№ 4098

F. 325 Kuruş

SATIŞ VE DAĞITIM YERİ: İstanbul'da Devlet Kitapları Müdürlüğü
ve illerde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri

İLKOKULLARDA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ KILAVUZU Yazan: Beşir GÖĞÜŞ

T. C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
İlköğretim Genel Müdürlüğü
Yayınları
No: 10

İLKOKULLARDA

TÜRKÇE ÖĞRETİMİ KILAVUZU

Yazan
Beşir GÖĞÜŞ

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL

12.XI.1971

T. C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
İlköğretim Genel Müdürlüğü
Yayınları
No: 10

İLKOKULLARDA

TÜRKÇE ÖĞRETİMİ KILAVUZU

Yazan
Beşir GÖĞÜŞ

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — İSTANBUL 1968

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığının 23/IX/1966 tarih ve 3928 sayılı yazıları ile bastırılması uygun görülmüş, Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünün 27/IX/1968 tarih ve 613.1/A - 223 sayılı emirleriyle 15000 adet basılmıştır.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

ÖNSÖZ 1
TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN AMAÇLARI 4
İLK OKUMA VE YAZMA 4
OKUMA ÖNCESİ 6
Gelişme Eksiğini Tamamlama Yolları 8
OKUMAYA BAŞLANGIÇ 9
Uygulanacak Metot 10
Okuma - Yazmaya Hangi Harflerle Başlayalım 10
Okuma - Yazma Aracı Olarak Seçilecek Konular 11
Okuma - Yazma Dersine Başlıyoruz 12
Araçlar. 13
Çözümleme 13
Kelimeleri Tanıtma 13
Heceleri Tanıtma 14
Harfleri Tanıtma 15
OKUMA 15
Okumanın Önemi 15
Okuma Nasıl Bir İştir 16
SESLİ OKUMA 16
Okuma Dersine Ne Okutalım 17
OKUMA Dersi Nasıl Yapılır 17
Okuma İçin Hazırlık 17
Yazının Okunması 18
Yazının Açıklanması 20
Kaynak Kitaplardan Faydalanma 20
Artistik Okuma 20
Okunacak Yeni Yazılar Vermek 20
SESSİZ OKUMA 21
Sessiz Okuma Nasıl Yapılır 21
Araç. 22
Sessiz Okuma Nasıl Uygulanır 23
Konuya Göre Okuma 23
BİREYSEL OKUMA 23
Sınıf Kitaplığı 24
OKUMADA ÜSTÜN BAŞARI 24

	Sayfa
OKUMA YETERSİZLİKLERİ	26
Okuma Yetersizliklerinin Sebepleri	26
Okuma Yetersizliklerinin Belirtileri	27
Okuma Yetersizliklerine Çareler	
Grup Çalışmaları	28
Çalışma Zamanları ve Metodu	28
Çalışmaların Değerlendirilmesi	29
SINIFLARA GÖRE OKUMA ÇALIŞMALARI	30
I. Sınıf,	30
II. Sınıf,	32
III. Sınıf,	34
IV. Sınıf,	35
V. Sınıf,	38
ANLATIM	41
SÖZLÜ ANLATIM (Konuşma)	41
Metot	42
Konuşma Dersleri	42
Konuşma Çeşitleri	43
Yabancıya Kendini Tanıtma,	43
Hatır Sorma, Veda Etme,	44
Telefonla Konuşma,	44
Yol, Sorma, Yol Tarif Etme,	44
Yaptığını Anlatma,	45
Bir Olayı Anlatma,	45
Bir Şeyi Tanıtma,	45
İki Varlığı Karşılaştırma,	46
Hayalde Canlandırılan Bir Şeyi Anlatma,	46
Gördüğünü, İncelediğini Anlatma,	46
İlân, Bildiri, Haber,	47
Koro Halinde Konuşturma,	47
Tartışma,	48
Planlı Konuşma,	48
Konuşma Kuralları	49
Kişilik Yönünden Davranışlar	49
Toplum Yönünden Davranışlar	49
Toplu Konuşma Kuralları	49
DİNLENME	50
Dinleme Alışkanlığı Kazandırma Yolları	50
Dinletme Tedbirleri ve Durumu	51
YAZIYLE ANLATIM (Yazma)	52
Sözden Yazıya Geçiş	52
Konu	53
Yazı Çeşitleri	53
Anı, Hikâye	54

	Sayfa
Mektup,	56
Röportaj,	60
Bilgilerin Not Edilmesi, Rapor	61
Fıkra,	61
İlan, Haber, Bildiri,	62
Tasvir,	62
Dilekçe, Senet, Makbuz,	62
Bir Soruya Yazılı Cevap Vermek,	63
Ödevler	63
Değerlendirme ve Düzeltme	65
Yazmada Gelişme Belirtileri	69
SINIFLARA GÖRE ANLATIM ÇALIŞMALARI	70
I. Sınıf,	70
II. Sınıf,	71
III. Sınıf,	72
IV. Sınıf,	73
V. Sınıf,	74
İMLÂ	75
Türkçenin İmlâ Özelliği	75
Yeni Kelimeler	76
İmlâ Yetersizliklerini Tanımak	77
KELİME ÇALIŞMALARI	79
Kelime Çalışmaları Nasıl Yapılır	79
Kelime Defteri	80
DİLBİLGİSİ	80
Birinci Dönem Dilbilgisi Çalışmaları	82
İkinci Dönem Dilbilgisi Çalışmaları	83
İkinci Dönem Dilbilgisi Çalışmaları	83
Bir Konunun İşlenmesi	83
Alıştırmalar	84
SINIFLARA GÖRE İMLÂ, KELİME VE DİLBİLGİSİ ÇALIŞMALARI.	87
I. Sınıf.	87
II. Sınıf.	88
III. Sınıf.	90
IV. Sınıf,	92
V. Sınıf,	95
İNŞAT	98
Ezberletilecek Yazıların Nitelikleri	98
Nasıl Ezberletilmeli	99
Ezberlenen Yazılar Nasıl Okunmalı	99
TÜRKÇE DERSLERİNİN HAFTALIK ÇALIŞMA PROGRAMLARINDAKİ YERİ	103
BUGÜNKÜ OKULDA DERSHANE	104
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	106

ÖNSÖZ

Bu kılavuz, İlkokul Programının gösterdiği ana dili çalışmalarının uygulama yollarını açıklamak gayesiyle hazırlandı. Bununla birlikte, ana dili öğretiminin niteliğinden gelen özelliklerle, yalnız ders örneklerinden meydana gelmiş bir kılavuz şeklinde ortaya çıkması da düşünülmedi. Programa bağlı kalınarak ana dili çalışmalarının gayeleri, ilkeleri üzerinde duruldu; okuma, sözlü ve yazılı anlatım, imlâ, dilbilgisi, inşat çalışmalarının nasıl yapılacağı açıklandı ve bunlara örnekler verildi. Bu arada, ana dili eğitimi yönünden büyük önemi olan konuşma, dinleme ve kelime çalışmaları üzerinde programın isteklerini daha iyi belirtebilmek için ayrı bölümler açıldı. Çocukların özel kabiliyet ve ihtiyaçlarının karşılanması yolları gösterildi.

Asıl başarının, öğrencilerin ihtiyaçlarına ve çevre imkânlarına göre, öğretmenin kendi bulacağı yollarla sağlanacağını hatırlatarak, kılavuzdaki noksanların bağışlanmasını dilerim.

Beşir GÖĞÜŞ

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN AMAÇLARI

İlkokul Programı, Türkçe derslerinin amaçlarını şu maddelerle belirtmiştir:

"1. Öğrencileri dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlamaya alıştırmak;

"2. Onlara gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, incelediklerini, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını sözle ve yazı ile doğru, amaca uygun ve etkili olarak anlatma gücünü kazandırmak;

"3. Öğrencilerde, dinleme ve okuma alışkanlık ve zevkini uyandırmak; onları, yaş ve seviyelerine göre yazılmış kitapları, yazıları arayıp bulmaya, okumaya yöneltmek;

"4. Öğrencilere gözlem yapmanın yollarını öğretmek; gözlem yolu ile edindiği izlenim ve bilgileri canlı ve gerçek olarak anlatabilmeleri için gerekli yetileri kazandırmak;

"5. Dilimizdeki kelimelerin anlamlarını, doğru yazılış ve okunuşlarını öğretmek, öğrencilerin kelime hazinelerini zenginleştirmek;

"6. Dilimizin bağlı olduğu ana kuralları sezdirip benimseterek onlara, Türk dilini kullanmada güven kazandırmak, dil sevgisini aşılamak."

Bu maddelerin temellerine inmeye çalışırsak, amaçların: 1. Anlama, 2. Anlatma, 3. Okumaya alışma, 4. Bilgi ve izlenimlerini anlatma alışkanlığı kazanma, 5. Ana dilini kullanmada kelime ve en sonra, 6. Kural bakımlarından güvenlik sağlama noktaları üzerinde toplandığını görürüz. Öğretmen bütün bu amaçlara varmaya çalışırken "ana dili sevgisini" de aşılayacaktır.

Program, **"Amaçlar"** dan sonra, **"Türkçe Dersinin Bütünü ile İlgili Esaslar"** başlığı altında ana dili öğretimi ile ilgili, aşağıdaki ilkeleri de belirtmiştir:

1. Dili, bütünü ile öğretmeye başlamak: Çocuklar, okul çağından önce ana dilini işiterek, konuşarak öğrenirler ve öğrenirken kelime, cümle ayırımı yapmazlar; çocuk için **söz** bir bütündür. Biz de okulda ana dili öğretimine bu yolla başlayacağız. Daha ilk derslerdeki konuşmalarda cümlelerin

ayrı ayrı anlamları üzerine dikkati çekmek, kelimeleri anlam ve görev bakımlarından inceletmek, çözümletmek yanlış ve faydasızdır. Çocuk dilindeki yetersizlikler doğru şekiller gösterilerek düzeltilir.

2. Çocuğun dilini çıkış noktası olarak almak: Çocuk okula gelirken ana dilini herhangi bir seviyede öğrenmiş bulunmaktadır. Bu dili, çevresinden, yaşının elverdiği ölçüde almıştır. Bu sebeplerle programda "Çocuk dili, yaşının ve çevresinin dilidir" denmektedir.

Bu dil, bizim için çocukla anlaşma aracıdır; bilgi vererek, doğru örnekler göstererek geliştirmeye çalışacağımız dil de bu seviyedeki dildir. Çocuğun dili olduğu gibi kabul edilmeli, evinde ve sokakta konuştuğu şekilde konuşmasına engel olunmamalıdır. "Konuşmayan çocuk, düşünmüyor demektir." Konuşması ve düşünmesi ise çocuğun gelişmesini sağlayacaktır. Çocuk dilindeki ağız özelliklerinin giderilmesi bir zaman işidir.

3. Ana dili çalışmalarını öbür konulara bağlamak: Dili kavramlardan ayırmak mümkün değildir. Her yeni kavram, kelime hazinemize yeni bir kelime ya da kelime grupu ile girer. Çocuk da yeni bilgiler kazandıkça dili zenginleşecektir; hayat bilgisi, fen ve tabiat bilgileri, toplum ve ülke incelemeleri, matematik, din bilgisi, resim-iş, müzik ve beden eğitimi dersleri öğrenciye yeni kavramlar ve maharetler kazandırdığı için ana dilinin gelişmesine de hizmet eder. O halde öğretmen, bu derslerle kazanılan kavramların tam ve doğru anlatılmasına, kavramlara karşılık olan kelimelerin doğru söylenip yazılmasına çalışmakla, ana dili öğretimine yardım etmiş oluyor demektir. Ayrıca, ana dili dersleri, öbür derslerin konularını birer hareket noktası, çalışma alanı olarak almalıdır.

4. Ana dili öğretimini çeşitli yönleri ile bir bütün olarak almak: Bir çocuğun ana dilini öğrenmiş olması, onu **anlaması, konuşması, okuması** ve **yazması** demektir. Birinci olarak, çocukların bütün bu maharetleri eşit derecede kazanmaları amaç edinilmelidir. İkinci olarak, bu maharetlerin ayrı ayrı kazanılamayacağı, birbirini geliştirici etkileri olduğu göz önünde tutulmalı ve bir yönde kazanılan bilgi ve alışkanlıktan öbür yönde de faydalanılmalıdır. Ana dili dersleri okuma, yazma, dilbilgisi, imlâ, konuşma gibi çeşitli şekillerle yürütülür; ancak bunlar ayrı ayrı dersler olarak düşünülmemelidir: Örneğin konuşma çalışmaları, yazmaya bağlanmalı; yazma içinde imlâ alışkanlıkları da yer almalı; bir imlâ yanlışı, dilbilgisi kuralları ile açıklanmalıdır. Bunun gibi, bir okuma parçasından hareketle dilbilgisi kuralı öğretilebilir; yazma işlemine geçilebilir.

Ancak, bu ilke ayrıca okuma, yazma, dilbilgisi dersleri yapmamıza engel olmamalıdır; çünkü bir konuda gereken bilgi ve maharetlerin duru olarak kavratılması ve benimsetilmesi için ayrı saate ihtiyaç vardır ve bu saatteki çalışmalar, öbür bilgilerden de faydalanılarak tek bir konu üzerinde toplanır.

5. Ana diline her derste önem vermek: Ana dili eğitim ve öğretimin aracı olduğuna göre, öğrenci her derste bu dili kullanacak demektir. Öğretmen, Türkçe derslerinde edinilmiş bilgi ve alışkanlıkların öbür derslerde uygulanmasını istemeli ve yanlışları işaret etmelidir. Bir derste öğrenilenlerin yalnız o konuya özgü olduğu düşünce ve alışkanlığının doğması çok zararlıdır. Birinci dönemde, çalışmalarımızın çoğu ana dili üzerinde toplandığı için kendiliğinden uygulanan bu ilke, ikinci dönemde bilgi konuları çoğaldığından dolayı, ayrı ayrı derslerde izlenmeye ihtiyaç gösterir.

İLK OKUMA VE YAZMA

Bir çocuğun okuma - yazma öğrenmeye başlaması, yaşı ve daha sonraki hayatı için çok önemli ve nazik bir olaydır; çocuk, okuma ile en büyük bilgi edinme yolunu, yazma ile de anlatım yolunu kazanacaktır. Bunların önemini çocuk da önceden duyar ve okumaya, yazmaya heves eder. İşte bu heves, bu güç, bizim en büyük yardımcımız olur.

Öğretmen bu önemli işe başlamadan önce gerek çocuk, gerekse öğretim metodu üzerinde gerekli bilgileri edinmiş, hazırlıkları yapmış olmalıdır.

Çocukta okuma öğrenmek süresi, dört döneme ayrılır:

1. **Okuma öncesi:** Çocuğun beden ve zihin bakımından gelişerek okumaya ve yazmaya uygun duruma gelmesidir.

2. **Okumaya başlangıç:** Okuma öğrenmek için gereken çalışmalara başlanmasıdır.

3. **Birinci okuma dönemi:** Çocuğun kendi kendine okuyabilme yeteneği kazandığı zamandır.

4. **İkinci okuma dönemi:** Okumada temel maharetlerin hızla geliştiği dönemdir.

Bu dönemlerin birincisi okul öncesini, bazen de birinci sınıfın ilk aylarını içine alır. İkinci ve üçüncü dönemler, doğrudan doğruya birinci sınıfta geçer. Dördüncü dönem ise ikinci, üçüncü sınıfları içine alır; hatta bütün ilkokul boyunca sürerek, ortaokula bile uzanır.

Aşağıda bu dönemlerin özelliklerini, her birinde öğretmene düşecek ödevleri, izlenecek metotları, çocuğun yetersiz bulunduğu yerlerde alınacak tedbirleri inceleyeceğiz.

OKUMA ÖNCESİ

Bu döneme, "Okumaya Hazırlık" dönemi de diyebiliriz. Asıl okuma çalışmaları ile bir ilgisi yoktur; ancak, çocuğun bu işe hazır bir duruma gelmek için, geliştiği bir devredir. Öğretmen, okuma yazma öğretmeye başlamadan önce, çocukta şu niteliklerin yeteri kadar gelişmiş olup olmadığını aramalıdır:

Fizik Niteliği: Çocuk, harflerin şekillerini kavramak için iyi görebilmeli, sesleri anlamak için iyi işitebilmelidir. Ses ve harf ilgilerini anlamak için tam konuşabilmelidir; yani bazı çocuklarda görülen r, l, k, v.b. sesleri çıkarmaktaki güçlüğü yenmiş olmalıdır. Küçük yaşlarda çocuklar eklemlerini istedikleri gibi hareket ettiremezler ve organlarına hâkim olamazlar; bu sebeple yazı yazamazlar, resim yapamazlar. Okumaya ve yazmaya başlayacak çocuğun bu devreyi geçmiş, hareket denetimi (motor control) kazanmış olması gerektir.

Ayrıca, çocuğun okuma ve yazma öğrenmek için çok gerekli bir alışkanlık olan, yazıyı soldan sağa doğru izleme alışkanlığını kazanması da aranır.

Duyu Niteliği: Çocuk, evinin dışında kalmaya, oynamaya alışmış olmalı, okulda sıkılmamalıdır. Okul yaşayışına uyabilmeli, oradaki türlü çalışmalara istek duymalıdır.

Topluma Alışma Niteliği: Arkadaşları ile oynama, çalışma, başkaları ile konuşma, onları dinleme alışkanlığını kazanmış olmalıdır.

Zihin Nitelikleri: Zihin gelişmesinin çeşitli yönleri vardır; öğrenme, gözlem yapma, hatırlama, düşünme ve tepki gösterme güçleri ... gibi. Öğretmen, çocukta daha çok şu niteliklerin kazanılmış olup olmadığını aramalıdır: Cisimleri tanımak, adlarını bilmek, seslerini işitmiş olmak, hareketten edinilmiş denemeler kazanmış olmak; örneğin taşın ağırlığını, buzun soğukluğunu, meyvaların tadını denemiş olmak. Cisimlerin renklerini, büyüklüklerini bilmek. Bu bilgilere, izlenimlere ve denemelere karşılık olan kelimeleri öğrenmiş olmak. Doğru konuşabilmek, ayrıca bebeklik sözlüğünden (**gezme** yerine **atta, yemek** yerine **mama, kuzu** yerine **mee** kelimeleri kullanmak gibi) çıkmış olmak.

İşte, yukarıda sayılan bilgi, izlenim ve denemelerle bunları bildiren sözler okuma ve yazmada kullanılacak olan araçlardır. Bunlardan yoksun olan çocuk, okuma ve yazmaya başlayamaz; henüz bu çalışmaya hazır değil demektir.

Okuma öncesi dönemin, okuma öğrenmeyi kolaylaştıran en önemli özelliklerinden biri de çocukta "Okuma öğrenmek isteği" dir. Çocuk, birçok yazılarla karşılaşır; büyüklerin bunları okuduğunu görür, kendisinde de okumak isteği uyanır. Bu istek onu, öğrenmeye hazır duruma getirir. Daha önce de söylendiği gibi, bu istek, öğretmenlerin en büyük yardımcısıdır.

Yukarıda incelediğimiz fizik, duyu, topluma alışma ve zihin nitelikleri yönünden yeteri kadar gelişmiş, kendisinde okuma isteği uyanmış olan çocuk, okuma - yazma öğrenmeye hazır durumda demektir. Fakat, her çevrede ve her çocukta bu hazırlığı istenilen derecede bulmaya imkân yoktur; oku-

ma isteği, köylerdeki çocuklarda, okula gelmeden önce çok az gelişmektedir. Bu durum karşısında öğretmene düşen ödev, okuma öncesi gelişmeyi tamamlamak için öğrencisine yardım etmektir. Bu yardımın nasıl yapılabileceği üzerinde, aşağıda bazı yollar gösterilmiştir.

Gelişme Eksikliğini Tamamlama Yolları

1. Soldan sağa izleme ve elini kullanabilme alışkanlığı vermek için:
   a) Bir olayı soldan sağa resimlerle anlatan hikâyeler verilir ve incelettirilir.
   b) Yanyana bölmeler çizilir; sol başa bir fare, en son bölmeye de bir parça peynir resmi konur. Farenin bu peynire varabilmesi için hangi odalardan geçmesi gerektiği sorulur.
   c) Bir merdiven resmi verilir, soldan başlayıp bunun benzerini çizmesi istenir.
   ç) Soldan sağa çizgiler çizdirilir. Bunlar gruplandırılabilir. II III IIII IIII II gibi.
   d) Yuvarlaklar altına kareler yaptırılır: ○○○ □□□ ... gibi.

2. Cisimlerin boy, şekil, renk, durum özelliklerini görme, kullanılma yerlerini tanıma alışkanlığını artırmak ve adlarını öğrenmek için:
   a) Kare, dikdörtgen, üçgen, daire şeklinde kartonlar kesilir; her parçanın en aşağı iki ya da üç tane olması gerektir. Bu parçalar karıştırılır. Çocuktan benzerlerini bulup üst üste koyması istenir.
   b) Bir hayvan resmi parçalara bölünür. Bu parçalar, çocuğa bir bütün resimle birlikte verilerek, parçaların uygun şekilde birleştirilmesi istenir.
   c) Tahtaya, çocuklar tarafından taklidi kolay bir şekil çizilir (örneğin ⌓ şekli); buna on saniye bakmalarına müsaade edildikten sonra üstü örtülür ve benzerini kendi defterlerine çizmeleri söylenir. Sonra, tahtadaki şeklin üzeri açılarak, çizdikleri ile karşılaştırmaları istenir.
   ç) Bir masa üzerine birçok oyuncaklar ya da eşyalar konur. Çocukların bunlara bakmaları için bir süre verilir (süre, eşyanın çeşidine göre değişebilir; 8 - 10 çeşit için 30 saniye). Sonra, "gözlerinizi kapayın" denir ve eşyalardan biri kaldırılır. Gözlerini açtıktan sonra hangi eşyanın alınmış olduğu sorulur.

   d) Çocuğa çeşitli okul ve ev eşyası, taşıt, sebze, meyva resimleri verilir. Bunların, ne işe yaradıklarına göre kümelendirilmesi istenir. (Yenir, giyilir, yemeğe konur, binilir... gibi).

3. Sesleri tanımak, adlarını öğrenmek için:
   a) Çeşitli cisimlerin hareket ederken, yuvarlanırken, çarpınca v.b. çıkardığı sesler taklit ettirilir.
   b) Sokaktan gelen sesler ayırt ettirilmeye çalışılır.
   c) Arkadaşlarının seslerini tanıma denemeleri yaptırılır.
   ç) Islık, düdük sesini ayırt ettirmeye; serçe, karga, güvercin, kanarya gibi kuşların seslerini tanıtmaya çalışılır.
   d) "Yankı oyunu" oynatılır; yani bir ses çıkarılarak taklit ettirilir.
   e) Şarkı, marş dinletilir ve öğretilir.
   f) Birbiri ile kafiyeli kelimeler bulup arka arkaya dizilir, aralarına kafiyesizler de konur. Bunlar çocuklara okunur, kafiyesizler geçince el çırpmaları istenir.
   g) Öğretmen tahtaya hafif, masaya kuvvetli, sandalyeye orta şiddetle vurarak bir öğrenciden bunu tekrar etmesini ister. Bunu yalnız bir cisim üzerinde de yapabilir.

4. Dil noksanlarını tamamlamak için:

   Kelime zenginliği kazandıracak çalışmalar:
   a) Çocuklara eşyalar, resimler üzerinde "göster ve söyle" oyunu oynatılır. Çocuklar eşyaların isimlerini, şekillerini, durumlarını söylerler: "Top yuvarlak", "Sandalye dik duruyor". Yatırılmışsa: "Sandalye yatık duruyor". Resimler üzerinde ise yapılan hareketleri bildirirler: "Kuş uçuyor", "Nine örgü örüyor" gibi.
   b) Şöyle sorular sorulur: "İneğin yavrusuna ne denir?" Bu soru koyun, at, tavuk v.b. için de tekrarlanabilir.
   c) "Büyük, küçük; kısa, uzun; iyi, fena; güzel, çirkin; taze, kart..." v.b. kelimelerinin anlamları öğretilir ve karşıtlıkları belirtilir. Örneğin: "Şeker tatlıdır, limonun tadı nasıldır?" diye sorulur.
   ç) Tanımlama oyunları oynatılır: "Elindeki kalemin rengini söyle. Sarı bir kalem göster. Bilya nasıldır? (Yuvarlak)" gibi.

5. Konuşma yeteneğini artıracak çalışmalar:
   a) Bir hikâye anlatılır. Sonra, her çocuğa bir cümlesi söyletilerek tekrar ettirilir: 1. Çocuk: "Ahmet iyi bir çocuktu." 2. Çocuk: "Çobanlık yapardı"... gibi. Böylece, hikâye sürer gider.

b) Birbirlerine kendi anıları, gezileri, dinledikleri masallar anlattırılır. Bazı tartışmalar yaptırılır.

c) Çocukların seviyelerine göre seçilmiş bir hikâyeye başlanır ve bir yerinde kesilir. Bunu diledikleri gibi tamamlamaları istenir.

ç) Bazı resimler gösterilerek, bunlar üzerinde konuşmalar açılır. Adlandırmalar, yorumlamalar yaptırılır. Bu çalışmalar için, kitap kapaklarındaki resimlerden bile faydalanılabilir.

d) Basit dramatizasyon çalışmaları yaptırılır: Anlatılan hikâyelerde, anılarda geçen insanların, hayvanların hareketleri, durumları taklit ettirilir; konuşmalar tekrarlattırılır.

OKUMAYA BAŞLANGIÇ

Okula yeni gelmiş birinci sınıf öğrencilerine, hemen ilk günden okuma - yazma dersi gösterilmeye başlanmaz. Yeni öğrenci okula alışmak için zamana muhtaç olduğu gibi, öğretmen de daha önceki bölümde açıklanan "hazırlık" bakımından onların gelişme derecelerini anlamak ihtiyacı içindedir. Bu sebeplerle, ilk günlerde öğrencilerin isimleri öğrenilir. Onlara okul tanıtılır. Oyuncaklarını getirmeleri söylenir. Hep birlikte veya grup grup oyunlar oynatılır. Çocukların birbirlerine, öğretmene ve okula alışmalarına, aralarında birlik ve ortak bir hayat doğmasına imkân verilir. Bu arada öğretmen de, öğrencilerin aile, moral ve fizik özelliklerini tanır; noksan yönlerini anlamaya çalışır. En önemlisi, onlarda okuma hevesi uyandırmaya gayret eder.

Okuma hevesi uyandırmanın çeşitli yolları vardır: Resimli kitaplar verip bakmalarına, karıştırmalarına müsaade etmek; içinde okuma - yazma bilen çocuklar geçen hikâyeler anlatmak; her çocuğun adını, bir kartona yahut ileride çeşitli amaçlarla kullanılacak bir zarf üzerine yazarak kendilerine vermek... gibi.

Bu hazırlıklar öğretmen tarafından yeter görüldüğü zaman okuma - yazma derslerine geçilebilir.

Uygulanacak Metot

Okuma -yazma öğretiminde uzun zamandan beri memleketimizde de **çözümleme metodu** (Methode globale) uygulanmaktadır; çözümleme metodu, okuma - yazmaya tam anlamlı sözlerden başlayarak, kelime ve harflere gitmek yoludur. Bu metot, çocuk psikolojosine uygun gelmektedir; çünkü çocuk her şeyi "olduğu gibi", bileşik şekliyle görür, onu meydana getiren elemanlara inemez. Tabiî, sözün de elemanlarını, kelimelerden ve seslerden meydana geldiğini bilmez; bu sebeple okuma - yazmaya harflerden başlamak çocuk psikolojisine aykırı düşer.

Daha aşağıda inceleyeceğimiz gibi, okuma - yazma öğretmek için seçeceğimiz örnekler, anlam bakımından öğrencileri ilgilendirmelidir; anlamlı sözlerle başlamak bu sebepten de gerekli ve faydalıdır.

Zaten, elimizdeki program "İlk Okuma ve Yazma" başlıklı bölümünün 2. maddesinde **"İlk okuma ve yazmaya çocukların anlayabileceği kısa cüm-**

delerle başlanır; zamanla bu cümleler kelimelere, kelimeler hecelere, heceler ise harflere bölünür" diyor; çözümleme metodunu uygulamakla, bu tavsiye de yerine getirilmiş olur.

Okuma-Yazmaya Ne Çeşit Harflerle Başlayalım

Program, ilgili bölümün 5. maddesinde: **"İlk okuma ve yazmaya başlarken programın çizdiği yazı esaslarına uygun olarak büyük ve küçük harfler birlikte öğretilecektir"** diyor.

Basında küçük harflerin kullanılması sebebiyle, öğrencileri okumaya daha çabuk alıştırmak, büyük harflerden küçüklere geçerken harcanan zamanı kazanmak için, okuma - yazma çalışmalarına küçük harflerden başlamak tavsiye edilmektedir. Ancak, çocuklara cümle ve özel isim başlarında büyük harf kullanmak alışkanlığı vermek de amaçlardan biridir: bundan dolayı öğretmen, harflerin büyük şekillerini küçükleriyle birlikte öğretecek ve yeri gelince kullanılmasına dikkat edecektir.

Alfabemizde Cc, Çç, Ii, İi, Jj, Pp, Oo, Öö, Ss, Şş, Uu, Üü, Vv, Yy, Zz harflerinin büyük ve küçük şekilleri birbirine benzer; bu sebeple, bu harflerde öğretme güçlüğü çıkmaz. Bb, Ff, Gg, Hh, Kk, Ll, Mm, Nn, Tt harflerinin büyük - küçük şekilleri az; Aa, Dd, Ee, Rr harflerininki ise çok farklıdır. Bu 13 harf üzerinde yeri geldikçe yeteri kadar durularak büyük - küçük şekil farkları kavratılır. Bu yolla alfebenin her iki yazılışı birden öğretilmiş olur.

Okuma-Yazma Aracı Olarak Seçilecek Konular

Programın, "İlk Okuma - Yazma" bölümünün 1. maddesinde şöyle denilmektedir: **"Sınıf ve okul hayatı, hele birlikte yaşanan hayat bilgisi konuları, okuma ve yazma için çok tabiî fırsatlar hazırlar"**. Ayrıca, 6. maddesinde de: **"İlk okuma ve yazma öğretiminde çıkış noktası, öğrencilerin ve sınıfın günlük hayatı olmalı..."** deniyor.

Bu tavsiyeler, okuma - yazma öğretmek için seçilecek konuların okuldaki çalışmalardan, hayat bilgisi konularından, günlük yaşayıştan alınması gerektiğini anlatmaya yeter. Gerçekten, çocuk, yaşamış olduğu, ilgi duyduğu bir konuyu yazmak ve okumak ister; kendisine yabancı bir konu yahut anlamadığı bir söz, onda ilk hareketi doğuracak olan isteği uyandırmaz.

O halde, ilk okuma - yazma çalışmalarının konusu ve sözleri, çocuğu çok ilgilendiren bir olay, bir hikâye, sevilen bir şarkıdan yahut tekerlemeden

seçilebilir. Bütün bunların düşünce bakımından çocuk seviyesinde bulunması da şarttır.

Okuma-Yazma Dersine Başlıyoruz

Yazdırılacak konular önce sözle anlatılmalıdır. Tekerleme ve şarkıların sözleri zaten hazır kalıplar, şekiller halindedir; fakat hikâye ve yaşanmış olayların anlatılmasına öğrencilerin de katılması sağlanmalıdır. Bu yolla hem konuya onların ilgisini uyandırmış oluruz; hem de çocuk sözlüğü içinde kalmak ve cümleleri onların seviyelerine göre kurmak kolaylığını buluruz. Bu iki nokta, yani kelimelerin çocuk sözlüğünden seçilmiş olması ve cümlelerin kısa kurulması, ilk çalışmalar için şarttır. Bunlardan başka, öğretmenin konuşulan sözlerden hece sayısı az, yani kısa kelimeleri seçmesi de gerektir. Olayın bütünü yazılmayabilir; ilk dersler için 3 - 4 cümle yeter.

Örnek olarak şöyle bir konu alalım: "Çocuklar güzün bahçede yemiş toplamaktadırlar. Dışardan Ali isimli bir çocuk gelir, bunlara bakmaya başlar. Çocuklar onu yanlarına çağırırlar, yemiş toplamasını ve yemesini söylerler." Olay bu şekilde anlatıldıktan sonra öğretmen sorar: "Ali'ye ne dediniz?" cevap şu olur: "Ali gel. Yemiş topla. Sen de ye." Bu cümleler kısa, kelimelerindeki hece sayısı az olmaktan başka emir şeklinde de kurulmuştur. Fiillerin çekim eklerinden kurtulmak için ilk cümlelerin emir şeklinde olması tercih edilmelidir.

İşte bu cümleleri öğretmen tahtaya yazar. Ya da daha önce üzerine her cümleyi ayrı ayrı yazıp hazırladığı büyük fişleri çıkararak çocukların karşısına asar. Fişleri tahtaya çocukların görüş seviyesinde bir yüksekliğe asmak gerektir.

Öğretmen, eline bir işaret değneği alır ve bununla kelimeleri göstererek yazıyı birkaç kere okur. Tekrar ilk cümleye döner; yine birkaç kere okur. Öğrencilerden birkaçına okutur; okunan kelimeleri işaret değneği ile yine izler. Öğrencilere öbür cümleleri de okutması uygun olur.

"Bu sözleri okuyorsunuz. Hadi şimdi hep birlikte yazalım" der. Kendisi, harflerin yazılışına öğrencilerin dikkatlerini çekerek cümleyi tahtaya bir kere daha yazar. Sonra, hazırladığı küçük fişleri öğrencilere dağıtır. Öğrencilerin ilk cümleyi küçük fişlere bakarak yazmalarını denetler. Yazıların daha ilk günden, örneklere uygun olmasına, öğrencilerin kalem ve defter tutuşuna, oturuşuna dikkat etmek gerektir[1].

İlk ders olarak bu kadarı yeter. Gelecek derslerde yine fişler tahtaya asılarak tekrar okunur. İlk cümle yine yazılır ve öbür cümlelere geçilir.

[1] Yazıya başlamak için gerekli alıştırmalar "Yazı Kılavuzunda" açıklanmıştır.

Bu cümlelerin yazılması bittikten sonra başka bir konu alınır. İkinci konunun hep birlikte anlatılması çok daha kolay olur; çünkü çocuklar buna alışmışlardır. İkinci konuyu hazırlarken öğretmenin dikkat edeceği nokta, daha önceki kelimelerden birkaçının tekrar edilebilmesidir. Dersler ilerledikçe konu bulmak yolunda hayat bilgisi çalışmalarından da faydalanılır.

Araçlar:

Programda: **"... kitaptan başka, ilk okuma ve yazmada yararlanılacak belli başlı araç ve gereçler şunlardır: a) Okunması ve yazılması öğretilecek cümle ve kelimeleri içine alan büyük fişler, b) Okunması ve yazılması öğretilecek cümle ve kelimeleri içine alan küçük fişler..."** denilerek, fişlerin kullanılması gerektiği belirtilmektedir; ayrıca, büyük fişlerin öğrenciler karşısına asılacağı, küçük fişlerin ise öğrencilere verileceği de açıklanıyor. Buna göre, öğretmen, büyük fişle, çalışılacak yazıyı tanıtacak; öğrenci de bunu küçük fişlere bakarak defterine, kâğıdına yazacaktır.

Fişle çalışmanın, kitabı izlemeye göre faydaları vardır. Fişe yazılan yazılar, çocukların ortak hayatlarından, izlenimlerinden çıkarılmıştır; bundan dolayı ilgi çekicidir; çevreye göredir ve çocuk seviyesine uygun şekilde tertiplenebilir. Alfabe ise, konu bakımından fişe göre geneldir; daha önce çocuklar tarafından karıştırıldığı için ilgi uyandırıcı etkisini kaybetmiştir. Çocuk, ondaki yazıları çok zaman ezberden okur. Bu sebeplerle çalışmalarımızda fiş tercih edilmelidir. Zaman zaman alfabeye de baş vurulabilir; hele resimlerinden faydalanılabilir.

Büyük fişler beyaz karton üzerine, siyah mürekkeple yazılarak hazırlanmalıdır. Küçük fişler için de beyaz kâğıt kullanılmalıdır. Yazının bunlar üzerine yazılması maksadiyle, okulca en kolay sağlanan teksir araçlarından faydalanılabilir. Elle yazılması daha iyidir. Öğrenciler, kendilerine verilen küçük fişleri, daha önce öğretmen tarafından her çocuğun ismi yazılarak dağıtılmış zarflar içinde saklamalıdırlar.

Öğrenciler yazmak için defter ya da ayrı ayrı kâğıt kullanabilirler. Defter kullanmanın faydası, öğrencinin bütün çalışmalarını bir arada toplamak, sırası ile görebilmek, gerekince bundan faydalanabilmektir; fakat defter çabuk yıpranır. Kâğıt kullanılırsa, yapraklar dosyada temiz olarak saklanabilir. Bunları da sırası ile dizmek, ayrı yapraklardan gerekince faydalanmak, çocuk için bir güçlük doğurur. Dikkat edilecek bir nokta da, kâğıt yapraklarının çok büyük olmamasıdır.

O günün cümlesi bir kere yazdırıldıktan sonra, öğrencilere oyun duygusu verecek başka araçlarla tekrar ettirilmelidir. Bu araç, örneğin, şimdiye kadar çok kullanılmış olan fasulye olabilir; düğme, boncuk, (Büyük harfler için) kürdan, kibrit çöpü olabilir. Araç konusunda öğretmen kolaylığa bakmalı, heves uyandırmak amacıyle zaman zaman değişikliğe de başvurmalıdır. Ancak, harflerin şekillerini meydana getirmek bakımından ilk zamanlarda güçlük çıkaracağı için plâstik, sakıncalıdır. Hazır plastik harfler ise, yapıcılık sağlamadığından, 1. sınıfta hiç kullanılmamalıdır. Kum masası, pek uygun bir çalışma aracı olabilir. Tek kelimeler üzerinde havada yazdırma çalışmaları da yaptırılabilir; uzunca cümlelerin bu yolla yazdırılması çocukların dikkatlerini yorar.

Yazı tahtası ve tebeşir, belli başlı yazma ve okuma aracı olarak dershanede yerini ve önemini saklamaktadır. Ancak, yazı tahtası, öğretmenin bütün sınıfa hitabı gerektiği zaman kullanılmalıdır; öğrencilerin tahtada yapacakları yazı çalışmaları da yine bütün öğrencileri ilgilendiren nitelik taşımalıdır. Yazı tahtası, bazen bir grup öğrenciye de verilmiş olabilir.

Çözümleme

Okuma - yazma derslerimiz, yukarıda açıklanmış olan cümle yazdırma yoluyle bir zaman sürüp gider. Böylece 30 - 40 cümle yazdırmış olmalıyız.

Cümleleri yazarken, bir yandan da bunları meydana getiren elemanlar üzerine çocukların dikkatlerini çekmeye başlarız. Dikkat çekme, kelimelerden başlar: hecelere geçer ve alfabenin bütün harflerini tanıtıncaya kadar sürer. Aşağıda bu safhalar açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Kelimeleri Tanıtma:

Öğretmen, öğrencilerine vereceği cümlelerin, daha önceki derslerde geçmiş olan kelimeleri de içine almasına çalışır; bir taraftan da "Bu cümlede, daha önce yazdıklarınızda geçen parça var mı?" diye eski kelime üzerine dikkat çeker. Bu çalışma ile öğrencilere hem eski kelimeleri tekrarlatmış olur, hem de cümlelerin ayrı anlamlar taşıyan kelimelerden meydana geldiğini öğretir.

Yeteri kadar kelime kazanıldıktan sonra, eski kelimelerle yeni cümleler yapılmaya başlanır. Bu türlü çalışmalar, hem kelimeleri ayrı ayrı tanımaya yarar hem de çocuğa birçok şeyler yazabileceği duygusunu verir; bu duygu ise, onu daha çok okumaya ve yazmaya heveslendirir.

2. Heceleri Tanıtma:

Öğretmen, önce bir ve iki heceli kelimeleri tanıtır. **"Al, Ver, Bu"** kelimelerini söylerken ağzımız bir hareket yapıyor; **"Para, Aldı, Bunu"** derken iki hareket yapıyor, der. Kelimelerde benzer heceler üzerine dikkat çeker;

bir taraftan benzer heceleri buldururken bir taraftan da kelimelerin hecelere ayrılmasını öğretir:

A / na Ku / zu
Ba / na Ku / tu
Sa / na Ku / ru

Bu çalışma, öğrencilere **na, ku** hecelerini öğretmiş olur.

Heceleri, çocukların küçük fişler üzerinde böyle az dikey çizgilerle ayırmaları istenir. Sonra makasla kesilir. Bu kesik parçalarla yeni kelimeler yapılır:

A / na, sa / rı heceleri ile **a - rı, sa - na** kelimelerinin yapılması gibi.

Kelimelerin çekim ekleri de çözümlemeye girmelidir; isimlerin **-i, -e, -de, -den** hali, fiil çekimlerinde en çok kullanılan **-di, -miş, -ecek** ekleri ve **-ler** eki gibi... Fakat bunların dilbilgisindeki adları aslâ söylenmemeli, kelimenin bir hecesi sayılmalıdır.

Kelimeleri hecelere ayırma ve bunlarla yeni kelimeler yapma çalışmaları çocukları sıkacak şekilde, bir derse yığılmamalı; yeni cümle ve kelime yazıp okuma çalışmaları arasına önce az, sonra daha çok serpiştirilmelidir. Her dersin ve bununla ilgili tekrarların, mihanikî olmayıp ilgi uyandıracak konularla başlatılması gereği hiç bir zaman unutulmamalıdır.

3. Harf Tanıtma:

Öğrenciler, heceleri tanıyıp, onlarla yeni kelimeler yapmaya alıştıktan sonra, dikkatleri harfler üzerine çekilir. Harflerin hep birlikte tanıtılması doğru değildir; bunun için uygun fırsatlar hazırlanır ve kelime, hece çalışmaları arasında harf tanıtılmasına da yer verilir. Meselâ, **A - na, A - ta, A - ra** kelimelerinde **A** harfi tanıtılır; sonra T.T, P.T, B.K harfleri arasına koydurularak yeni kelimeler yaptırılır. Bu yollarla alfabenin bütün harfleri tanıtılmış olur.

Gerek hece, gerek harf tanıtma safhalarında, çalışmaları kupkuru kelime incelemeleri haline sokmamalıdır; öğrenciler daima, cümle ve kelimelerin onlarda ilgi uyandırmış olan anlamından hareket etmeli ve onun içinde kalmalıdırlar.

Bu safhalardan geçmiş olan öğrenciler, artık kendi seviyelerindeki her yeni kelimeyi okuyup yazar bir duruma gelirler. Bundan sonra öğretmen okuma ve yazma çalışmalarını ayırabilir; okumayı ve yazmayı, bundan sonraki bölümlerde ele alınacak olan amaçlara yöneltebilir.

İlk okuma - yazma bölümüne son vermeden önce, bu çalışmaların 250 - 300 kelime içinde kalması zorunluğunu işaret etmek gerektir. Bundan fazla kelime, okuma - yazma bakımından çocuğa güçlükler çıkarır; daha azı ise iyi bir okuma - yazma öğrenmeye yetmez.

OKUMA

Programımız, okuma çalışmaları için: **"a) Doğru, sürekli ve anlamlı okumak; okuduklarını doğru ve çabuk anlama yeteneğini kazandırmak; b) Dilimizi sevdirmek; c) Kitap sevgisi aşılamak, okumayı onlarda zevkli bir alışkanlık haline getirmek; ç) Kelime hazinelerini zenginleştirmek; d) Kitap okumanın bilgi kazanma yollarından biri olduğunu çocuklara kavratmak"** amaçlarını belirtmiştir. Gerçekten, okuma çalışmalarımız, öğrencilerimize doğru okuyup anlamayı, bunda hızlı olmayı, hitabın değerini öğrenip ondan faydalanma alışkanlığını kazandırabilmelidir. Bu amaçların kapsadığı kavramlar ve bunlara varabilmek için uygulanacak yollar aşağıda, çeşitli başlıklar altında incelenmiştir.

Okumanın Önemi:

Okuma maharetinin, öğretim çalışmaları bakımından önemi büyüktür. İlk sınıflarda iyi okuyamayan öğrencinin anlatımı da zayıf olur; ileri sınıflarda ise kitaplardan gereği gibi faydalanamaz; çünkü önemli bir öğrenme imkânından yoksun demektir. Programın belirttiği amaçlara varmış bir okuma öğretimi, çocuğa yalnız okulda değil hayatta da çok faydalanacağı bir maharet kazandırmış olur. Bugünün insanları gazeteden her türlü kitaba varıncaya kadar, çeşitli kaynaklardan bilgi almak için okumak zorundadırlar. Okuma; bir yönü ile, bugünün insanını duygu bakımından da geliştiren bir faaliyettir. Günlük işleri arasında bütün bu imkânlardan faydalanmak, iyi okuma alışkanlığı kazanmış olmakla mümkündür.

Okuma Nasıl Bir İştir

Okuma, yazıyı görme, anlamını kavrama ve bu kelimeleri seslendirmedir. Göz, yazıyı görünce tanır ve zihinde bunların anlamları canlanır; ses organları da kelimeleri, anlamına uygun bir eda ile canlandırır. Bu üç faaliyet birbirine bağlıdır. Çocuk, kelimeleri ne kadar iyi tanırsa, anlamlarını da o kadar açık bilir; netice olarak seslendirme de o derece mükemmel olur. Tanımadığımız kelimenin zihnimizde anlamı bulunmadığı için, bunları gerektiği gibi okuyamayız; bu sebepten, anlamadığımız bir yazıyı da iyi okumamız mümkün olmaz.

Ancak, göz, okuduğu yazının harflerini ya da kelimelerini birer birer kavrayarak ilerlemez: satırın bazı yerlerinde durur; bir grup kelimeyi şekil

ve anlamca birden kavrar ve sonra başka bir durağa sıçrar. Bu sıçrama uzunluğu ne kadar fazla ise, okuma da o kadar iyi ve hızlı demektir. Sıçramaların uzunluğu ve hızı, okuyucunun kelimeleri iyi tanımasına ve anlamlarını iyi bilmesine bağlıdır. O halde bir çocuğu iyi okuyucu yapmak, kelimeleri ve kurdukları grupları iyi tanır ve anlamlarını iyi bilir duruma getirmek demektir.

Sesli okumada, kavranan kelimelerin söylenmesi için vakit harcanır; sessiz okumada, kavrayışlar birbirinin arkasından hızla gelir; bundan dolayı sessiz okuma daha hızlı olur.

Biz, öğrencilerimizi hem sesli, hem sessiz okumaya alıştırmalıyız; hatta ilk sınıflarda çalışmalarımızın önemli bir bölümünü sesli okuma alacaktır. Bu sebeple aşağıda her iki çeşit okuma yolunda çocuklara kazandırılması gereken alışkanlıklar incelenmiştir.

SESLİ OKUMA

Sesli okuma, kelimelerin ve kurdukları anlam gruplarının sesini vermektir. İyi bir sesli okuma için çocuk, kelimeleri doğru ve kültür ağzına uygun bir şekilde söylemeye alışmış olmalıdır. Her yazının bir anlamı ve amacı vardır; yazı okunurken sesin bu anlama göre iniş çıkış yapması, yani tonlanması (intonation) da gerektir; bu ise, anlamın öğrenci tarafından kavranmasına bağlıdır. İyi bir okuyuş, anlama ile birlikte yürür. Bunun şartı da okunacak yazıların öğrenci seviyesinde seçilmiş olmasıdır.

Okuma Dersinde Ne Okutalım:

Bu başlık, önemli bir sorudur; çocuğun hem okuma mahareti kazanması, hem de genel olarak yetişmesi düşünülerek cevaplandırılması gerekir. Okuma derslerinde:

1. Okuma kitabı.
2. Öğretmenin dışardan seçeceği yazılar okutulur.

Okuma kitaplarındaki yazılar, dili ve muhtevası bakımından çocuk seviyesi dikkate alınarak yazılmış, yahut çeşitli kaynaklardan seçilmiştir; şiir, masal, hikâye, mektup olarak çeşitlidir. Yazılar az çok sanat değeri taşır. Ayrıca, konu ve etki bakımından eğitici olmasına da dikkat edilmiştir. Şu var ki, öğrenciler bu yazıları dersten önce okumuş olurlar. Bu sebeple ders için çok zaman çekiciliğini kaybeder. Yazılar kısadır da; öğrenciye uzun uzun okumak zevkini vermez. Bunlar, çocuğun, yaşadığı günlük bir olay üzerinde yazılmış da değildir. İşte okuma kitaplarının bu yetersizliklerini tamamlamak için öğretmen, dışardan yazı seçip getirmeli ve sınıfta okutmalıdır.

Okuma kitabını da bu çalışmalara "bir çıkış noktası" olarak kullanmalıdır. Dışardan seçeceğimiz yazılar, çocukların ilgilerine hitap eder yahut günlük konular üzerinde yazılmış olacağı için onlara zevk verir; olaylar üzerinde düşündürür; çocuğa eleştirme yeteneği kazandırır. Okumanın neler sağlayabileceği konusunda örnek olur; neticede okuma zevki kazanmalarına ve bütün hayatları boyunca okumalarına sebep olabilir.

Dışardan seçeceğimiz yazıların: a) Konu bakımından eğitici, aktüel, ilgi çekici; b) Fikirce seviyeye uygun ve yaşa göre; c) Duygu uyandıran; ç) İçinde bilinmeyen kelime ve özel isim az bulunan; d) İfadesi hareketli ve açık; konuşmalı; e) Bir derste okunabilecek uzunlukta (En çok 500 kelime) olmasına dikkat edilmelidir. Seçilecek parçalar çocukların kendi yazıları da olabilir.

Okuma Dersi Nasıl Yapılır

Gerek okuma kitabından, gerekse herhangi bir kitap, dergi veya gazeteden seçilmiş bir yazı üzerinde yapılacak okuma dersi şu safhalardan meydana gelmelidir.

1. Okuma İçin Hazırlık:

a) Öğretmen, okunacak yazıya ilgi uyandırmalıdır. Bunun için yazının değeri açıklanır, günlük bir olayla veya işlenmekte olan bir konu ile ilgisi söylenebilir.

b) Yazının anlaşılması için gereken bilgi verilmelidir: Yazı, uzun bir eserden alınmış bir parça ise, bütünü kısaca açıklanır. İçindeki düşünce ya da olayın anlaşılması için gerekli bilgiler verilir. Misal olarak, maymunu tanımayan bir çocuk, maymunlar arasında geçen olayı anlayamaz. Hemen işaret edelim ki, bu ön açıklama, bilinmeyen kelimelerin değil, yazının tümü ile ilgili kavramların açıklanmasıdır (Altta 3 numaralı başlığa bakınız).

c) Yazıyı anlamaya yöneltici kılavuz sorular da sorulabilir; "Bir anlaşmazlık var; bakalım kim haklı?" yahut "Bu yazıdaki adamı ne bakımdan beğeneceksiniz?" gibi.

Hazırlık safhası uzun sürmemelidir; yoksa öğrencilerin ilgileri dağılabilir.

2. Yazının Okunması:

Yazıyı önce öğretmen okur. Bu okuyuş, kelimelerin söylenişi, cümlelerin tonlanması bakımlarından çocuklara örnek gösterecektir. Bu sebeple öğretmenin bu okuyuşa önem vermesi, dolayısıyle önceden hazırlanması ge-

rektir. Yazıyı öğretmen ilk defa okurken öğrencilerin kitaptan izlemeyip öğretmeni dinlemeleri daha faydalı olur; böylece öğrencileri, kelimelerin şekillerinden çok, seslendirilmeleri ile meşgul etmiş oluruz; bu ise onlara sesli okumada asıl muhtaç oldukları seslendirme örnekleri verir. Ayrıca, dinleme melekelerini de kuvvetlendirir. Yazıyı öğretmenden sonra öğrencilerden biri yahut birkaçı daha okumalıdır; hele dışardan seçilmiş olan bir yazıya öğrenci bir okuyuşta kanamaz; bir veya iki kere tekrarlamak yazıdan zevk almalarına ve onu iyi anlamalarına yardım eder. Ancak, yazının tanıtılması için yapılan bu okuma sırasında açıklamaya geçilecek zaman, iyi seçilmelidir; okumanın fazla tekrarı öğrenciyi ilgisiz duruma getirir.

Programımız, ilk sınıflarda öğrencilerin, öğretmen veya arkadaşlarının okuyuşlarını (ilk okuyuş değil), kitaptan izlemelerini tavsiye etmektedir. Bunun şu faydaları olur: Öğrenciler, kelimeleri tanırlar ve cümleleri anlama göre seslendirmeye alışırlar; nokta, virgül, ünlem, konuşma çizgisi gibi yazı işaretlerinin okuyuşta nasıl ifade edileceğini öğrenirler.

Gerek öğretmenin, gerekse öğrencilerin okuyuşlarında doğruluk, akıcılık, tonlama bakımından tabiîlik olmasına dikkat edilmelidir. Bunu sağlamak için öğretmenin daha önce hazırlanması gerektiğine işaret etmiştik. Dışardan seçilmiş parçalar bir nüsha olacağına göre, öğretmenden sonra okuyacak çocuk bunu daha önce görmemiş demektir; dolayısıyle bu parça üzerinde iyi bir okuma yapamaz. Bu sebepten öğrencinin yazıyı gözden geçirmesine imkân verilmelidir. Bu süre içinde, dinleyici öğrenciler, yazı ile ilgili konuşmalarla meşgul edilebilir.

3. Yazının Açıklanması:

a) Ana fikir: Yazıyı tanıtmak için öğretmenin ve bir iki öğrencinin okumasından sonra, yazının temel olay, ana fikir, ana duygu bakımından kavranmasına çalışılır. Bu amaçla çocuklara sorular sorulur; eksik cevapları tamamlanır; kavramaları anlamalarına yardım edilir. Yazının amacı kavranmadan yardımcı fikir, yabancı kelime, özel isim gibi ayrıntıların açıklanmasına geçilmez; aksi halde öğrenciler ayrıntıya saplanıp bütünden habersiz durumda kalırlar.

b) Bilinmeyen kelimeler: Genel kavrayıştan sonra, öğrencilerin yazı içinde anlamını bilmedikleri yeni kelimelerin açıklanmasına sıra gelir. Çocuğa yabancı bir kelimenin, cümlede anlaşılmayan karanlık bir nokta olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu sebeple, yeni kelime cümledeki yerine göre açıklanmalıdır; kelimeye yazıdan ayrı olarak verilmiş, beylik bir karşılık öğrencilerin işine yaramaz. Kelime açıklamaları, çocuğun sözü anlamasına yaramalıdır. Bilinmeyen özel isimlerin tanıtılmasında da aynı yolu tutmak gerektir. Bir yazıda çok kelime açıklanmasına gidilmemelidir; ilk sınıflarda en çok 2 - 3; son sınıflarda 7 - 8 kelime üzerinde durulmalıdır.

Kelimelerin açıklanmasında, imkânlara göre, şu yollar uygulanabilir:

— Kelimenin anlattığı şeyi göstermek.
— Kelimenin anlattığı şeyin modelini, resmini göstermek.
— Kelimenin anlattığı hareketi yapmak.
— Kelimenin anlamını aydınlatmak için eş anlamlarını ve karşıtlarını vermek.
— Kelimenin anlamını tanımlamak.

Bu yollardan ilk üçü küçük sınıflarda uygulanır; 4 - 5. sınıflarda karşılık verme ve tanımlamadan da faydalanılır; çünkü, anlamın tanımı, soyut bir açıklama yolu olduğu için, buna ancak son sınıflarda başvurulmalı ve aslâ bu yolla yetinilmemelidir; tanım yolu resim, hareket, eş anlam ve karşıt açıklamaları ile tamamlanmaya çalışılmalıdır.

Bir noktaya önemle işaret etmek gerekir: Bu türlü kelime açıklamaları, yazının iyi anlaşılması için yapılan çalışmalardır. Bu açıklamalar sırasında, kelimelerin öğrencilere mal edilmesi için cümle içinde kullandırılmasına geçilmez; çünkü bu kullanmalar, çocuğun dikkatini yazıdan ayırır; amacı bakımından da başka bir çalışmadır. Okuma dersinden sonra çocuğa kazandırılması istenen yeni kelimeler üzerinde 10 - 15 dakika ayrıca durulur (Bkz. **Kelime Çalışmaları,** s. 78).

c) Yardımcı fikirler: Yabancı kelime ve özel isimleri açıklanmış bir yazıda yardımcı fikir ve duygular üzerinde de durulur. Bunlardan en belli bir ikisi seçilir; öğrencilere bunlarla ilgili sorular sorulur, onların düşündüklerini ifade etmelerine yardım edilir. Çocuklar, bir düşünceyi açıklarken yazıdaki sözleri, olduğu gibi tekrar etmeye yönelirler: öğretmen bunu önlemeli, çocuğa kendi kelimeleri ile konuşmak, açıklamak yolunda yardım etmelidir. Çok defa bir kısa söz, öğrencinin anladığını göstermeye yeter sayılmalıdır. Yardımcı fikirlerin incelenmesinde de aşırılığa gitmek doğru değildir. Yazıdaki düşüncelerin anlaşılması için tartışmalar açılabilir; eleştirmeler yapılabilir; anlamayı kolaylaştıracak sorular sorulur. Yazı üstünde araştırmalar istenir; bu amaçla yazının bazı parçaları tekrar okunur.

Gerek ana fikrin, gerekse yardımcı fikirlerin anlaşılması ya da anlaşıldığının denetlenmesi amacıyle dramatizasyon çalışmaları yaptırılabilir. Bu, çocukların yazıdan anladıklarını hareket, mimik ve sesle anlatmalarıdır. Dramatizasyonun konusu, bütün yazı değil, belli bir olay olmalıdır; örneğin: "mutfaktaki fare, peyniri nasıl yiyordu?" gibi. İlk çalışmalarda öğretmen ne yapılacağını anlatıp örnek vermelidir.

Çocukların anladıklarını basit resimlerle, şemalarla anlattırma yolları da denenmelidir.

4. Kaynak Kitaplardan Faydalanma:

Kelime ve özel isimlerin açıklanmasında çocukların sözlük, ansiklopedi ve atlas gibi kaynaklardan faydalanmalarına yer verilmelidir. Bu çalışmalar, çocuğun bu türlü kaynakları kendi kendine kullanmaya alışmasına yarar. Bu alışkanlık ise, en önemli yetişme yolu olan kendi kendine bilgi aramayı öğrenmek demektir.

Bunun için derslikte yeteri kadar çocuk sözlüğü, ansiklopedi ve atlas bulundurulur. Öğretmen bunları kullanma yollarını öğretir; açıklamaları anlamalarına yardım eder. Her çocuğun bu kaynakları kullanarak çekingenliğinin giderilmesine dikkat eder.

5. Artistik Okuma:

Anlaşılmış bir yazı üzerinde artık güzel okuma çalışmalarına geçilir. Öğretmen birkaç öğrenciye, güzel okumaya gayret etmelerini tenbih ederek yazıyı okutur. Bu okuma, öğrencilerin ilgilerine göre 2 - 3 defa tekrarlanabilir.

Bazı yazılar, bu safhada söz korosu şeklinde okunabilir. Ancak her yazı, konusu ve ifadesi bakımından söz korosu çalışmasına uygun gelmez. Daha çok, bir toplumun düşüncesini anlatan yazılarda bu yol uygulanmalıdır. Yazılarda geçen karşılıklı konuşmaları da, sınıfı ikiye ayırarak koro halinde okutabilir.

Koro halinde okuyuşlar, öğrenciyi hız ve tonlama bakımından arkadaşlarına uymaya alıştırır. Koro halindeki ses, çocuğu daha çok duygulandırır.

Söz korosu çalışmalarını yaparken, çocuklar öğretmenin söylediğini arkasından tekrar etmemeli, sözleri onunla birlikte söylemelidirler. Rehber olarak öğretmenin yerini bir çocuk da alabilir.

6. Okunacak Yeni Yazılar Vermek:

Okunan yazı, konu üzerinde başka yazılar okumak heves ve isteği uyandırır; öğretmen bu ilgiden faydalanıp yeni yazılar, kitaplar vermelidir.

SESSİZ OKUMA

Sessiz okuma, yazının yalnız gözle izlenip anlaşılmasıdır; o halde, çocukların kelimeleri dudaklarını kıpırdatarak sessiz söyleyişleri, yahut içlerinden sesli okurmuş gibi dura dura izlemeleri, sessiz okuma değildir. Sessiz okuma, yazıyı yalnız gözle izlemektir. Bunun için, bu türlü okumaya göz okuması (lire des yeux) da denir. Kelimeleri içinden okuyan çocuk hız sağlayamaz; sessiz okumanın en büyük faydası hızlı okuyup vakit kazanmak olduğuna göre, içten okumada bu amaç elde edilemez. Öğretmen ilk sınıflardan başlayarak çocuklara sessiz okumanın ne olduğunu öğretmeli ve bu yolda alıştırmalar yaptırmalıdır.

Sessiz okumaya programımız **"daha ilk sınıftan başlayarak anlaşılıp anlaşılmadığı kontrol edilmelidir"** diye önem vermektedir. Fakat, sınıfların programlarını saptarken, sessiz okumaya anak 4. sınıfta, sesli okuma kadar zaman ayrılmasını istemiştir; buna göre 1 - 3. sınıflardaki ders saatlerinde sessiz okumaya fazla zaman ayrılmamalı, fakat tekniğine öğrencileri alıştırmaya çalışılmalıdır.

Sessiz okumanın en büyük faydası, hızlı okumayı sağlamasıdır, demiştik. Hız ise ancak büyük sınıflara doğru artar. Çünkü okuma hızı kelimeleri ve anlamlarını tanımaya bağlıdır. Çocuk, anlamadığı kelimeler üzerinde duralar. Anladığı yazı üzerinde ise gözleri kayar gider. 3. sınıf sonunda çocuğun sesli okuma hızı, konuşma hızına eşit olur. Çocuk, 4. sınıfta ders kitapları ile karşılaşacağı, yani okumayı bir öğrenme yolu olarak kullanacağı için, sessiz okuma onun hayatında önem kazanır. İşte öğretmen sessiz okumayı bu sınıfta bir problem olarak tekrar ele almalı, öğrencilerinin sessiz okuma alışkanlığı kazanıp kazanmadığını anlamaya çalışarak, bu yolda yardım etmelidir.

Sessiz Okuma Dersleri Nasıl Yapılır

Üzerinde, önceki bölümlerde açıklandığı şekilde sesli okuma dersi yapılmış olan bir yazı, sessiz okuma çalışması için değerini kaybeder. Sessiz okumada, kazandırmak istediğimiz maharet, yazıyı gözle izleyip anlamaktır. Okunmuş bir parça, önceden anlaşılmış olduğuna göre, çocuk buna yeni bir dikkat harcamaz. Sessiz okuması da ona bir alışkanlık vermez. (Fakat, alışılmış yazılar üzerinde bir bölüm, bir isim buldurmak için göz gezdirme çalışmaları yaptırılabilir. Zaten çocukların bir yazıya göz gezdirerek aradıkları şeyi çabucak bulma alışkanlığını kazanmaları da gerektir.)

1. Araç:

Sessiz okuma çalışmaları için en uygun araç, öğrencilerin görmemiş oldukları bir yazıdır. Öğretmenin dershanede en kolay bulacağı araç olan okuma kitabının yazılarını, öğrenciler daha önce büyük ölçüde okumuş ve bunlara alışmış olduklarına göre, bu kitabın kullanılması, istenilen faydayı sağlayamaz. Beri taraftan her sessiz okuma dersi için öğrencilere görmedikleri

yazılar bularak, bunları çoğaltmanın güçlüğü de ortadadır. Bu sakınca ve güçlükler karşısında ortalama bir yol tutmak en iyisidir: Okuma kitabının bazı yazıları üzerinde, daha önce işlenmeden sessiz okuma yaptırılabilir. Bu yazıları öğrenci önceden okumuş olsa da sorulacak sorularla okurken yeniden dikkat harcamak zorunda bırakılır. Ayrıca dışardan seçilecek yazılardan da faydalanılır. Bunlar sınıf mevcuduna göre çoğaltılıp derste öğrencilere dağıtılır; çalışmalardan sonra toplanır. Bu çoğaltılmış yazılar, öğretmende veya okulda saklanarak başka yıllarda da kullanılabilir. Dışardan seçilecek yazıların yüz kelimeden az olmaması gerektir. 4 - 5. sınıflarda tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, tabiat ve fen bilgisi, matematik kitaplarının metinleri sessiz okuma çalışmaları için iyi birer alan olur; bunlardan da faydalanılmalıdır.

Sessiz okuma çalışmalarının amacı, güç metinleri kavrama maharetini artırmak değil, yeni bir okuma tekniği kazandırmaktır; bu sebeple seçilecek metinlerin yeni kelimeleri az ve anlamca kolay olmasına dikkat edilmelidir. Öğrencilerin bilemeyecekleri birkaç kelime bulunursa, bunlar daha önce tahtaya yazılarak açıklanabilir; yazı çoğaltılıyorsa açıklamalar kâğıdın altına eklenebilir.

2. Sessiz Okuma Dersi Nasıl Uygulanır:

Sessiz okuma dersinin amacı, önce bu okumaya öğrencileri alıştırmaktır; bu sebepten ilk sessiz okuma derslerinde öğrencilere yazıyı nasıl okuyacakları anlatılır: Dudakları kıpırdatmamak, kelimeleri içten söylememek, yazıları hızla fakat anlayarak okumaya çalışmak. Sonraki derslerde de bu ilkeleri hatırlatmak ve uygulanmasını takip etmek faydalı olur.

Öğrenciler okumaya hep birlikte başlatılır. "Yazıyı okuyup bitiren, tekrar etmesin; sayfayı ters çevirerek beklesin" denir. Bütün öğrenciler, okumalarını aynı zamanda bitiremeyeceklerdir; ilk çalışmalarda amacımız öğrencilerin hızlarını ölçmek değil, onları sessiz okumaya ve anlamaya alıştırmak olduğu için, her öğrencinin harcadığı zamanı tesbite lüzum yoktur. Herkes okumasını bitirdikten sonra, yazının anlamı üzerinde, daha önce hazırlanmış olan sorular, bütün sınıfa sorularak cevaplar istenir. Cevap veremeyen öğrenciler iyi okumadıklarını anlayarak, yazıya bir daha bakarlar. Bu arada öğretmen, sessiz okuma üzerindeki tavsiyelerini tekrarlar.

Sınıflar ilerledikçe öğrencilerin hızlarını ölçecek sessiz okuma çalışmaları da yapılmalıdır; bu okuyuşlar öğrencilere hızın önemini anlatır ve onları hızlı okumaya alıştırır. Bu çalışmalarda daha uzunca yazılar kullanılmalıdır; çünkü verilecek 3 - 5 dakikalık zamanda hızlı okuyan çocuklar metni bitirip boş kalmamalıdırlar. Öğretmen yazıyı dağıttıktan sonra, okumaya hep birlikte başlatır: belli bir süre sonunda (3 - 5 dakika) "dur" der, herkesin

kaldığı yeri kurşun kalemle işaret etmesini ve kâğıtları ters çevirmesini ister. Bundan sonra her öğrencinin dakikada kaç kelime okuduğunu anlamak ve okunanın anlaşılıp anlaşılmadığını denetlemek gelir. Öğrencilerin yazıyı tekrar görmelerini önlemek için, kelime sayma işini sonraya bırakmak daha doğrudur. Anlamayı denetlemek için de ya sözlü sorular sorulur; ya da, yazının her bölümü üzerine hazırlanmış olan sorular yazılı olarak verilir. Bunların cevapları istenir. Okumadıkları bölümlerle ilgili sorulara cevap vermeye çalışmamaları öğrencilere tenbih edilir.

Hız denemeleri 4 - 5. sınıflarda yapılacak çalışmalardır. Okunan yazılar üzerinde yazılı sorular da, tabiî bu sınıflarda uygulanır.

3. Konuya Göre Okuma:

Sessiz okumada, çocuklara öğretilecek bazı yollar da vardır: Çocuklar gazete, hikâye, roman gibi yazıların hızla okunup geçilmesini, bunlara karşılık bir ders kitabında özel isimlere, tarihlere, rakamlara, tanımlara dikkat edilmesini, gerektikçe bazı yerlerin birbiri ile karşılaştırılmasını öğrenmelidirler. Bunlar da, ders kitapları ile karşılaşılan 4 - 5. sınıflarda, okuma derslerinde öğretilir.

BİREYSEL OKUMA

Asıl sessiz okuma faaliyeti, çocukların ayrı ayrı kitap okumaları ile sağlanır. Bu yolla öğrenci, kendi zevk ve seviyesine göre bütün bir kitap okumak fırsatı bulmuş olur. Bu türlü okuma yoluyle öğrencilerde birçok maharetler de gelişir; a) Güzel yazı sevgisi, b) Güzel yazıyı seçebilme melekesi, c) Başkalarına şiir okuma, hikâye anlatma zevki, ç) Eğlence ve dinlenme için okuma, d) Hayal - gerçek farkını görme, e) Nazım, nesir şekillerini; roman, hikâye, anı... gibi edebî türleri tanıma.

Bireysel okumalar için öğretmenin her çocuğa ayrı ayrı kitap verebilmesi gerektir; bu da her sınıfta seviyeye göre bir kitaplık kurmakla mümkün olur.

Sınıf Kitaplığı

Kitaplık kurarken öğretmenin göz önünde tutması gereken ilkeler vardır: 1. Çocukların okuma temayülleri, 2. Çocuk kitaplarında bulunması gereken nitelikler.

1. Okuma temayülleri: Çocukların genel olarak (kız - erkek) 9 - 10 yaşına kadar masal, fabl ve tabiat hikâyelerini sevdikleri, aralarında bazılarının (% 25 oranında) çocuk hayatı ile ilgili hikâyelere, tatil anılarına ilgi

gösterdikleri bilinmektedir. 10 yaşından başlayarak kız ve erkek çocuklar arasında okuma zevklerinde ayrılıklar görülüyor: Erkekler serüven, kahramanlık ve polis hikâyelerine, esrarlı hikâyelere, keşiflere, icatlara, teknik konularına ait bilim yazılarına yöneliyorlar. Kızlarda da bu yönelmeler görülmekle birlikte sergüzeşt yazıları istenmiyor, fakat okul ve ev hayatı ile ilgili yazılar, hikâyeler aranıyor. 12 - 14 yaşına doğru erkeklerde serüven romanlarına, bilim ve teknik yazılarına doğru istek artıyor; kızlarda ise insan hayatı ile ilgili roman okumak arzusu uyanıyor. Bu istek erkeklerde 14 - 15 yaşlarında beliriyor.

İşte öğretmen, sınıf kitaplığı kurarken çocukların kitap okuma üzerindeki bu genel temayüllerini göz önünde tutmalıdır; bir taraftan da öğrencilerinin anlama ve okuma seviyelerini dikkate almalıdır. Bununla birlikte, çocuklar bazı türleri hiç görmemiş oldukları için onları okuma isteği duymayabilirler. Öğretmen, daha ileride incelenecek olan çeşitli yollarla edebî türleri tanıtarak bu isteği uyandırmalıdır.

Sınıf kitaplıklarına seviyeye göre masal, fabl, efsane, halk hikâyesi, fıkra, hayvan ve tabiat hikâyeleri, destan, çocuk hayatı ve anıları ile ilgili kitaplar, biyografi, anı, şiir, hikâye, roman, keşif ve icatlar üzerine yazılmış kitaplar, gezi günlüğü gibi her çeşit kitap girebilir. Ayrıca her sınıfta seviyeye göre seçilmiş sözlükler, ansiklopediler, atlaslar, yardımcı okuma kitapları, çeşitli türlerde antolojiler bulunmalıdır. Öğretmen ve öğrencilerin dergi ve gazetelerde okuyup beğendikleri yazıları da kesilip dosyalara konmalıdır.

2. Çocuk kitaplarının nitelikleri: Öğretmen, sınıf kitaplığına seçeceği kitaplarda şu **niteliklerin** bulunmasına dikkat etmelidir: a) Yaşa göre okuma temayülüne uygunluk. b) Konuda basitlik, çeşitlilik. c) Güçlük - kolaylık bakımından seviyede çeşitlilik. ç) İfadede basitlik, seviyeye uygunluk. d) Konuda ve ayrıntılarında eğiticilik ve öğreticilik. e) Çocuk seviyesine göre sanat değeri taşımak, güzeli tanıma imkânı vermek. f) Dinlendirici ve eğlendirici, duygulandırıcı olmak.

Kitapların **maddî bakımdan** da şu özellikleri taşıması gerektir: a) Kâğıt beyaz ve mat olmalı. b) Baskıda 1 - 3. sınıflar için 12 punto, 4 - 5. sınıflar için 10 punto harf kullanılmış ve kitap temiz basılmış olmalı. c) Kitaplar resimli olmalı. ç) Ciltli kitap seçilmelidir.

OKUMADA ÜSTÜN BAŞARI

Çocuklarımız arasında, arkadaşlarına göre okumada üstün yetenekler gösteren öğrenciler bulunacaktır. Öğretmen sınıfta geri çocukları, orta derecelilere yaklaştırmağa çalışarak üstünleri kendi hallerine terk etmemelidir; aksine, bu çocukların ileride büyük işler başarabilecek kabiliyetler olduklarını

düşünerek ilerlemeleri ve gelişmeleri için ilgi gösterip, onları özel çalışmalarla daha iyi yetiştirmelidir.

Bu çocuklar, günlük eğitim - öğretim çalışmaları içinde şu belirtilerle kendilerini gösterirler: a) Kuvvetli dikkat. b) Zengin kelime hazinesi. c) Her çeşit kitaba ilgi. ç) Derin mizah kabiliyeti. d) Çok yönlü, yani her konuya ilgi. e) Özel bir gözlem gücü. f) Genelleştirme. g) Problem çözme gücü. h) Çabuk öğrenme kabiliyeti. ı) Hayal ve düşünme gücü. i) Yukarıdaki bütün kabiliyetlerin yardımı ile kolay okuma ve anlama gücü.

Bu kabiliyetleri taşıyan öğrencilerin her zaman kendilerini göstermediklerini hatırdan çıkarmayıp, öğretmen bunları keşfe de çalışmalıdır.

Bu öğrencilere yapılacak ilk yardım, normal program çalışmaları dışında meşgul etmek amacıyle onları bir grup halinde toplamaktır. Bu grupa şu türlü çalışmalar verilebilir:

a) Normal program mümkün olduğu kadar geniş uygulanır.

b) İlgilerini karşılamak için çeşitli, çok ve sınıf seviyesine göre yüksek kitaplar verilir.

c) Kütüphaneye gitmeleri, hazırlayacakları sözlü veya yazılı rapor, tartışma için başvurma kitapları kullanmaları teşvik edilir. Faydalı olacak kitapların isimleri verilir.

ç) Özet çıkarma, not alma, birkaç kaynaktan alınan bilgileri birleştirme çalışmalarına yöneltilir.

d) Gereken konularda özel bilgiler almak için kitap, dergi, gazete, sözlük, ansiklopedi, atlas karıştırmaları; radyo yayını, konferans dinlemeleri, mülâkat, gezinti, gözlem yapmaları istenir.

e) Sözlük kullanma alışkanlığı verilir; sözlük kullanmanın insanı geniş bir kelime hazinesine sahip kılacağı anlatılır; bunun da okuma, konuşma ve yazmada büyük imkân ve kolaylıklar sağlayacağı açıklanır.

f) Yeni kelimeleri bir deftere yazmaları öğütlenir. Ayrıca kelime türetme çalışmaları verilir (Bak. **Kelime Çalışmaları**, s. 78).

g) Okuduklarını arkadaşlarına anlatacakları ve onların düşüncelerinden, denemelerinden faydalanacakları toplantılar tertiplenir. Bu toplantılarda okunmuş kitapların güzel sahneleri anlattırılır; yazarı ve başka eserleri üzerinde konuşulur.

h) Yeni çıkan kitaplarla ilgilendirilir; bunun için okula bir vitrin yaptırılarak yeni kitaplar sergilenir.

ı) Edebiyat zevki verilir; bunun için kendi seviyesinde sanat eserlerini okuması sağlanır. Bunlar karşısında kendi düşünce, duygu ve kişisel hükümlerini bildirmeleri istenir.

i) Yaratma kabiliyetlerini kullanmaları için hikâye, şiir, oyun, anı yazmak, söylev vermek imkânları hazırlanır. (Bkz. Anlatım. S. 41).

OKUMA YETERSİZLİKLERİ

İlkokulların çeşitli sınıflarında, yaşına ve sınıf seviyesine göre yeteri kadar okuma melekesi kazanamamış öğrencilere de rastlanır; şüphesiz bu durum öğrenci için bir noksanlıktır; çünkü okumaya alışmamış bir öğrenci, öğretim çalışmalarının her alanında geri kalır. Öğretmen, bunları teşhis ederek, bir seviye grubu halinde toplayıp iyi bir okuma melekesi kazandırmak yolunda tedbirler almalıdır.

Okuma Yetersizliğinin Sebepleri

Okuma yetersizliğinin çocuktan, çevreden ve okuldan gelen çeşitli faktörleri olabilir; çare aramadan önce, sebepleri anlamak gerekir. Başlıca sebepler aşağıda açıklanmıştır:

1. Çocukta Bulunan Sebepler:

a) Çocuk, zekâca geri olabilir; bu durumda okumayı hem işaretler sistemi, hem anlam olarak kavramakta belli bir yaşta güçlük çeker.

b) Okumaya hazırlıklı olmayabilir; yani "Okuma Öncesi" bölümünde incelenmiş olduğu gibi (sayfa 4) fizik, duyu, toplum ve zihin nitelikleri yönünden yeteri kadar gelişmemiştir.

c) Sağlığı tam olmayabilir: bu sebepten öğrenci derslere düzgün şekilde devam edememiştir, yahut derste rahatsızlığı yüzünden dikkat harcayamamış, faal olamamış, sonunda da maharet kazanamamıştır.

ç) Çocuk bazı moral karışıklıklar içinde bulunabilir; okula isteksizlik, eski bir başarısızlık anısı, aşağılık duygusu, utangaçlık, korkaklık bunlar arasında sayılabilir.

2. Çevredeki Sebepler:

a) Evde başka dil konuşulması çocuğun iyi okuyamamasının sebeplerindendir; bu öğrenciler düzgün okusalar da kelimelerin anlamlarını bilmedikleri için yazıyı iyi anlayamazlar. Bunlara okuma ile birlikte anlamalarını da sağlamak amacıyle ayrı çalışmalar yaptırmak gerekir.

b) Mutsuz bir aile yaşayışı, çocuğun bütün ruhsal hayatına olduğu gibi, okumasına da kötü etki yapar. Evdeki insanlar arasında geçimsizlik, ekonomik sıkıntı, çocuğa kendinden üstün birinin

örnek gösterilmesi, yorucu işlerde çalıştırılması kötü etkenlerdendir.

c) Çocuğun çevresi geri olabilir; bu takdirde, okuduğu yazılarda rastladığı kavramları daha önce tanımamıştır, netice olarak onları gösteren kelimeleri de bilmez ve anlamaz.

ç) Okula devam imkânı bulamamış olmak, çok okul değiştirmek zorunda kalmak, okumanın temel ilkelerini zamanında kavramasına engel olabilir.

d) Çocuğun oyun ve benzeri isteklerinde başı boş bırakılıp okumaya, okul çalışmalarına yöneltilmemesi de okuma melekesini zayıf bırakır.

3. Okuldaki Sebepler:

a) Sınıfların kalabalık oluşu.

b) Öğretimde çocukların psikolojik özelliklerine uygun bir metot uygulanmayışı.

c) Okuma araçlarının fena ve eksik oluşu.

ç) Öğretmenin, çocukları iyi izleyip noksan ve yanlışlarına çare aramaması.

d) Tartışma, inceleme, dramatizasyon gibi amaçlarla serbest kitap okumak etkinliğinin noksanlığı da okuldan gelen sebepler arasında gösterilebilir.

Öğretmen, çocuğun okumada geri kalmasına sebep olan bu faktörleri araştırarak, sebeplere göre, elinden geldiği kadar çare bulmalıdır.

Okuma Yetersizliğinin Belirtileri

Iyi bir okuma alışkanlığı kazanmamış bir öğrencinin okumasında görülen belirtiler ve bunun öğretimle ilgili sebepleri aşağıda incelenmiştir:

İyi okuyamayan çocuk ya kelimeleri tanımıyor ya da anlamı kavramıyor demektir:

1. Kelimeleri gereği gibi tanımayan çocuğun okuyuşunda kötü ve yanlış telâffuz, duraklama, geri dönme, tekrarlama, kelimeyi başka bir kelime olarak okuma, atlama gibi hatalar görülür.

2. Yazıyı anlamayan çocuğun okuyuşunda ise tamlamaları ve anlam birliklerini kesme, yani kelime kelime okuma, ahenksiz (mekanik) okuma hataları belirir.

Birinci grup hataların sebepleri, kelimeleri az görmüş, az okumuş olmak, bunları hiç bilmemek, okunan yazıda yabancı kelimelerin çok bulunması olabilir.

Ikinci grup hatalar ise yazıyı anlamamaktan, tamlama ve cümle gibi anlam gruplarını henüz kavramamış olmaktan doğabilir.

Sesli okuyuşunda yukarıki hatalar görülen bir öğrenci, tabiatıyle iyi bir sessiz okuma da yapamaz. Gereğinden fazla sesli okuma çalışmaları da, sessiz okuma melekesi kazanmakta öğrenciyi geri bırakır; serbest okumaya yer verilmemesi de bu sonucu doğurur.

Okuma Güçlüklerine Çareler

Öğretmen, iyi okumanın öğretim ve eğitimde yetişme bakımından önemini göz önünde tutarak, geri çocuklar için elden gelen çarelere baş vurmalıdır. Bu çarelerin başlıcaları aşağıda açıklanmıştır:

1. Grup Çalışmaları:

Öğretmen, geri çocuklarla öbürlerinden ayrı ve özel olarak uğraşmalıdır; özel çalışmalar bireysel ya da gruplar halinde olabilir. Ancak, öğretmenin uğraşabilmesi bakımından ikiden çok grup teşkil edilmemelidir.

Bu gruplardaki çocuklara masal, hikâye okunarak, resimli kitaplar verilerek okuma ilgisi ve sevgisi uyandırılmaya çalışılır. Park, sergi şehir gezintileri, film seyretme, radyo dinleme yolu ile izlenimleri zenginleştirilir. Sonra, seviyelerine ve isteklerine göre kitap verilir. Kitap seçmekte çocukları serbest bırakmak en iyi yoldur; şu var ki okumaya ve kitaba alışmamış olan çocukların ilk defa duraksayacakları, ne seçeceklerini bilemeyecekleri hatırdan çıkarılmamalı, onlara kitap seçmek konusunda yardım edilmelidir.

Çocuklar, okudukları kitaplar üzerinde kendi grup arkadaşları ile daima konuşup görüşmelidirler; bu faaliyetler onlara güven ve heves verir.

Çocukların gruplarını zaman zaman değiştirmeli, sınıftaki başka çalışmalara katılmalarına imkân vermelidir; hatta bu çocukları yalnız kendi grupları içinde tutmayıp bazı ödevlerle sınıf karşısına da çıkarmalıdır, hele bu türlü çalışmalar onlarda aşağılık duygusu doğmasına engel olur.

2. Çalışma Zamanları ve Metodu:

Okuma yetersizliği olan çocuklar, sınıf topluluğundan kırıcı ve utandırıcı bir şekilde ayrı tutulmamalıdır. Bunların noksanlarını tamamlamak için yapılacak çalışmalarda şu ilkelere uyulmalıdır: a) Çalışmalara öğrencilerin

dinlenmiş bir anından sonra başlanır (örneğin sabah veya öğleden sonra ilk saatte). b) Çalışmalar günde bir defa uygulanır. c) Usanç ve yorgunluk vermeyecek şekilde ayarlanır. ç) Çalışma konularının çeşitli olmasına dikkat edilir: Okuma, tartışma, yeni kelimelerin çıkarılması, okunan şeylerden bazı sahneleri resimle, dramatizasyonla anlatma; okunan kitap üzerinde kısa rapor v.b. gibi. d) Okulun kitaplığından faydalanmak, çocuk için bir değişiklik ve zevk olur; bu sebeple çocuklar okul kitaplığına alıştırılmalı, bu konuda kitaplık memurunun yardımı sağlanmalıdır. e) Özel çalışmalar, öğrencinin çok sevdiği beden eğitimi, müzik, dramatizasyon gibi ders saatlerinin yerini almamalıdır. f) Öğretmen bu türlü çocukları küçük görmemelidir; onlar hakkında nikbin olmalı, en ufak başarılarını değerlendirmeli, çocuklara daima cesaret vermelidir. g) İlerleyen çocukların grupları yükseltilmelidir. Çabuk okuyanlara çok ve çeşitli kitaplar verilmelidir. h) Öğrencinin sınıf topluluğundan ayrı çalışmasının bir sonu olmalıdır; yani öğrenci, noksanlarını tamamlayınca artık bütün işlerde arkadaşlarına katılmalıdır.

3. Çalışmaların Değerlendirilmesi:

Öğretmen, geri çocukların bireysel veya grup içinde yaptıkları yetişme çalışmalarını izlemelidir; bununla öğrencinin zamanını boşa harcamasını önlemek, yanlışlarını düzeltmek, ihtiyaçlarına karşılık vermek ve gelişme derecesini anlamak fırsatını bulur.

Okuması geri bir çocukta gelişmenin ve noksanlarını tamamlamanın başlıca belirtileri şunlardır: a) Çocukta okuma hevesi artar. b) Boş zamanlarını okumaya verir. c) Okuma yanlışlarından kurtulur, akıcı bir okuma alışkanlığı kazanmaya başlar. ç) Okuduğunu anlar. d) Sınıftaki tartışmalara katılır.

SINIFLARA GÖRE OKUMA ÇALIŞMALARI

Programımızın okuma derslerinde I. den V. ye kadar bütün sınıflar için tespit ettiği amaçlarla, yapılmasını istediği çalışmalar üç bölümde toplanabilir:

1. Okuma tekniği kazanma,
2. Anlamı kavrama melekesi kazanma,
3. Serbest okumaya alışma.

Bu konular, her sınıfta ayrı ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

I. Sınıf

Bu sınıfın en önemli konusu olan "İlk Okuma - Yazma" çalışmaları üzerinde daha öne durulmuştur. Okuma - yazma öğrenilmesi, ders yılının, ortalama olarak beş ayını alır; kalan üç ayında ise, asıl anlamı ile okuma çalışmaları yapılır.

Okuma Tekniği:

Çocuklar bu sınıfta kitapla ilk olarak karşılaşmakta ve basılı yazıyı okumaya ilk defa başlamaktadırlar; bu duruma göre, onlara sayfa, kitap kullanma ve okuma üzerinde bazı bilgi ve alışkanlıklar vermemiz gerekecektir.

Bunların en önemlileri şunlardır:

1. Bir kitapta baş, son, üst, alt, kenar, kapak, yaprak, sayfa, cilt gibi terimlerin ne anlattıkları öğretilir. Yazıda başlığın ne olduğu açıklanır.

2. Kitabı sol elle tutmaya, sayfayı sağ elle ve üst kenardan çevirmeye, sayfa açarken parmağı ıslatmamaya alıştırılır.

3. Bir masada duran, veya elde tutulan kitap karşısında nasıl durulacağı öğretilir: Çok eğilmemeli, kitapla göz arasında 25 cm. bir ara bulunmalıdır.

4. Yazıyı okurken parmakla izlemeye müsaade edilmez; çünkü bu hareket, hızı keser. Çocuk yazıyı soldan sağa, gözü ile izlemeyi I. sınıfta öğrenmelidir.

5. Okurken ileri geri, sağa sola sallanmak gibi gereksiz hareketlere engel olunur; böyle alışkanlıklar edinilmişse unutturulmaya çalışılır.

6. Işık soldan gelecek şekilde oturmanın değeri öğretilir.

7. Tabiî sesle okumaya da alıştırılırlar. Öğrenciler bazen sesleri uzatarak veya başka tuhaf şekillerde okurlar ki bunlar önlenmelidir. (Tabiî okuyuş için konuşma şeklindeki yazılardan ve öğrencilerin kendi yazılarından faydalanmak gerektiği, daha önce belirtilmişti). Çocuğa önceden okuyup hazırlanarak bir yazıyı sınıf karşısında arkadaşlarına okuma alışkanlığı kazandırılır.

8. İlânları, etiketleri, işaret levhalarını okuyup onlara göre hareket etmek melekesi kazandırılır.

9. Kitap üzerine kap geçirmek öğretilir; sayfalar üzerine yazı yazmamak, sayfaları kıvırmamak, genel olarak kitabı temiz tutmak alışkanlığı verilir.

Anlam Kavrama:

Çocuklar bu sınıfta belli bir anlama ve kavrama melekesi de kazanmış olmalıdır. Bunu sağlamak için şu çalışmalar yapılır:

1. Yazılardaki anlamın tümünü kavratmak.
2. Yazılardaki kelimelerin anlamlarını kavratmak.
3. Okunanı dinleyerek anlamaya alıştırmak.
4. Resimlerin anlamlarını kavratmak ve anlattırmak.

Çocuklara anlama melekesi kazandırmak için şu yollar tavsiye edilebilir:

a) "Soru" ve "cevap" ın ne olduğu öğretilir; okunan yazı üzerinde soru sorulup cevap istenir.
b) Yazıdaki olaylar sıralattırılır.
c) Yazının maksadını belirtmeleri istenir.
ç) Kişiler ve birbiri ile ilgileri sorulur.
d) Anlam resimle, kroki ile anlattırılır.
e) Dramatizasyona başvurulur.

Bireysel Okuma:

Bu sınıfta 6 - 7 yaşında bulunan öğrenciler henüz gerçekle hayali birbirinden ayırt edemezler, yani masal çağı yaşarlar. Bu sebeple, hayal karışmış hikâyeler demek olan masalları severler. Öğretmen, bu sınıf çocuklarına kitap seçerken, bu psikolojik durumu göz önünde tutmalıdır. Daha önceki bölümde işaret edildiği gibi, birinci sınıf kitaplığına masalla birlikte fabl, fıkra, tabiat hikâyeleri, çocuk hayatı ile ilgili olaylar anlatan kitaplar seçilebilir.

Bireysel okumada şöyle bir sıraya uymak faydalı olur:

1. Onceleri kitap, öğretmen tarafından okunur: bu okuyuş, öğrencilerde okuma ilgisi uyandırır ve çocuklar, kitapları kendi kendilerine okumaya da heves ederler.

2. Öğretmen bazı kitapların yalnız baş tarafını okur, meraklı bir yerinde keserek çocukları, kendi kendilerine okumaya teşvik eder.

3. Öğretmen, bazı kitapları tanıtır, okumalarını öğütler.

4. Kitaplar, grupça okunabilir. Böylece, birlikte neşelenme amacı da gerçekleşmiş olur. Grupların seviyelerine göre kitap verilmeye dikkat edilmelidir. Bir kitabı grup içinde her çocuk sıra ile okur; öbürleri dinlerler. Bu şekilde herkes, arkadaşları karşısında okuma fırsatı bulmuş olur. Kitap bittikten sonra olay ve kişiler üzerinde izlenimlerin, düşüncelerin kısaca anlatılmasına, dramatizasyon çalışmalarına da zaman ayrılmalıdır.

Her çocuğa kitap verirken, "Bunu senin okumanı istedim; seveceksin" gibi özel hitap, davranış çok iyi sonuçlar verir.

II. Sınıf

Bu sınıf, çocukların okumaya alışma ve bunda temel melekeleri kazanma çalışmalarına devam ettikleri bir evredir. Bu niteliği ile birinci sınıfa benzer ve onun devamı sayılır. Varılacak amaçlarla yapılacak çalışmaları yine üç başlık altında inceleyeceğiz.

Okuma Tekniği:

1. Birinci sınıftaki kitap tutma, kitabın temizliğine dikkat etme, sayfa çevirme, satırları parmakla izlememe, okurken sallanmama v.b. gibi tavsiyeler tekrarlanır ve öğrencilerin bu alanlardaki alışkanlıklarının sağlamlaşmasına çalışılır.

2. Yazıların tabiî sesle okunmasında daha çok ilerlemeye gayret edilmelidir. Okunacak yazılar üzerinde, çocukların daha önce hazırlanmalarına müsaade edilir, sonra arkadaşları karşısında okutulur. Yazıdaki kişilerin konuşmaları, okurken sesle belli edilecek bir dereceye erişilmesi sağlanır.

Noktalarda durulacağı, cümle sonunda sesin düşmesi gerektiği; soru cümlelerinin okunuşu öğretilir.

3. Birinci sınıfa göre okuma hızı ilerletilir; kelimelerin daha düzgün söylenebilmesine çalışılır.

4. Kitapların "İçindekiler" sayfasının kullanılması öğretilir; yani kitapta aranan yazının bu listedeki başlık ve sayfa numarası ile bulunmasına alıştırılırlar.

5. Hikâye, masal, şiir, fıkra türlerinden kitaplar verilir ve çocuklar bunları okumaya alıştırılır.

6. Alfabe sırası öğretilir; çocuklar yeni kelimeleri, yalnız baş harflerinin sırasına göre kelime defterlerine geçirirler.

7. Sessiz okumaya, kendi kendine okumaya alışılır.

8. Okulun kitaplığından kitap almak için fiş doldurmak öğretilir.

Anlam Kavrama:

1. Öğrencilere kendi seviyelerinde olan yazı ve kitaplar okutulur; anlamaları, zevk almaları izlenir; bu noktalarda yardımcı olunur.

2. Yeni kelimelerin anlamları sözün gelişinden çıkarılmaya alışılır.

3. Okunan yazılar üzerinde tertiplenmiş sorulara tam cevap vermek için çalışılır.

4. Yazılardaki olayları sıralama çalışmalarına devam edilir.

5. Yazıdaki kişiler tanınarak önem dereceleri fark edilmeye çalışılır.

6. Resimle anlatılmış bir hikâyeden ne anladıkları sorulur.

7. Hikâyelerle ilgili resimlerin olayda hangi bölümü anlattığını bulma çalışmaları yaptırılır.

8. Okunan sahnelerin kroki veya dramatizasyonla anlatılmasına çalışılır.

Bireysel Okuma:

1. Sınıf kitaplığına, çocuklar psikoloji bakımından birinci sınıftakine göre farklı olmadıkları için, aynı nitelikte ve aynı türlerde kitaplar seçilir; ancak bu kitapların yetiştirici olmaları için seviye bakımından daha üstün olmalarına dikkat edilir.

2. Kitaplar öğrencilere, önce öğretmen tarafından okunmak, veya tavsiye edilmek yolları ile tanıtılmalıdır. Çocukların kitapları alıp bakmalarına, karıştırmalarına, istediklerini seçmelerine müsaade edilir.

3. Çocukların çeşitli türlerde kitap okumalarına öğretmen dikkat etmeli, değişik türlerde kitap vermelidir; hatta öğretmen her çocuğun hangi kitapları okuduğunu gösteren bir cetvel tutmalıdır.

4. Kitap okumak isteği, olaylara, tabiata, insanlara ilgiden doğar: bundan dolayı, çocuklara çok kitap okutmak için onların ilgileri genişletilmelidir. Bu amaçla çocukları şehirde gezdirmek, konuşturmak, olaylara dikkat çekmek yolları tavsiye edilebilir.

5. Kitap verirken öğrencilerin yetişme seviyeleri, zevkleri dikkate alınmalıdır.

6. Sınıfın kitaplarını evlerine götürmelerine, evden kitap getirmelerine imkân verilir.

7. Okulun kitaplığından faydalanılır.

8. Birlikte okuyarak neşelenmek için ders saatleri ayrılır. Bu saatlerde okunan kitaplar üzerinde hafif tartışmalar açılması, dramatizasyon yaptırılması faydalı olur.

III. Sınıf

Bu sınıf, öğrencilerin okumada temel melekeleri bir dereceye kadar kazanmış oldukları bir devredir; yıl sonuna doğru bu melekeyi, bilgi almak için okuyabilecek bir dereceye getirmelidirler. Üçüncü sınıfta yapılacak okuma çalışmaları aşağıda incelenmiştir.

Okuma Tekniği:

1. Okurken duruş, kitap tutma, sayfa çevirme, satırları parmakla izlememe, okurken sallanmama, kitapları temiz tutma, "İçindekiler" sayfasından faydalanma gibi temel alışkanlıkların yerleşmesine yine dikkat edilir.

2. Öğrenciye okumada hız kazandırılmalıdır. Sesli okumada hızın, konuşma hızına yaklaşmasına çalışılır. Okuma, bir konuşma tabiîliği de almalıdır. Her iki melekenin kazanılabilmesi amacı ile, öğrenciler okuyacaklarını yazılar üzerinde daha önce hazırlattırılır ve sonra arkadaşlarına okutturulur. Bu yazıların kısa, birer sayfalık olması gerekir. Okumada üstünlük veya yetersizliklerini çocuğa göstermek amacı ile, mümkün olan okullarda ses şeridi makinesi (tape recorder) kullanılabilir.

Satır sonunda durmayarak, öbür satır başına tabiî bir sesle atlamak da iyi okuma özelliklerindendir; buna da bu sınıfta alışılmasına çalışılır.

3. Nokta, soru, virgül ve ünlemin okumada nasıl bir sesle ifade edileceği öğretilir.

4. Gazete, dergi, broşür gibi basılı yazılarla, şiir, masal, hikâye kitapları tanıtılır ve bunları okumaya alıştırılır. Bunlar haber ve bilgi almak için okutturulur.

5. Kelimelerde alfabetik sıra öğretilir; yeni kelimeler kelime defterine bu sıra ile yazdırılır. Sözlük de kullanmaya alıştırılır.

6. Kitapların adını ve yazarını öğrenmeye alıştırılır.

7. Sessiz okumaya önem verilir. Öğretmen, sessiz okumanın dudakların kıpırdamaması, kelimeyi içten okumamak olduğunu öğrenciye açıklar ve buna uyulup uyulmadığını zaman zaman denetler.

Anlam Kavrama:

1. Okumada uzunca bir dikkat harcayıp 2 - 3 sayfalık bir hikâye veya yazının kavranabilmesine çalışılır.

2. Bir hikâyenin olayları, sırasıyle tekrarlattırılır.

3. Okunan yazıların ayrıntıları sorulur.

4. Okunan yazılara, uygun başlıklar buldurulur.

5. Bu sınıfta anlamın kroki ve resimle anlatılmasına devam edilir.

6. Anladığını anlatmak bakımından dramatizasyona yer verilir; ancak I. ve II. sınıftaki gibi tek bir söz veya hareketin değil, bir olayın tam olarak canlandırılması istenir ve bu çalışmaya birkaç çocuğun katılmasına imkân verilir (üç kişinin ağaçtan elma toplamaları ve küfeleri hayvana yüklemeleri gibi).

7. Hikâyeler, yarısına kadar okunarak sonucu öğrencilere bırakılmak yoluyle düşünme ve anlama melekeleri artırılmaya çalışılır.

Bireysel Okuma:

1. Bu sınıfta da çocuklar aynı psikoloji içinde bulundukları için seçilecek kitapların niteliği I. ve II. sınıftakilere benzer; ancak kitaplar tür ve konu bakımından çeşitlendirilmelidir, özellikle bilgi kitaplarına yer verilmelidir.

2. Kendi kendine okuma çalışmaları, II. sınıftaki gibi yürütülür.

3. Çocuklar evde de kitap okumaya teşvik edilmelidir; bu amaçla evine götürmesi için, sınıf ve okul kitaplığından daha çok kitap verilir. Bu sınıfta artık çocuklar birer özel kitaplık kurmaya heveslendirilmelidir. Bunun için satın alacakları kitaplar bakımından kendilerine rehberlik edilir.

IV. Sınıf

Bu sınıfta öğrenci toplum ve ülke incelemeleri, fen ve tabiat bilgisi, matematik gibi derslerin kitapları ile karşılaşmaktadır; okumayı bilgi almak için kullanacak demektir. Öğrencilerin bu ihtiyacı karşılayacak bir okuma tekniğini ve yeterliğini önceki sınıflarda almış olması gerekir; fakat bu amaca varılmamış da olabilir. Ayrıca sınıflar ilerledikçe öğrencilerin okuma başarıları arasındaki fark da büyür. Buna göre öğretmen bir taraftan okumada yetersizlikleri tamamlamaya, bir taraftan da yeni teknik ve alışkanlıklar kazandırmaya çalışmalıdır. Bu sınıfın başlıca okuma çalışmaları aşağıda incelenmiştir.

Okuma Tekniği:

1. Kelimelerin doğru telâffuzu, cümlelerin anlama göre tonlanarak okunması yolunda çalışmalara devam edilir. Öğrenci 1 - 2 sayfalık yazıları önce hazırlayarak arkadaşlarına zevk verecek şekilde bir okuma alışkanlığı kazanmalıdır.

2. Ders kitaplarının kullanılması ve okunması öğretilir. Öğretmen daha ilk derslerde bu kitapların çeşitli bölümleri ve konuları bulunduğunu, bunların başlıklarla belirtildiğini açıklar. Başlıkların başka kitaplarda olduğu gibi "İçindekiler" sayfasında gösterildiğini hatırlatır. Sonra "İndeks" sayfasının faydasını anlatır: bu sayfadaki isim ve terimlerin kitapta nasıl bulunacağına örnekler verir. Gerek "İçindekiler", gerekse "İndeks" in bir kitabı kullanmakta sağladığı kolaylığa dikkat çeker.

Sonra, ders kitabından, bir konunun öğrenmek için nasıl okunacağını açıklar: Dikkatli okumak, okurken belli başlı bölümlere, olaylara, düşüncelere, isimlere, rakamlara dikkat etmek; bitirdikten sonra yazılanları hatırlamaya çalışmak; hatırlayamadıkları noktalar, bölümler için yazıya tekrar bakmak; anlayamadığı konuları tekrar dikkatle okumak gibi.

Bu örnek çalışmalar, okuma derslerinde sesli okuma ile yapılabilir; güçlük çeken çocuklara yardım edilir. Bu arada, ders kitabındaki resimlerden, şekillerden, haritalardan ve cetvellerden nasıl faydalanılacağı da gösterilir.

3. Ders kitabının okunmasına alışılırken, not alma çalışmalarına girilebilir. Çocukların bu yolda henüz alışkanlıkları bulunmadığı için not alayım derken metni olduğu gibi yazmaya gidecekleri hatırdan çıkarılmamalıdır. Öğretmen bir konuyu birlikte okuduktan sonra notun nasıl alınacağını göstermelidir. Bu sınıfta, not alma çalışması olarak yalnız konunun paragraflarına başlıklar verilmekle yetinilebilir.

4. Çocuklar sözlük, ansiklopedi, imlâ kılavuzu ve atlas kullanmaya alıştırılır. Bu türlü baş vurma kitapları, dershanede bulunmalı ve öğretmen bunların hangi ihtiyaçlar karşısında, nasıl kullanılacağını göstermeli; öğrencilerin de kullanmasına imkân vermelidir.

5. Okul kitaplığından faydalanmak için, yazar isimlerine ve kitap isimlerine göre tertiplenmiş fişlere nasıl bakılacağı öğretilir.

6. Öğrenciler ders konuları ile ilgili olarak gezi, anı, tarihî hikâye, macera romanları ile de karşılaştırılır; bu kitapları okumaya alıştırılır.

7. Sessiz okumaya, sesli okuma kadar zaman ayrılır. Bu çalışmalar için ders kitaplarının metinleri kullanılabilir (Bkz. **Sessiz Okuma,** sayfa 21). Bu arada öğrencilere çok önemli ve gerekli olan şu alışkanlıklar da verilir: a) Bir yazının önemli noktalarını hatırlamak için sayfaya hızla göz atmak, b) Bir sayfada bir cümleyi, ismi, terimi veya tarihi kolayca bulabilmek, c) Yazının sonuç bölümünü bulmak.

Anlamı Kavrama:

1. Bu sınıfta ders kitapları önem kazandığı için öğretmen bunların anlaşılıp anlaşılmadığını denetlemelidir. Bu denetleme, kitabın anlaşılıp anlaşılmadığını arayan bir yoklamadır; dersin tekrarı olmamalıdır. Anlamayan öğrencilere, okuma tekniğini ve öğrenme yollarını göstererek yardım etmelidir.

2. Öğrencilerin ders konuları ile ilgili olarak gazete, dergi ve kitaplardan okudukları gezi notlarını, tarih yazılarını ve hikâyeleri, anıları, macera romanlarını anlayıp anlamadıkları denetlenir. Bu denetleme, serbest okuma saatlerindeki konuşmalar, tartışmalar sırasında veya özel konuşmalarla yapılabilir.

Çocukların bu türlü kitapları okurken daha çok dikkat etmelerini ve daha iyi anlamalarını sağlamak için, sınıf kitaplığındaki kitaplara öğretmen tarafından birkaç soru eklenir. Öğrenci, bu sorulara cevap verebilmek amacıyle kitabı dikkatli okumak zorunda kalır ve soruların karşılığını anlar.

3. Öğrenci, okuma kitaplarındaki yazıların konusunu, hangi amaçla yazılmış olduğunu anlayıp, ana fikri kendi düşüncesiyle birleştirmeye yani doğru yahut yanlış olduğunu denetlemeye başlamalıdır.

4. Yazıların paragrafları ayırtılır, aralarındaki anlam ilgisi de görülmeye çalışılır.

5. Öğrenci, yeni karşılaştığı bir kelimenin anlamını, yazının bütününü düşünerek sezmeye alıştırılır.

6. Hikâyelerdeki kişilerin düşüncelerini, duygularını fark ederek onları değerlendirmeye yöneltilir.

7. Sessiz okumada ve anlamada hızın artmasına gayret edilir. Bunun için 3 - 5 dakikalık süreler içinde ders kitapları veya çoğaltılmış metinler okunarak, anlaşılıp anlaşılmadığı sorularla denetlenir. (Bkz. **Sessiz Okuma,** sayfa 22).

Bireysel Okuma:

1. Dördüncü sınıfın kitaplığında, 10 - 11 yaşındaki çocukların psikolojik ilgisine uygun ve ders konuları ile paralel olarak serüven, polis ve kahramanlık hikâyeleri ve romanları, esrarlı hikâyeler, fen, keşif, icat konularında kitaplar, anılar, gezi notları, tarih hikâyeleri ve romanları, kızlar için ev hayatı ile ilgili romanlar bulunmalıdır. Daha önceki sınıflarda belirtildiği gi-

bi, öğretmen bu türleri ve kitapları öğrencilere tanıtmalı ve onları okumaya alıştırmalıdır.

Bu kitapların seçiminde sanat değeri taşıyanlar, öğrencilerde erkenden edebî zevk uyanması bakımından üstün görülmelidir.

2. Çocukların yalnız bir türden kitap okuması doğru değildir; öğretmen her türden kitap vererek dengeli bir okuma sağlamalıdır. Dengeli okuma, çocuğu düşünce, duygu ve zevk bakımlarından tamamlar ve geliştirir.

3. Bu sınıfta öğrencilerin okuma, anlama zevki, seviyesi ve hızı çok değişik olur; seviyeye göre okuma grupları meydana getirilmesi özellikle önem kazanır. Bundan dolayı öğretmen seviyeye göre kitap vermeye, geri öğrencileri yetiştirmeye dikkat etmelidir.

4. Serbest okuma ve tartışma için programa yine ayrı bir saat konur.

5. Dramatizasyon çalışmaları öğrencilerin ilgilerine göre, hikâyelerden seçilecek olaylar, tam eserler, piyesler üzerinde, kavramı anlatma çalışmaları ve eğlence olarak devam eder.

V. Sınıf

Beşinci sınıf, okuma psikolojisi ve konuları bakımından dördüncü sınıfın devamıdır; bu sınıfta okuma tekniğinin 4. sınıfa göre ilerlemesi ve okunan kitap ve yazılardaki seviyenin yükselmesi gerektir.

Okuma Tekniği:

1. Sesli okumada kelimeleri doğru ve güzel söyleyiş, yazının anlama ve duyguya göre güzel okunuşu bakımından mükemmelliğe ermeye çalışılır ve bu çalışma uzun hikâyelere, makalelere, söyleşilere, raporlara uygulanır. Uzun yazıları dikkatle ve seslerini yormadan okuyabilmeleri için alıştırmalar yapılır.

2. Bilgi almak için gazete, dergi, broşür, kitap ve benzerlerini okumaktaki hız artırılır. Okurken dalgın bulunmamayı, yazıdan öğrenilecek şeyleri bir anda kavramayı alışkanlık haline getirmelidirler.

Okunan yazıdaki önemli bölümü, aranan bir yeri, bir ismi bulabilmek için yazıyı hızla gözden geçirmek alışkanlığı da kazanılmalıdır.

3. Ders kitaplarından faydalanma tekniği üzerinde, dördüncü sınıftaki gibi durulmalı; öğrencilerin bu kitapları resim, şema, harita, cetvel, indeks, içindekiler ve sözlük bölümleri ile faydalı şekilde kullanmalarına çalışılmalıdır.

Bu sınıfta "dipnot" larının asıl yazıyı bilgi bakımından tamamladığı öğretilmeli ve bunlardan faydalanmaya alışılmalıdır. Yazı içinde (Bkz. sayfa)

işaretleri ile ne denmek istendiği anlatılmalıdır. Birkaç örnek üzerinde çalışılmalıdır.

4. Çocuklar ilk defa aldıkları bir kitabı yazar imzasına, tarihine, başlıklarına, içindekiler sayfasına bakarak hızla tanımaya alıştırılmalıdır.

5. Bu sınıfta sessiz okumaya, okuma derslerinin üçte ikisi ayrılır. Sessiz okuma saatlerinde okuma kitabındaki yazılar, dışardan seçilmiş yazılar, sınıf kitaplığındaki kitaplar ve ders kitapları üzerinde çalışılarak çocukların hızlı bir sessiz okuma yeteneği kazanmalarına gayret edilir.

6. Çocuklara, aynı konu üzerinde bilgi veren iki kaynağı karşılaştırıp farkını görmek öğretilir. Bunun için iki ders kitabı, iki ansiklopedi kullanılabilir.

7. Bir konu üzerinde, kitaplardan, dergilerden, gazetelerden kendi seviyelerine göre bilgi toplama tekniği kazandırılır. Bunun için şöyle hareket edilmelidir:

a) Önce konu açık olarak belirtilir. ("Ankara nasıl başkent oldu?" gibi).

b) Ne gibi bilgiler toplanacağı bildirilir (Başkent oluş tarihi, daha önce kurtuluş savaşında merkez oluşu. Bunun sebebi. Şehrin daha önceki durumu).

c) Kaynaklar verilir (Tarih dersi kitabı. Bir ansiklopedi. Ankara şehri üzerinde yazılmış bir broşür). Çok kaynak vermekten sakınılmalıdır.

ç) Toplanan bilgilerin nasıl sıralanacağı anlatılır. (Bu evrede de öğrenciye yardım edilir.)

8. Bu türlü çalışmalar için öğrencinin not almayı ve bundan faydalanmayı öğrenmesi de gerektir. Öğretmen faydalı bir not alma şekli üzerinde öğrenciye bol bol örnek vermeli ve alıştırma yaptırmalıdır; yoksa çocuk ya metni olduğu gibi alır ya da hiç bir şey anlatmayan kısa sözler yazar. Notun, okunanı hatırlatıcı kısa bilgiler olduğu, isimlerin, rakamların aynen alınması gerektiği öğretilmelidir.

Anlam Kavrama:

1. Öğrenci, ders kitaplarında verilen bilgileri kavrayabilmelidir; bu yönde yetersizliği varsa öğretmen, kendisine yardım eder.

2. Bir hikâyedeki yardımcı olayları, makalenin yardımcı fikirlerini kavrayıp ana fikri çıkarmaya çalışılır.

3. Ana fikri en iyi belirten veya kuvvetlendiren cümleler seçtirilir.

4. Yazıda sebepler, sonuç buldurulur.

5. Metinlerde istenen bölümler seçtirilir. ("Okunan hikâyede iki kişinin buluştukları bölüm, falan yerin tasvir edildiği satırlar, falan kişinin maksadının belli olduğu bölüm" gibi).

6. Olaylardaki kişiler, özellikleri ile belirtilir.

7. Yazıdaki olaylar öğrencinin kendi yaşadıkları ile birleştirilir. Düşünceler de olduğu gibi alınmayıp doğru veya yanlış olduğu üzerinde çocuğun kendi seviyesinde sebep göstermesi istenir.

8. Okuduğu hikâyelerin olayları, makalelerin de düşünceleri değiştirilmeden özetlettirilir. Öğretmen bu çalışmaları, yazma dersleri ile birleştirmelidir. Ancak, kitap özetlettirmek asla doğru değildir.

Bireysel Okuma:

Bu çalışmalar dördüncü ve daha önceki sınıflardaki şekillere, esaslara göre yürütülür; fakat sınıf kitaplığı kurarken öğrencilerin seviyeleri, ilgileri dikkate alınır.

ANLATIM

Program, anlatım çalışmalarında şu amaçları belirtmiştir: **"Çocuğa gördüğünü, yaşadığını, duyduğunu, zihninde canlandırdığını, okuduğunu ve düşündüğünü söz ve yazı ile, doğru, amaca uygun ve güzel olarak anlatma yeteneğini kazandırmak".**

Bu amaçtan şu unsurları ayırt edebiliriz:

a) Düşünce ve duygularını sözle anlatabilmek.
b) Yazı ile anlatabilmek.
c) Doğru, gerçek ve planlı anlatma kurallarını öğrenmek.
ç) Anlatımda güzelliği sağlayabilmek.
d) Söze, yazıya çeşitli amaçlara göre ciddî, neş'eli, resmî, duru, kısa biçim ve özellik vermeyi öğrenmek.

Gerçekten, çocuklarımızın yaşlarına göre kendi ana dillerinde bu melekeleri kazanmalarına çalışmak, ilkokulların büyük ödevlerindendir; çünkü anlatımın, sözlü yahut yazılı iki yolunun da hayatta her insan için büyük önemi ve faydası vardır; öğrenim süresince de çocuğun bilgilerini ve düşündüklerini anlatma ihtiyacı bakımından önemi büyüktür. Öğretmen, çocuklarının konuşmaları ve yazıları üzerinde gereği kadar durarak doğru kuralları öğretmeli, bu kabiliyetlerini geliştirmeye çalışmalıdır. Aşağıda, bu çalışmaların nasıl yapılacağı üzerinde durulmuştur.

SÖZLÜ ANLATIM

(KONUŞMA)

Sözlü anlatım konusunu ele almadan önce, iyi bir konuşmada bulunması gereken nitelikleri belirtmek gerektir: İyi bir konuşmada dinleyenleri ilgilendirecek noktalar seçilmiş olur. Konuşanın kendisi de konuya ilgi duyar. Sözler, anlaşılacak şekilde telaffuz edilir; cümle ve kelimeler doğrudur. Sesin tonu, konuya uygun olur; yani gereği gibi alçalıp yükselir. Konuşan insan, dinleyenlerin yüzlerine bakar, söylediklerini jest ve mimiklerle kuvvetlendirir.

Buna göre sözlü anlatım çalışmalarının amaçları, şu maddelerle özetlenebilir: **a) Bir haberi, düşünce yahut duyguyu, dinleyende ilgi uyandıracak şekilde anlatmak. b) İşitilir ve tatlı bir sesle söylemek; sesine, konuya göre ton vermek. c) Kelime ve cümleleri doğru söylemek. ç) Konuşurken dinleyenlere bakmak, dik durmak, söze kuvvet verecek jest ve mimik yapabilmek alışkanlıkları kazandırmak.**

Metot:

Konuşma, kuralla öğretilmez; en sağlam yol, iyi örnek vermektir. Okulda öğrenciye en yakın örnek, kendi öğretmeninin konuşmasıdır. Öğretmen, kelimeleri doğru söylemeye, cümleleri doğru kurmaya, anlama uygun bir tonla konuşmaya, gereği kadar jest ve mimik yapmaya dikkat etmekle, öğrencilerine en iyi örneği vermiş olur.

Şüphesiz, sınıfta iyi konuşan çocuklar da, arkadaşlarına örnek olabilirler. Öğretmen, bu örneklik görevini iyi konuşan çocukları şımartmadan ve öbürlerini kırmadan yaptırmalıdır. Bu amaçla, bir olayı yahut gözlemi, bir konu üzerinde düşüncelerini önce bu öğrencilere anlattırabilir.

Konuşma Dersleri

Her ders, öğretmen ve öğrencilerin karşılıklı konuşmaları ile yapıldığına göre, yukarıda belirtilmiş olan konuşma amaçlarının gerçekleştirilmesi için çok fırsat bulunacak demektir. Gezintiler, gözlemler, oyunlar da bu fırsatlardandır. (Bu amaçla, çocuklara gezintilerde sorular sorulur; eşyalar, olaylar, hareketler üzerinde kısa kısa cevaplar istenir. İş dersinde çocuğun kendi yaptıkları da anlattırılabilir). Ancak, sözlü ve yazılı anlatım için özel ders saatleri de ayrılmalıdır; bu saatlerde öğrencilerin konuşma kusurlarının düzeltilmesine, kuralların benimsenmesine yardım edilmelidir. Dersimiz yazılı anlatım olsa bile, ileride açıklanacağı gibi, öğrencileri konu üzerinde önce konuşturmak, hem konuşma kabiliyetini artırır hem de yazılı anlatıma hazırlık olur.

Sözlü anlatım dersleri için konuşma konuları hazırlamak gerektir. Bunlar, öğrencilerin yaşadıkları ve izlenime sahip oldukları konular arasından seçilmelidir: Anılar, gezintiler, oyunlar, gözlemler, günlük işler (Her sabah ne yapar? Okula hangi yoldan gelir? gibi...).

Konuşma çalışmalarında, öğretmenin dikkat edeceği en önemli şey, öğrencileri konuşmaya heveslendirmek, cesaretlerini hiç bir söz yahut davranışla kırmamaktır. Konuşmaya cesaret edemeyenlerin en kısa sözleri bile değerlendirilmelidir.

Öğrencilerin ilk konuşmaları, hele küçük sınıflarda birer cümlelik olacaktır; bunlar yeter görülmelidir. Öğretmen, onlara konuyu tamamlatıcı sorular sormalı, anı ve izlenimlerinin uyanmasına yardım etmelidir. Meselâ, bir gezintiyi anlatması istenen öğrenci: "Bu gün çarşıyı gezdik" deyip sözünü kesebilir. Öğretmen: "Çarşıda hangi dükkânlar vardı? Neler satıyorlardı? Hangi dükkânı beğendin? Hangi satıcı bağırıyordu? ..." gibi sorular sorabilir. Öğretmen, çocukların anlatılacak noktaları seçmeyi bilmediklerini hatırdan hiç çıkarmamalıdır. Seçme kabiliyetini onlar çok sonra kazanacaklardır. Bundan dolayı öğrencilerin bir konudaki bütün ayrıntıları anlatmaları karşısında serin kanlı olmalıdır.

Çocukların konuşma yetersizliklerine, dramatizasyonla da çare bulunabilir. Bu konuda yapılacak iş şudur: Çocuk bir hareketi, olayı, durumu anlatmakta güçlük çekiyorsa: "Hadi, yap da göster" denir, böylece çocuğun hareketle anlatımına imkân verilir. Bundan sonra, ayrıca sözle anlatım da yaptırılır. Küçük piyeslerin, karagöz oyunlarının temsili de çocukları konuşmaya alıştırmak bakımından çok etkili olur. Dramatizasyon çalışmalarının çocuk kişiliğini meydana çıkarıcı, neşe verici, dolayısıyle serbest konuşmaya götürücü etkisinden daima faydalanılmalıdır.

Öğretmen, bir öğrencinin konuşmasındaki bütün kusurları bir anda belirtmeye kalkışmamalıdır; böyle bir davranış hem öğrenciyi kırar, hem de faydasızdır; çünkü öğrenci bütün kusurlarını bir anda düzeltemez. Her defa da öğrencisinin bir başarısını belirten ve bir kusurunu söyleyip doğru örnek veren öğretmen, çok etkili olur. Meselâ, "Aferin, güzel anlattın. Fakat **azvalt** deme; **asfalt** de" diyebilir. Bir başkasına: "Hikâyeyi iyi anlattın. Gelecek sefer böyle hızlı konuşma, sakin ol." Başka birinin bir cümle hatasını, unuttuğu önemli bir noktayı, bir plansız anlatışı işaret edebilir.

Konuşma Çeşitleri

Çocuklarımızın ilkokul öğrenimi içinde, hayatta en çok rastlanan konuşma çeşitlerini denemiş ve bunları rahatça kullanma alışkanlıkları kazanmış olmaları gerekir. Bu çeşitler, öğretim yollarına dair bazı açıklama ve örneklerle birlikte, aşağıda sıralanmıştır:

1. Bir Yabancıya Kendini Tanıtma:

Daha birinci sınıfta çocuğa adı sorulur, "Benim adım ..... dır" demek öğretilir. Babasının adı söyletilir. İkinci sınıfta kendini başkasına tanıtma çalışmalarına başlanır. Bunun için söylenecek sözler öğretilir: "Ben, Ahmet Başaran". "Falan okuldanım..... Falanın oğluyum...." gibi sözlerin de eklen-

mesi gereken durumlar üzerinde dikkat çekilir. Buna verilecek karşılık: "Teşekkür ederim (Memnun oldum), Ben de Ahmet Özer".

Yabancıya karşı saygılı ve kibar olmak gerektiği belirtilir. Kibar davranışlara örnekler gösterilir ve çocuklara yaptırılır. Ancak gülünçlüğe kaçmamak, büyük adamların davranışlarını taklit ettirmemek, çocukça kalmalarına dikkat etmek gerektir.

2. Hatır Sormak, Veda Etmek:

Bir arkadaşı ile karşılaşılınca el sıkışmak. "Nasılsınız?" diye sormak. "İyiyim, teşekkür ederim. Siz nasılsınız?" karşılığını vermek. O arkadaşla ilgili, önemli bir olay varsa ona değinmek; meselâ, onun hastası varsa, ya da bir başarı kazanmışsa; "Geçmiş olsun, nasıl oldu?", "Kutlu olsun, çok sevindim" demek.

Ayrılırken, yine el sıkışmak; "Allahaısmarladık", "Hoşça kal", "Yine görüşelim" gibi sözler söylemek. Arkadaşının yakınlarını tanıyorsa selâm göndermek; "Kardeşine selâm söyle. Gözlerinden öperim." gibi.

Çocuk, büyükleri ile karşılaşınca, ilk hareket ve sözlerin büyüklerden geleceğini öğrenmelidir; yani ilk olarak büyükler elini uzatacak ve hatır soracaktır.

3. Telefonla Konuşma:

Telefonun bu gün yaygın bir araç olduğu göz önüne alınarak, çocuklara bunun kullanılmasını ve telefonla konuşma yollarını öğretmek gerektir.

Önce, çevreye göre, manyetolu yahut otomatik bir telefonla, konuşmak istenilen yerin, insanın nasıl bulunacağı öğretilir.

Telefon açılınca, "Alo" demek. Karşı tarafın da "Alo" diye cevap vermemesi; neresi olduğunu, kendisinin kim olduğunu söylemesi. Eğer aradığınız yeri bulmuşsanız, kendinizi tanıtmak; "Falanla görüşmek istiyorum, yahut telefona rica ediyorum" demek; telefona gelenin hatırını sormak, ona saygı, sevgi bildiren sözler söylemek, sonra maksadını anlatmak, teşekkür etmek, Allahaısmarladık demek; telefonda çok konuşmamak.

4. Yol Sormak, Yol Tarif etmek:

Çocuklara, gitmek istedikleri yeri bilmedikleri zaman çekinmeden sormaları telkin edilmelidir. Ancak, gidecekleri semti, caddeyi, sokağı, evin no. sunu, kuruluşun adını önce açık olarak öğrenmeye alışmalıdırlar. Önce semt yahut caddeyi sormak; buraya nasıl ve ne ile gidileceğini öğrenmek. Varınca sokak veya binayı sormak. Verilen cevabı iyi dinlemek. Anlatılan ayrıntıları yolda giderken bulmaya çalışmak.

Yol sorulunca kısa ve açık tarif etmek. Kızılay'da Monako otelini soran bir adama: "Mustafa Kemal Bulvarı'nda, sağ kaldırımdan yürüyünüz, 3. sokak, Sümer sokağıdır. Burada sağa dönünüz, 200 metre kadar gidiniz, Monako otelini sağ tarafınızda göreceksiniz" gibi.

Dershanede bazı alıştırmalar yaptırılabilir: Tahtaya okulun bulunduğu semtin basit bir planı çizilir. Çocuğun, bu plana göre belli bir noktada bulunduğu farz edilir. Başka bir nokta tarif ettirilir. 2 - 3 üncü sınıflarda çok yakın yerleri tariften başlamak gerektir.

5. Yaptığını Anlatma:

Bu türlü konuşmalar, çocuğu kendi kendini anlatmaya alıştırır; işe, harekete, duruma uygun kelime bulmasına, sözlerini, harekete uygun olarak sıralama alışkanlığı kazanmasına yardım eder. Çocuk, kendi sözlerinin gerçeği anlatıp anlatmadığını denetlemek fırsatını da bulmuş olur.

Konu seçerken, her zaman olduğu gibi, çocuğun yaşadığı olaylardan hareket edilmelidir; basit olaylar alınmalı, kısa konuşmalar yaptırılmalıdır. İnce ayrıntılar istenmemelidir. Şu konular seçilebilir: Oyuncak araba ile ne yapıyorsun? Okula gelirken çantanı nasıl hazırladığını anlat. Kitabı nasıl açarsın? Yaş ilerledikçe konular değişir: 4 - 5 inci sınıflarda (kızlara) toz alma, sebze ayıklama... (Erkeklere) ayakkabı boyama, bisiklete binme, saklambaç ve benzeri oyunlar anlattırılması mümkündür.

6. Bir Olayı Anlatma:

Bu çeşit konuşma da yaptığını anlatmaya benzer; ama bu konuşmaların konusu daha geniş olur. Çocuk, olayı yaşamış veya görmüş olabilir. Çocuğun konuşmada gerçeğe bağlı kalması, sıraya uyması, başlıca amaçtır.

Olay üzerinde, çocuktan kişisel yorum istemek başka bir konuşma şeklidir ve ayrıca incelenecektir. Olay anlatma, küçük sınıflarda çok yer verilmesi gereken bir konuşma türüdür. Ayrıntılar küçük sınıflarda istenmez: sınıf ilerledikçe artırılır.

7. Bir Şeyi Tanıtma:

Bu konuşmalarda, her zaman kullanılan veya görülen eşya, hayvan v.b. varlıklar konu olarak alınır. Temel özelliklerin söyletilmesine çalışılır; anlatmada sıra aranmaz. Meselâ, öğretmen masası gösterilerek: "Şu masayı tanıt" denir. İlk sınıflardaki çocuk: "Dört ayağı vardır, üstü düzdür" derse yeter. Öğretmen, çekmeceyi gösterir; "Çekmeceyi de söyle" der. "Bu masanın boyu senin nerene gelir?" diye sorar; bu iki özelliğin de söylenmesine yardım eder.

Resimlerin anlatılması da bu türlü çalışmalara girer. Seçilecek resimlerin öğrenci tarafından sevilecek ve kavranacak nitelikte bulunmasına dikkat edilmelidir. Resimler üzerinde konuşulurken, öğrencileri sıkacak kadar ayrıntılara götürücü sorular sorulmaz.

Resim tasvirlerinde, öğretmen gözlemci ve hayalci tipleri de tanır.

8. İki Varlığın Karşılaştırılması:

Bir varlığı tanıtmaya alışmış olan çocuklara, birbirine benzer iki varlığın farkları sorulur. Anlatımda ayrıntıya inilmez. Sıra aranmaz. Meselâ, kedi ile köpeğin karşılaştırılması istense, ilk sınıflardaki çocuğun, "Köpek büyük, kedi küçük; köpeğin ağzı uzun, kulakları uzun" demesi yeter. 4. sınıftaki bir çocuğun ise: "Köpeğin boyu yüksek, havlar, kedi miyavlar..." diye ayrıntılara gitmesi gerektir.

Karşılaştırmada amaç, belirli ayrılıkların görülüp anlatılmasıdır.

9. Hayalde Canlandırılan Bir Şeyi Anlatma:

Bu türlü konuşmaların çocuklara güç geleceği sanılır; fakat onların gerçeklere her zaman hayal karıştırdıkları, hayal dünyası kurdukları düşünülürse, hayal yaratmanın çocuk için güç olmayacağı kabul edilir. Hayalinde yarattığı bir varlığı yahut konuyu anlatması ise, çocuğa göre bir gerçeği anlatmak değerindedir.

Bu konuşmalarda çocuğu, kendi konusunu seçmekte serbest bırakmak en iyisidir; çünkü hayali yaratan kendisidir. Anlatımda konuyu canlandırabilecek birkaç özellik de yeter görülmelidir.

Öğretmen, ilgi çekici bir hikâyeye başlayıp yarıda bırakarak çocuğun hayalini işletmek gibi çarelere de başvurabilir.

Rüyaların anlatılması da bu türlü konuşmalardandır; ilk dönemde daha çok yer alır. Rüya, çocuğun bilinçaltında yaşayan istek ve korkularının belirişi olduğu için kendisini çok ilgilendirir ve etkiler; her rüya, çocuk için yaşanmış bir olaydır denebilir. Bu sebeple, anlatılması çocuğa göre mümkündür. Rüyasını anlatan çocuk, en aydınlık ve heyecan verici noktasından başlayacaktır; bunu tabiî karşılamak gerekir. Rüya olayını, şahısları ve yeri ile aydınlatacak birkaç cümle yeter görülmelidir.

10. Gördüğünü, İncelediğini Anlatma:

Gezintilerden, incelemelerden, törenlerden, görüşme (mülâkat) lerden sonra yaptırılan konuşmalar bunlardandır. Çocukların konudaki temel özellikleri görmüş olmalarına ve bunları söylemelerine önem verilir; bunu yapabilmeleri için onlara yardım edilir: Sorular sorularak gezilen ve incelenen yerin özellikleri hatırlatılır. Konuşmalar üzerinde tamamlamalar ve düzeltmeler yapılır.

Çocuklar gezintilerini, incelemelerini anlatırken genel olarak yaşadıklarına yahut yaptıklarına göre bir sıra izlerler. Fakat, kendilerini en çok etkileyen olaydan veya safhadan başlayanlar da görülür; sebep, çocuğun çok canlı ve kuvvetli bir etki altında bulunmasıdır; bunun sonucu olarak anlatımda da kuvvetli şekillere sahip olur. Bu durumlarda çocuğu sıraya uymak için zorlamayıp kendi haline bırakmak daha doğrudur.

Bu konudaki konuşmalar 4 - 5 inci sınıflarda yaptırılıyorsa, çocukların eski anılarını, izlenimlerini katmalarına, bir çeşit tamamlama ve karşılaştırma yapmalarına da imkân verilir. Meselâ, bir iş yeri gezilmişse, "Daha önce buna benzer bir yer gördün mü? Farkı, özelliği ne idi?" gibi soruların cevaplandırılmasından sonra değerlendirmeye varılır: "Güzel mi, iyi mi? Karışık mı? Pis mi? Sizce nasıl olmalıydı?"

Olaylar içinde geçen, veya incelenen yerlerde görülen insanlar da değerlendirilmelidir; onların yerinde kendileri olsalardı ne yapacakları çocuklara sorulur: "Bu dükkânın sahibi olsan, nasıl düzenlerdin? gibi..." Sabahleyin otobüste geçmiş bir anlaşmazlık üzerinde konuştuktan sonra: "Sen biletçinin yerinde olsan ne yapardın?" denir. Bu sorular çocuğu hem olayları eleştirmeye, hem de doğruları anlamaya yöneltir. Ana dilinde yetiştirici olmak kadar, eğitsel etki de sağlar.

11. İlân, Bildiri, Haber:

Çocuklar yapılacak bir işi, toplu olarak bulunan arkadaşlarına kısa sözlerle bildirmeye alışmalıdırlar: "Bu gün son dersten sonra konferans salonunda film gösterilecektir; isteyen gelebilir" gibi.

Yaptıkları işlerin sonuçlarını arkadaşlarına açıklamayı öğrenmelidirler. Bir grup öğrenci bir hafta hava gözlemi yapmıştır, sonuç kısaca sınıfa anlatılır; bu bir bildiri olur. Dikkat edilecek nokta, sözün, yapılan işleri ifade edebilmesidir.

Bir olayın haber şeklinde bildirilmesine de alışılmalıdır: Bulunduğumuz şehirde yağmur yağmış; zarar yapmış. Çocuk bu olayı zamanı, yeri ve zararın ne olduğunu içine alan kısa bir sözle anlatır. Çocuklar, haber verirken mübalâğaya kaçacaklardır; bu yönsemeyi önlemek, gerçeği anlatma alışkanlığı vermek gerektir.

12. Koro Halinde Konuşturma:

Bu konuşmalar, çocukları konuşurken başkalarına uymaya ve ritmli konuşmaya alıştırır. Konuşacak grubun, bu metin üzerinde hazırlanması gerek-

tir. Koro konuşmalarına temsillerde, başka dramatizasyon çalışmalarında yer verilir.

13. Tartışma:

Tartışma, bir konu üzerinde karşılıklı konuşmadır; amacı, konunun olumlu - olumsuz, her yönü ile aydınlanması olmalıdır. Bu sebeple, konuşmanın; "Benim düşüncem ve bilgim seninkinden doğrudur" şeklinde iddia ya dökülmesi, tartışmayı amacından ayırır.

İlk tartışmalar, birbirini bilgi ve düşünce yönünden tamamlayan toplu konuşmalar şeklinde yaptırılmalıdır. Meselâ, bir incelemede görülen, öğrenilen şeylerin birleştirilmesi, sonuçların değerlendirilmesi, bu konuda kişisel görüşlerin açıklanması gibi. Çocuklar sözleri ile birbirlerini tamamladıklarını görüp, bunun gerekliğini de kabule alışınca, olumlu - olumsuz görüşlerin belirtilmesi istenen tartışma (Münazara: Discussion) lara da yöneltilirler.

Bunlar için seçilecek konular, çocukların bilgi ve görüş seviyesini aşmamalıdır; yoksa kavramadıkları konu üzerinde boşuna konuşmuş olurlar; zaten bilmedikleri konularda iyi bir konuşma da yapamazlar. Şehir çocukları için: "Bir yolculuğu trenle mi yapmak iyidir, otobüsle mi?" Köy çocukları için: "Tarlayı pullukla mı sürersiniz, sabanla mı?", "Deri çanta mı iyi, plastik çanta mı?" gibi konular seçilebilir.

14. Planlı Konuşma:

Bu bir konuşma çeşidi değildir; 4 - 5 nici sınıflarda başvurulacak bir usuldür.

4 - 5 inci sınıflardaki öğrenciler, bir konu üzerinde hazırlanarak konuşmaya da alıştırılmalıdır. Konu, incelenen bir yer, gözlenen bir olay, birkaç kitaptan alınarak birleştirilmiş bilgiler olabilir.

Öğretmen, konuşmanın hazırlıklarını daha önce görmeli, tamamlayıcı tavsiyelerde bulunmalıdır. Ayrıca çocuğa: "Sözüne başlarken konunun ne olduğunu anlat. Sonra tanıtlarını açıkla. Vardığın sonucu belirt..." gibi, basit bir plan göstermelidir (Bkz. sayfa 39).

Bu konuşmalara öğrencilerin yazarak hazırlanması doğru değildir; çünkü amaç konuşmaktır. Ancak, öğrenciler, daha önce aldıkları notlara, konuşma sırasında bakabilirler; bunlardan bazı parçaları okuyabilirler. Böyle yapmakla, aldıkları notlardan konuşurken faydalanmaya da alışmış olurlar.

Bu konuşmaların 4 - 5 dakika sürecek kadar kısa olması gerektiği, çocukların uzun konuşabilecek bilgi ve kültür seviyesinde bulunmadıkları hatırdan çıkarılmamalıdır.

Bütün konuşma çeşitlerinde öğretmenin düşebileceği bir tehlike vardır ki, o da "klişe öğretmek" tir. Öğretmen çocukların belli kelimeler ve cümlelerle konuşmasını istememelidir; çocuğun kendi düşündüğü gibi konuşması, kişiliğini belirtmesi, yaratıcı olması, bütün çalışmalarımızda olduğu gibi, konuşmada da esastır.

Konuşma Kuralları

Konuşma çalışmalarında öğrencilere kişilik veya toplum hayatı yönünden bazı kurallar öğretmek yahut davranışlar kazandırmak gerekir. Bunların başlıcaları şunlardır:

1. Kişilik Yönünden Davranışlar:

Konuşurken sinirlenmemeleri, sakin olmaları telkin edilmelidir; bu, cansız konuşsunlar demek değildir. Ses daima kuvvetli olmalı ve ton, konuya göre değişmelidir.

Yine davranışla ilgili olarak, çok el - kol hareketleri (jest) yapmamaları da tavsiye edilmeli, bu konudaki mübalâğaları düzeltilmelidir.

Çocuklara, bilmedikleri konu üzerinde konuşmamaları, gerçeği anlatmaya çalışmaları başlıca tavsiyelerimizden olmalıdır. Mübalâğalar, yanlış bilgiler ve yalanlar kırmadan düzeltilmelidir.

2. Toplum Yönünden Davranışlar:

Söz, yöneltildiği insanlara bir hitapla başlamalı; meselâ, "Arkadaşlar, sevgili arkadaşlarım, öğretmenim" demeye yahut isim söylemeye alışılmalıdır.

Tartışmalarda karşı görüşte olana mutlaka cevap vermek için söz almamak, kendi düşüncesini söylemek, eleştirmede kırıcı ve mübalâğalı olmamak, sorulara uygun cevap vermek, arkadaşlarını iyi dinleyerek doğruları kabul etmek, karşı kanaatte olanlara nazik davranmak, kimsenin sözünü kesmemek, gerçekleştirmeye çalışacağımız en önemli alışkanlıklardandır. Öğretmen bunları izlemeli ve her fırsatta hatırlatmalıdır.

Tartışma sonucunda kaybeden grup, kazanan grubu kutlamalıdır. Bu türlü konuşmalardan sonra, öğretmen sınıfta bir neşe yaratıp ağır havanın dağılmasına gayret etmelidir.

3. Toplu Konuşma Kuralları:

Çocuklar, toplu konuşmada bir başkan seçmek, gündem yapmak, söz alarak konuşmak, konuşma yeterliğini belirtmek, oylamak gibi kuralları da öğrenmeli ve bunlara uyma alışkanlığı kazanmalıdırlar.

İlk sınıflarda başkanlık görevini öğretmen yapar; 4 - 5 inci sınıflarda zaman zaman başkanlığı, seçilen bir öğrenciye bırakır.

Gündem, ilk sınıflarda öğretmenin yardımı ile hazırlanır. Gündemin tek konu kapsaması iyi olur; çocukların uzun konuşmaya psikolojik ve biyolojik yönlerden dayanamayacakları göz önünde tutulmalıdır.

Söz almak isteyenler, istek sırasına göre yazılır ve buna göre de konuşurlar. Konuşmaların yönetimi üzerinde (usul hakkında) söz almak isteyenlere, sıraya bakılmadan söz verilir; ancak, bunların konuşmaları, başkana yol gösterici, yanlış yahut noksan bir tutumu düzeltici nitelikte olmalıdır. Başkan, bu tavsiyeleri dikkate alır. Bazı noktaların açıklanması amacıyle konuşana soru sormak isteyene de sırasız olarak söz verilebilir.

Konu üzerinde yeterliği anlamak, bir tecrübe işidir. Çocukların bu noktada da öğretmenin rehberliğine ihtiyaçları olur. Dikkat edilecek noktalar, konuşmak isteyen bütün çocukların söz almış, sınıfın konuşma hevesi yatışmış, konunun da aydınlanmış olmasıdır. Çocuklara "yeterlik önergesi verme" denemeleri de yaptırılabilir.

Oylamada, yarıdan bir fazla oy (çoğunluk) kazanan görüşün, kabul edileceği kuralının öğrenilmesi yeter.

DİNLEME

Çocuklarımızı konuşmaya alıştırırken, bunun karşılığı demek olan **dinleme** alışkanlığını da vermek gerekir. Dinleme eğitiminin amacı, şöylece özetlenebilir: **a) Bilgi ve zevk almak için, b) Nezaket için ve uygun cevap vermek için, c) Eleştirme ve değerlendirme için dinlemeye alışmak.**

İyi bir dinleme eğitiminin sağlayacağı faydalar pek çoktur. Toplum içinde yaşayışta, konuşanı dinlemek en büyük nezakettir; insan, kendisine söylenenleri, kesmeden dinlemelidir. Buna uygun cevap vermek yahut konuyu tamamlayacak şekilde konuşabilmek amacıyle uyanık bir dikkat içinde bulunmalıdır. Demokratik yönetim düzeni, insanların birbirlerini dinlemelerine dayanır.

Dinleme, öğrenme yollarından da biridir. Bazı bilgi kaynaklarından yalnız dinleme yolu ile faydalanılır; radyo, konferans, görüşme (mülâkat) bunlardandır. İyi dinleyen bir öğrenci, konuları derste öğrenir; böylece, öğrenim hayatında çok vakit kazanmış olur. Bir düşünceyi dinleyerek kavramak, başka görüşlerden farkını görebilmek, çok değerli bir melekedir. Dinleme, bir zevk alma yoludur da: Müzik, şiir, hikâye, tiyatro gibi sanat eserlerinin zevki, dinlenerek alınır.

Dinleme Alışkanlığı Kazandırma Yolları

Öğrencileri dinlemeye alıştırmak için uygulanacak bazı yollar vardır; bunlardan birkaçı aşağıda açıklanmıştır:

1. Öğrencilere bir konuşma ya da sanat eseri dinletmeye başlanmadan önce, bir "amaç vermek", konuya dikkat çekmek bakımından faydalı olur. Çok yeri takrir ile yapılması mecburî olan tarih dersi konularında, derse başlarken, konu ile ilgili çeşitli amaçlar verilebilir; meselâ, Yıldırım Bayezit konusunda, "Bu padişaha niçin Yıldırım denmiş? Yaptıklarını dinleyerek bunu siz anlamaya çalışın" denebilir. Hikâyeler okunmadan önce, olay ve kişiler üzerinde bir soru yöneltilebilir. Şiir için de, "Çok beğenilir ama bazı arkadaşlarınız sevmedi: Bakalım siz ne diyeceksiniz?" gibi bir başlangıç yapılabilir.

2. Hikâyeler, tekerlemeler okunmadan önce: "Siz de tekrar edeceksiniz, iyi dinleyin" diyerek dikkatli bir dinleme sağlanabilir.

3. Emirlerin yaptırılmak üzere dinletilmesi, iyi dinleme alışkanlığı verir.

4. Öğrencilerin karşılıklı yahut grup halinde konuştukları zaman konu üzerinde birbirlerine soru sormaları da, iyi dinleme alışkanlığı kazandırır. Cevap verilmesi gereken bir soruyu dinlemek buna benzer.

5. Şu türlü çalışmalar, öğrencilerde dinleme melekesini artırır: Yol tarifini dinleme; bilmece dinleme; bildiri, ilân, haber dinleme; bir konuşmayı bilgi almak için dinleme (Ders dinleme de bunlardandır), radyoda belli programları dinleme.

Dinletme, Tedbir ve Durumları:

Öğrencilerimizin iyi dinleyebilmeleri için şu şartları yerine getirmeye çalışmalıyız:

1. Çocuğun anlama ve bilgi seviyesine göre konular seçilmeli yahut konular bu seviyeye indirilerek anlatılmalı; yaşadıklarına benzeyen, anılarını uyandıran hikâyeler, şiirler, tiyatrolar okunmalıdır.

Edebî eserler seçilirken günün olaylarına, atmosferine uygun olmasına özellikle dikkat edilmelidir.

2. Dinlenecek her konu için günün en uygun saati seçilmelidir. Bu ilke, zaten haftalık çalışma programı yapılırken de göz önünde tutulur; son saate tarih dersi konmaz, çocukların aç oldukları saatlerde de dikkat yorucu konular dinletilmemelidir.

3. Sınıf dışında ve içinde sessizlik olmalıdır.

4. Dershaneye, konuşanın rahatça görülebileceği bir düzen verilmelidir; meselâ, sıralar at nalı şeklinde dizilebilir.

5. Öğrenciler rahat oturabilmelidir; elleri, ayakları, hiç bir şeyle meşgul olmamalıdır.

6. Ağır işiten öğrenciler ön sıralara oturtulmalıdır.

7. Öğretmenin kendisi iyi bir dinleyici olmalıdır; bu niteliği ile öğrencilerine iyi dinlemeyi öğretir; öğrencilerinin dinleyebilecekleri şeyler seçer. Kendisi de öğrencilerini iyi dinler, onların sözlerindeki kusur ve üstünlükleri seçebilir.

YAZIYLA ANLATIM

(YAZMA)

Anlatım çalışmalarının bir çeşidi de "yazıyla anlatım", başka bir deyimle "yazma" dır; amaçları şöylece özetlenebilir: **a) Düşünce ve duygularını yazı ile anlatmaya alışma. b) Yazmada serbestlik, kolaylık kazanma. c) Mektup, rapor, senet, hikâye v.b. yazı çeşitlerini yazmaya alışma. ç) Herhangi bir çeşit yazıyı değerlendirmeyi öğrenme.**

Günlük yaşayışında, en çok yazı yazmakla uğraşan Mahmut Yesari: "Beyaz kâğıttan korkarım" demiştir. Gerçekten, düşünce ve duygularını yazması istenen birçok insanların ilk duyguları çekingenlik yahut korkudur. Bu duyguyu yenmenin çaresi, yazmaktır; Erasmus da: "Yazma cesareti, yazdıkça artar" derdi.

Sözden Yazıya Geçiş

Çocuklarımıza, yazı yazmanın, konuşulanları yazıya dökmekten ibaret olduğu, sık sık hatırlatılmalıdır ve her yazı çalışması bir konuşmanın sonucu olmalıdır. Hele küçük sınıflarda, mutlaka bu yolda hareket edilmelidir.

İlk sınıflarda (1 - 3) çocuklara: "Haydi, konuştuklarınızı yazın" denmez. Sözden yazıya geçerken izlenecek safhalar vardır. Bu safhalar şunlardır: a) Bütün konuşulanlar yazılmaz; öğretmen yazılacak olanları bir iki kısa cümlede toplar ve bunu çocuklara söyleyerek, defterlerine yazdırır; bu sırada cümleler tahtaya da yazılabilir. b) Daha sonraları, öğrenciler de cümle yapmaya katılırlar; bu cümleler de, önceki gibi topluca, hep birlikte yazılır. c) Her yapılan cümleyi öğrenci, defterine artık kendi kendine yazar; yani öğretmen veya bir öğrenci dikte etmez. Öğrenci bu safhada cümleyi bütünüyle kavrayıp kendi kendine yazıya geçirmek alışkanlığını kazanacaktır. ç) Konunun ilk birkaç cümlesi birlikte yapılır, fakat kendi kendine ve ayrı ayrı yazılır; sonraki cümlelerini öğrenciler yapmaya ve yazmaya başlarlar. Birlikte yazmaların bütün safhalarında gerekli yerlere noktalama işaretinin koydurulması da unutulmamalıdır. Bilindiği gibi, bu işaretlerden nokta ve soru işareti birinci sınıfta öğretilir; ikinci sınıfta da bunlara virgül ve ünlem katılır. d) Cümleler, öğrenciler tarafından ayrı ayrı düşünülür ve ayrı ayrı da yazılır. Bu evrede öğretmenin öğrencilere teker teker rehberlik etmesi,

durakladıkları yerde anlatım özelliklerini bozmadan onlara yardımda bulunması mümkün ve faydalıdır.

Bütün safhalarda öğrencilerin kendi istedikleri gibi cümle yapmaları ve kendi kendilerine yazmaları için imkânlar verilir, hatta heves uyandırılır.

Sonuncu safha artık, konuşulan konunun öğrenci tarafından bağımsız olarak yazılmasıdır. 3 üncü sınıfta, ders yılının sonunda bu safhaya varılmış olmalıdır. Fakat, kutlama kartı, mektup, dilekçe, senet v.b. gibi belli şekilleri olan yazılarda, ilk örnekler yine birlikte yazılır.

Konuşma hızlı, yazma ağırdır; bu hız farkı, hele çocuklarda daha çoktur. Bu sebeple, çocuklar düşündükleri cümleleri tam yazamazlar, bazı kelimeleri atlarlar. Atlananlar üzerinde öğretmen, çocukların ayrı ayrı dikkatlerini çekmelidir. Şu tavsiyeler de faydalı olur: 1. Çocukların yazarken sözü kendi içlerinden söylemeleri, 2. Yazdıklarını okuyup noksanları tamamlamaları.

Konu

Vereceğimiz yazma konusunda çocuğun mutlaka yaşamış, görmüş, okumuş olarak anı, izlenim, duygu ve düşünce sahibi olmasına dikkat etmemiz gerektir; çünkü çocuk, yazısında kendini anlatacaktır. Bir de, çocuğun yazmak için ihtiyaç duyması önemlidir. Bu ihtiyacı, çeşitli fırsatlardan faydalanarak uyandırmak çok zaman öğretmene düşer. Konu üzerinde yazacak bir şeyi olmayan yahut yazmaya heves ve ihtiyaç duymayan çocuk gerçekten yazamaz, veya kuru ve öğrenilmiş bazı sözleri tekrar etmekle kalır. Böyle bir yazı başarısız olur.

Çocuğun kendi yaşadıklarını yazdırmak ilkesinden hareket edilirse, öğretmenin çocuk için konu seçmesi kavramı sınırlanır; çünkü öğrenci, öğretmeninin istediğini yazacak değil, kendi anılarını, izlenimlerini, ihtiyaçlarını yazacaktır. Öğretmene düşen ödev, öğrenciyi bunlara yöneltmektir.

Bu yolda hareket edilince, konu seçmekte çok önemli olan bir amaca da varılmış olur: Öğrenci seviyesinde kalmak.

Aşağıda, ilköğretim yılları içinde, çocuklarımızın tanımaları ve deneyip hüner kazanmaları gereken yazı türleri incelenirken, konuların neler olacağı üzerinde de durulmuştur.

Yazı Çeşitleri

1. Anı, Hikâye:

Yazma dersine giriş olarak kısa bir hikâye okunur, yahut bir olay anlatılır; meselâ, hikâyede bir at, sahibinin elinden kurtulup kaçıyor; şehrin sokaklarında başı boş koşmaktadır. Sahibi hayvanını tutmak için uğraşır;

halk bir kaza olmasın diye telâş eder, kaçışır. Anneler sokaktaki çocuklarını içeri alırlar... Bir taraftan da atın sokaktaki taşlar üzerinde şakır şakır nal sesleri... Bu hikâye öğrencileri heyecanlandıracaktır. Öğretmen sorar: "Siz de bir hayvanın böyle kurtulup kaçmasını gördünüz mü?" Bunun benzeri olaylar, bizim köy, kasaba ve şehirlerimizde çok geçmiştir; at kaçar, sığır kaçar, köpek, kuzu, kafesteki kuş... Hatta çocuklardan da bu hayvanlardan birini elinden kaçıranlar olmuştur. Çocuğun gördüğü yahut yaşadığı olay, bir anda bütün heyecanı ile zihninde canlanır. Parmaklar kalkar, çocuklar hep birden anılarını anlatmak isterler. Birkaçına anlattırılır; belirsiz yerler tamamlattırılır; olayın başı sonu belirttirilir. Bu anlatılanlar öbür çocuklara örnek olur. Şimdi öğretmen: "Hepinizin anısını dinleyemem. Bana yazın verin" der. Çocukların çoğunda artık anlatacak bir anı uyandırılmıştır. İşte konu, her çocuğun zihninde ayrı ayrı uyanan bu kendi anısıdır.

Bununla birlikte yazacak anısı olmayanlar yahut başından geçeni, küçük düşmek kaygusuyla anlatmak istemeyenler bulunabilir. Bu öğrencilerle öğretmen ayrıca görüşmeli, onlara yine aynı metot ile rehberlik ederek, çocukla birlikte bir konu bulmalıdır.

Bu metotla çalışılınca, sınıfta yazma konusu bir değil, her çocuğun kendine özel olacaktır; zaten doğrusu da budur. Yazının ancak çeşidi bir olur: **Anı.** Yazılacak şeyin öğrenciden gelmesi, onu, kendini anlatmaya zorlar, etken (aktif) bir duruma getirir; giderek yazı yazmaya da heveslendirir.

Çocuklar, yazmak için yaşamış, heyecan duymuş oldukları alanlara yönetilmelidirler; bu yaşadıklarını anlatmak, onlar için bir ihtiyaç ve zevktir. Meselâ, aşağıdaki konular, çocuğu anılarına yöneltir:

"Sokaktaydınız; birden ve şiddetli bir yağmur indi. Sen ne yaptın? Herkes ne yaptı?". "Hiç derede yıkandın mı? Nerede? Kimlerle?". "Elinden su dolu bir bardak düşürdün mü? Ne oldu? (Buna benzer: Mürekkep şişesini döktün mü? Üstüne yemek döküldü mü? Çamurda, karda, buzda ayağın kayıp düştün mü? Düşeni gördün mü?).

Yukarıda incelediğimiz örnekler, aynı zamanda, yaşanmış bir hikâye de sayılmalıdır; fakat çocuklara hayalî hikâyeler de yazdırılabilir. Bunun için, çocukların gözlem ve tecrübeleri sınırında ve duygu seviyelerinde kalmak şartı ile bazı konular verilir. Meselâ, bir hikâye okunur, 3 - 4 gün geçtikten sonra, "Bu hikâyede tanıdığınız insanın başından geçenleri siz de yazınız" denir. 3 - 4 gün sonra yazılmasını istemenin sebebi, hikâyenin anlatım etkisinden kurtulmalarını sağlamaktır. Aynı yolla masallar da yazdırılabilir; evde dinlenmiş masallar konu olarak alınabilir, ancak bunlardan kısasının seçilmesi tavsiye edilmelidir.

Hikâye yazma, daha çok, çocukların hayallerini işletmeye bağlı bir çalışmadır. Hayal kurma, çocuklar için güç bir iş değildir; çünkü, "konuşma"

bölümünde de açıklandığı gibi, çocuklar yaşlarının özelliği olarak çok hayal kurarlar, gerçeklere de hayal karıştırırlar. Fakat yazma çalışmalarında bu hayal güçlerini belli bir amaca yöneltmek gerekir. Bunun için öğretmen çeşitli şekillerde hareket edebilir: Bir hikâye anlatırken yarıda keser, sonunu siz tamamlayın der; meselâ, "Bir çocuk kafesteki saka kuşuna yem vermek için kafesin kapağını açtı. Sonra ne oldu?", "İki adam bir köye geliyorlardı. Karşılarına bir köpek çıktı, havlayıp yollarını kesmeye başladı. Sonra ne oldu?" gibi.

Konunun tamamı, çocukların hayal güçlerine bırakılabilir. Bu türlü çalışmalarda; meselâ, şu konular verilebilir: "Sen bir görünmez adam olsan ne yapardın?". "Sürüdeki bir kuzunun, yahut arının günlük gezisi". (Bu konu köpek, kedi, at... gibi hayvanlara da pek güzel uygulanır. Hayvanların şahıslandırılması, yani konuşturulması, düşündürülmesi de tavsiye edilir). "Ambarda bir fare ne yapar?". "Bahçede bir kuş olsan ne yapardın?".

Çocuklar, yukarıdaki örnekler üzerinde çalıştıktan sonra kendi kendilerine hikâye konuları da icat edebilirler. Bu çeşit hikâyeler, tek bir çocuktan istenebildiği gibi, bir gruptan da istenir. Grupla hikâye yazmak çocuklara çok kolay gelir.

Şu dört esasın çocuklara öğretilmesi, hikâye yazmada kolaylık sağlar:

a) Olay ne? b) Hikâyede başlıca kişi kim? c) Olay nerede geçiyor? ç) Sonuç ne oldu? ("Bütün sözlerin olayla ilgili olmasına dikkat ediniz" şeklinde bir de dikkat çekme faydalı olur).

Nasrettin Hocanınkilere benzer güldürücü fıkraların yazılması, çok eğlenceli çalışma fırsatı verir. Çocuklar rüyalarını da yazabilirler. Bunun için, "Konuşma" bölümündeki çeşitler arasında yer alan "hayalde canlandırılan bir şeyi anlatma" bölümünü hatırlayınız.

Hikâyelerde hayalin büyük yeri ve değeri olmakla beraber anılarda gerçek anlatılır; anılara hayal karıştırmamak gerektiği çocuklara bildirilmeli ve düzeltmelerde dikkate alınmalıdır.

2. Mektup:

Öğrencilerimize özel mektuplarla iş mektuplarından başka posta kartı, kutlama kartı, davetiye ve telgraf üzerinde de ödev vermemiz gerekir.

Bu ödevlerin konuları çocuğun hayatından alınmalı ve onun ihtiyacını karşılamalıdır.

Önce mektupların özel şekilleri öğretilir: Mektubun yazıldığı yer ve tarih, hitap, imza yeri, zarf üzerine yazılacak adresin dizilişi örneklerle gösterilmelidir (Şekil: 1 ve 2). Sırası gelince, telgrafın şekli üzerinde de durulmalıdır (Şekil: 3).

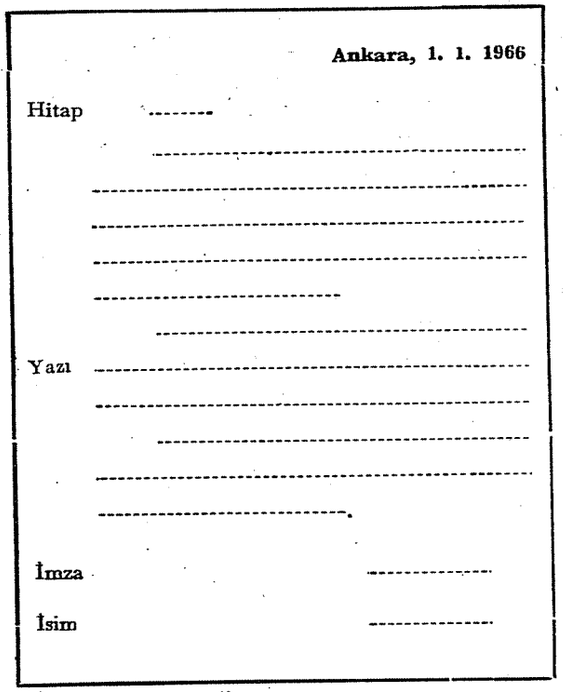

Özel Mektup
(Şekil. 1)

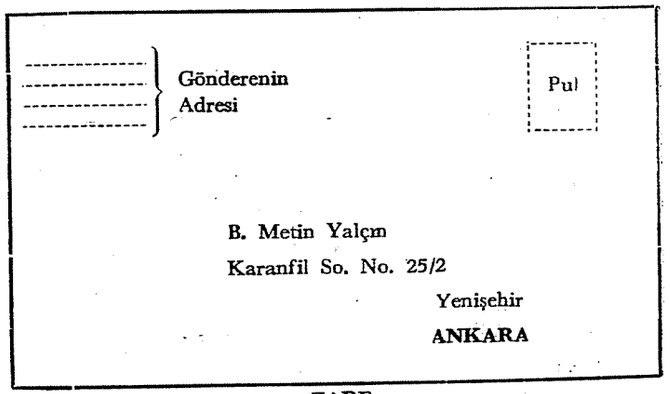

ZARF
(Şekil. 2)

İsim : ----------

Adre : ----------

Gideceği şehir : _____

Yazı : ----------

İsim : _____

Gönderenin
adresi : ----------

_____

Telgraf
(Şekil: 3)

Tarih: ------/------/-------

Dilekçe verilen
makamın adı : ----------

İmza : _____

Adres: ----------

_____

Dilekçe
(Şekil: 4)

Ankara, 1. 1. 1966

Gönderenin
adresi

İsim ----------

İç adres { ----------
---------- _____

Yazı ----------

İmza ----------

İş mektubu
(Şekil: 5)

Tarih ------/------/------

İsim: ----------
No. -------
Sınıf -------

Başlık ----------

→ 2 cm. ← Paragraf başı — 1,5 cm.
← Sağ kenar

Sol kenar ←5cm.→

Not:
Normal yazılarda, soldaki boşluk, 3 cm. bırakılır.

Ödev
(Şekil: 6)

Öğretmen, okulun günlük hayat akışı içinde meydana çıkacak fırsatlardan faydalanarak, şu konularda mektuplar yazdırabilir: Okuldan yeni ayrılmış bir arkadaşa; derste işlenen bir konu üzerinde geniş yahut özel bir bilgi almak için bir kimseye (meselâ, tavuk hastalıkları üzerinde bir tavuk meraklısına, hava durumu ile ilgili olarak şehrin meteoroloji memuruna); bir kitap istemek için kitabevine; bir dergiye abone olmak amacıyle derginin idarehanesine; teşekkür için, okula bir şey hediye eden veya fakir çocukları giydiren bir kimseye; uzaktaki anne - baba, abla, ağabey gibi yakınlara; hasta olan arkadaşa, tanıdığa... Bunlardan çocuğa en uygun gelecek mektup, arkadaşına yazacağıdır; çünkü ortak duygular, olaylar yaşamışlardır. Bunlar, anlatılacak şeylere temel olur.

Bunlardan başka, yılbaşları ve bayramlar için kutlama kartları; müsamereler, sınıf toplantıları ve eğlenceler için davetiyeler de yazdırılır. İhtiyaç duyularak yazılan mektuplarda çocuklar bir ciddîlik görürler ve gerçek bir deneme kazanmış olurlar.

Mektupların kısa olması, çocuğun söyleyeceği sözleri kapsaması, zorakî uzatılmaması gerektir.

İlkokul Programı, mektuplara 2 nci sınıfta başlanmasını uygun bulmuştur. Bu sınıfta, yazılacak olanlar kutlama kartları, özel mektuplar, davetiyeler olabilir. İş mektuplarını (Şekil: 5) daha sonraya bırakmak, meselâ, 3 üncü sınıfta yazdırmak uygun olur.

Telgraflar 4 üncü sınıfta gösterilmelidir. Yine gerçeklik içinde, ihtiyaç karşılayacak bir çalışma yaptırılmalıdır. Okulda bu ihtiyaç belki doğmaz, o zaman bir öğrencinin şahsî hayatından hareket edilir: Bir yakının sağlığı sorulur. Bir yolcunun hareketi bildirilir. İş hayatı konularından faydalanılır.

Telgraf, çocuklara kelimelerin değerini göstermek, dili iyi kullanmak yönünden de çok verimli bir çalışma alanıdır.

3. Röportaj:

Bu başlıkla öğrencilerin ziyaret ettikleri, gezdikleri yerler, okulda yapılan bir tören üzerinde yazacakları yazılar kast edilmektedir. (Bu nitelikteki ödevler yazdırılırken, "Röportaj" teriminin öğrencilere söylenmesi ve öğretilmesi gerekmez). Bu yazılarda, gidiş - gelişler, olaylar hikâye edilecek; görülenler, öğrenilenler yer alacak, bazen nedenler ve sonuçlar da anlatılacaktır.

Röportajlar, konularını çocukların yaşamalarından almak bakımından öğretmene ve çocuklara yazmada çok kolaylıklar sağlar. Bu konular üzerinde yazı yazmaya mümkün olduğu kadar erken başlanabilir, meselâ, 1. sınıfta, fakat 2 - 3 cümle ile... Daha sonra seviyeye göre, muhteva ile birlikte yazı da uzar. 5. sınıfta bir öğrenci bir töreni, ana çizgileri ve anlamı ile bir sayfa içinde anlatabilmelidir.

4. Bilgilerin Not Edilmesi. Rapor:

Çeşitli derslerde edinilen bilgilerin, inceleme ve denemelerle varılan sonuçların yazılması da öğrencilerin alışmaları gereken bir yazma işidir. Buna birinci sınıfta, "birlikte yazma" şeklinde, birkaç cümle ile başlanır. Üçüncü sınıfta bunların serbest şekilde yazılmasına geçilir.

Öğrencilerin tek başlarına yahut grup olarak inceledikleri, gözledikleri, deneme yaptıkları konular üzerinde yazdıkları yazılar "rapor" adını alır. Geenl olarak, kısa bir şekilde yazılması gereken raporlarda olay hikâye edilir; nedenler ve sonuç açıklanır.

Raporlar, öğrencilerin incelemeye ve gözleme başladıkları 3., 4., 5. sınıflarda, önem kazanır. Beşinci sınıfta öğrencinin 7 - 8 cümlelik kısa raporlar yazabilmesi gerektir.

Öğrencilere birkaç kitaptan bilgi toplayıp birleştirerek yazmaları da tavsiye edilebilir. Başvurulması istenen kaynakların çocuk tarafından anlaşılır, hazırlanacak yazıların da kısa olmasına dikkat edilmelidir (Bkz. Okuma V. Sınıf, s. 39).

5. Fıkra:

Bu ödevler, öğrencilerin düşüncelerini, duygularını bildirdikleri yazılardır. Yaşadığı yahut gördüğü bir olay, seyrettiği bir film, okuduğu bir yazı karşısında öğrencide bir tepki uyanacaktır; beğenecek yahut beğenmeyecek; bu konu kendisinde bazı düşünce ve duygular uyandıracaktır. İşte öğrencilerimizin bunları da yazı ile anlatmaya alışmaları gerektir.

Bu yazılar için fırsatlar çıkabilir: Okulda, şehirde geçen olaylar, bir hayırseverin hareketi, bir çocuğun gazetede okunmuş olan örnek davranışı, seçilmiş bir yazının ele aldığı konu, kendi yaptıkları bir sınıf toplantısının, törenin yahut okul müsameresinin eleştirilmesi...

Bu ödevlerde konu çok kısa olarak belirtilir, uzun uzun anlatılmaz. Sonra çocuk bunun üzerindeki düşünce ve duygularını söyler; sebepler ileri sürer, bunları değerlendirir; amaçları, hareketlerin anlamlarını tartışır, bunlardan bir sonuç çıkarır.

Fıkra türündeki çalışmalara en erken üçüncü sınıfta başlanır; düşüncelerini söylemek konusunda çocuğa rehberlik etmek, örnek cümleler vermek gerektir. Beşinci sınıfta çocuklarımız bir şeyi beğenip beğenmediklerini, sebepleri ile 8 - 10 cümle içinde anlatabilmelidir.

6. İlân, Haber, Bildiri:

Bunlar, özellikle kısa yazılardır; bir olayı, bir durumu bildirmek üzere yazılır. Konuları gene okulun yahût çocuğun özel hayatından alınmalıdır: Kayıp bir eşya, yapılacak bir toplantı, bir açık oturum, kiralık ev, okul kooperatifine gelmiş yeni bir mal, ilân konusu yapılabilir.

Haberler, okuldaki bir gezinti, müsamere, okula gelen misafirler gibi olay ve işlerin kısaca bildirilmesidir; meselâ, üçüncü sınıfta buz fabrikasına gidip incelemelerde bulunulması bir haber konusu olarak işlenebilir.

Toplantılarda verilen kararlar, her öğrencinin uyması istenen kurallar, bir bildiri konusu olabilir; meselâ, sınıfta kitaplık kolu toplanarak kitap alıp verme üzerinde bazı yollar tespit etmiştir; bunlar bir bildiri şeklinde yazılır.

İlân, haber ve bildirilerin kısa olması telkin edilmeli ve önce birlikte çalışılarak kelimelerin iyi kullanılması, gereksiz kelime ve cümlelerin çıkarılması üzerinde durulmalıdır.

7. Tasvir:

Bir yerin, manzaranın, hayvanın, insanın anlatılmasıdır.

Tasvir yaptırmaya, ilk sınıflarda resimler üzerinde konuşturarak başlanır. Çocukların sevecekleri bir manzara alınarak gördüklerini yazmaları istenir. 2 - 3. sınıflarda sokaklarının, kendi odalarının, evlerindeki tavuk, kedi, köpek, eşek gibi hayvanların tasviri üzerinde çalışılabilir. İnsanların huyları, gülünç yahut iyi tarafları ile birlikte tasvirleri (portre) 4 - 5. sınıfta denenmelidir.

Tasvirlerde mutlaka belirtici (karakteristik) özellik, çizgi ve renkten başlanması, bir plan izlenmesi istenmez; zaten çocuk, kendini en çok ilgilendiren bir noktadan başlayıp yazısına devam edecektir.

Tasvir, gördüğünü yazmak olduğuna göre, çocukları öbür konulara oranla pasif bırakır; bu sebepten fazla vakit verilmemelidir. Ancak hikâye, masal, anı, ilân gibi yazılarda zaman zaman bir unsur olarak yer alması gerekeceği için çocukların öğrenmesi de zorunludur. Zaten tasvirlerin anılarda olayın geçtiği yerleri, ilânlarda kayıp eşyanın tanıtılması amaçlarıyle yaptırılması daha faydalıdır.

8. Dilekçe, Senet, Makbuz:

Bunlar, iş hayatı ile ilgili yazı çeşitleridir; bu türleri, çocuğun okulu terk edip hayata atılmaya hazırlandığı 5. sınıfta öğretmemiz daha uygun olur.

Dilekçe yazdırmak için gerçek fırsatlardan faydalanılmalıdır: Okulun önünde patlamış olan su borusunun tamiri için belediyeye başvurmak gibi. Böyle bir fırsat çıkmazsa gerçeğe benzer haller düşünülür ve dilekçeler yazılır. Bu arada dilekçelerin şekli de çocuklara gösterilir (Şekil: 4): başlık olarak, yazıldığı makamın adı, sağ alt köşede imza, solda adres. Dilekçede amacın kısa ve açık olarak anlatılması gerektiği belirtilir.

Senetlerin yazılması yönünden matematik dersleri oldukça bol ve çeşitli örnekler verir.

Makbuzlar için, okuldaki koruma derneğinin basılı makbuzlarından örnek olarak faydalanılabilir; çocuklarımız, basılı makbuz doldurmayı öğrenmelidirler. Bununla birlikte bir miktar paranın, bir eşyanın alındığını bildiren kısa yazılar da yazılmalıdır; kitaplıktan alınan kitaplar, yardım işleri için toplanan paralar buna konu olabilir.

9. Bir Soruya Yazılı Cevap Vermek:

Bir sorunun sınırını, alanına neler girebileceğini anlayıp ona göre cevap vermek de, gerekli bir yazma alışkanlığıdır. 5. sınıfta, zaman zaman yapılacak yazılı yoklamalar, bu çeşit yazı çalışmaları için iyi bir uygulama alanı olur. Bitirme imtihanları yazılı olarak yapıldığı için, öğrencileri bu yolda yetiştirmemiz gerektir.

Soru ve cevabın yazılmasında kâğıda verilecek şekil de gösterilir.

Ödevler

Birinci sınıftan başlayarak, birçok çeşit ve konular üzerinde, öğretmenin rehberliği ile, hep birlikte yazılmış yazıları ödev sayamayız; ancak çocuğun kendi başına yazdığı bir yazı, ödev adını alır. Buna göre ödevler, ancak çocukların kendi kendilerine yazmaya geçtikleri 3. sınıfta başlar.

Ödevler sınıfta da yaptırılabilir, evde de. Bir yazı çeşidi yahut konu üzerinde, alıştırma niteliğinde olan ilk ödevler dershanede yapılabilir ve çocuk bunu defterine yazar. Ancak, hazırlanmayı gerektiren, vakit isteyen ödevler evde yaptırılmalıdır. Öğretmenin görüp düzelteceği ödevlerin kâğıda yazılması gerektir.

Ödev verirken, öğretmenin öğrencilerine telkin edeceği yahut kendisinin göz önünde tutacağı önemli noktalar vardır. Bunlar aşağıda şekil ve nitelik yönünden incelenmiştir.

Şekil Yönünden:

a) Ödevin sayfası, satırı sınırlanmamalıdır. Çocuğun yazabileceği yazı, genellikle bir sayfa içindedir. Sınırlandırmak, onun yazacaklarına engel olur; olayın ve düşüncenin tabiî akışını bozar; neticede konusu noksan, anlatımı başarısız bir ödev meydana çıkar.

b) Öğrencinin mektup, telgraf, dilekçe gibi yazı çeşitlerinde karşılaşacağı şekil güçlükleri önceden öğretilmelidir. Bu arada, yazının kâğıda istifine dair şekiller de gösterilmelidir. (Kâğıdın sol üst köşesine ad ve soyadı yazılması, sağ üst köşesine tarih atılması, yazıya başlık konması, kâğıdın sol tarafında düzeltmeler için 5 cm. (başka yazılarda 3 cm.), sağ tarafında 1,5 cm. lik kenarlar bırakılması, paragraf başlarının 2 cm. içeriden yazılması gibi), (Şekil: 6)

c) Ödevler, konusuna uygun olarak ve çocuğun dileğine göre resimlerle süslenebilir. Ancak süsler, çocukları uğraştırıp faydasından çok vakit almamalıdır.

ç) Öğretmene verilmek üzere kâğıtlara yazılan ödevler 3. sınıfta (başlangıç olduğundan dolayı) kurşun kalemle yazılabilir. 4. sınıfta çocuğun artık mürekkep kalemi ile, düzgün bir yazı hazırlamaya başlaması gerekir; bundan dolayı ödevler de mürekkeple yazılmalıdır.

Nitelik Yönünden:

a) Ödevin konusu tek olmalıdır; yani çocuk bir defada iki hikâye, yahut bir hikâye bir tasvir v.b. yazmamalıdır.

b) İlkokullarda yazılacak konular için plan vermek doğru değildir; planların kısıtlayıcı ve bağlayıcı etkileri vardır. Çocuklar konuyu, kendi düşündükleri sıra ve ölçü ile yazmakta serbest bırakılmalıdır.

c) Konuyu yaşadıkları ve düşündükleri gibi, "ne derler?" diye çekinmeden, kendi dilleri ile (konuştukları gibi) yazmaları telkin edilmelidir. Serbestçe yazılan yazılarda yaşanmışlık, canlılık, gerçeklik bulunur; anlatım renkli, yargı ve duyuşlar çocuğa göre olur. Öğretmen bu hususta onları inandırmalı ve teşvik etmelidir. Bu amaçla daha önceki başarılı ödevlerden örnekler okuması faydalı olur.

ç) Yanlış yapmaktan korkmamaları çocuklara söylenmeli, yazmak için onlara cesaret verilmelidir.

d) Ödevin konusu üzerinde yazılmış yazılar okumak da, öğrencilere yardım eder; ama bu yazıların, öğrencileri anlatım bakımından etkilememesi için 2 - 3 gün önce okunması gerekir.

e) Öğrencilere yazdıklarını kendi kendilerine okumaları; eksik görüyorlarsa tamamlamaları, fazla yerleri çıkarmaları, fark ettikleri yanlışları düzeltmeleri tavsiye edilir. Ödevlerini birbirlerine okumaları da sınıfta bir alışkanlık haline getirilmelidir; bu çalışmalar hem okuyana, hem düzeltmek üzere dinleyene fayda sağlar.

f) Ödevlerin hazırlanması için yeteri kadar zaman verilmelidir. Bir yeni yazı çeşidi yahut konu üzerinde alıştırma amacı ile, derste öğrencilerin yazacakları kısa ödevler için en çok 20 dakika ayrılmalıdır; bu süre sonunda artık yazılanların incelenmesine geçilir. Ev ödevleri için 2 - 3 günlük zaman verilmelidir. Ayrıca şu da belirtilmelidir ki öğrenci ev ödevlerinin konusu üzerinde önce düşünmeli, gerekirse kitaplara bakmalı, bilenlerle konuşmalı, inceleme yapmalı, sonra yazmalıdır. Yazdığını da bir gün sonra tekrar okuyup son şeklini vererek temize çekmelidir. Kendisine verilen zaman bunun içindir. Ev ödevlerine üç günden çok zaman vermek, öğrencinin konuya ilgisini zayıflatması sebebiyle doğru olmaz. Haftanın ödevi, başka ders konuları ile ilgisi de göz önüne alınarak, o hafta içinde bitirilmelidir.

İyi Yazmaya Yardımcı Olan Çalışmalar:

İyi yazı yazmayı hazırlayan çeşitli faktörler vardır: Olayları, düşünceleri duru şekilde kavramak, bunların farklarını görebilmek, olaylar karşısında duygulanabilmek, cümle kurabilmek, yeteri kadar kelime sahibi olabilmek, bunları yerinde kullanabilmek gibi.

Bu nitelikler, ana dili dersinin okuma, anlama, imlâ, dilbilgisi, kelime çalışmaları ile sağlanabilir. Denebilir ki bütün çalışmaların sonucu "yazma"yı etkiler, yazma ödevleri çocuğun yetişme seviyesinin aynasıdır.

Değerlendirme ve Düzeltme

Değerlendirme:

Öğrencilerimizin ödevlerini değerlendirmek bakımından dikkat edilmesi gereken noktalar aşağıda sıralanmıştır. Bunlardan hareket edilerek ödeve bir değer verilirken, tabiatiyle sınıf, yaş, öğrencinin yetişme şartları da dikkate alınmalıdır:

1. Konuda tamlık, gerçeklik, gerekli sıra.
2. Yargıda doğruluk. (Düşünme kabiliyeti. Sebep - sonuç ilgilerinin sağlamlığı).
3. Çevre, tabiat yahut resimlerin anlatılmasında gözlem gücü, gerçeğe uygunluk.
4. Olaylar karşısında duygululuk.
5. Eski olayları anlatmada doğruluk. (Hafıza gücü).
6. Hayal konularını canlandırmada başarı.
7. Anlatımda içtenlik, tabiîlik, duruluk. Kişisel anlatım.
8. Dilde doğruluk. (Cümlelerin doğruluğu, kelimelerin yerinde kullanılması).

9. İmlâda doğruluk.
10. Noktalama işaretlerinin kullanılmış olması ve doğruluğu.
11. Yazının sayfaya iyi yerleştirilmiş olması (istif).

Düzeltme:

Düzeltme deyince, akla öğretmenin ödevde gördüğü yanlışların doğrusunu yazması gelmemelidir. Yanlışların doğrusunu öğretmenin yazması, öğrenciyi yetiştirmez; çünkü **"ödevdeki yanlışı düzeltmek; öğrenciyi düzeltmek değildir."** İşte bu ilkeden hareket ederek öğretmen, düzeltme işine öğrenciyi de katacaktır. Öğretmen, yanlış ve eksiklerin altını çizerek, kâğıdın sol tarafına yanlışların adlarını yazar. Çeşitli safhaları bulunan düzeltmede, öğretmenin yaptığı bu işe, **"inceleme"** demek, belki daha uygun olur.

Bir ödevdeki bütün yanlışları işaret etmek hem öğrencinin cesaretini kırar, hem de, hepsinin doğrusunu öğrenmesi mümkün olmadığı için, faydasızdır. Her ödevde bir düşünce yanlışı, bir belirsizlik, bir anlatım hatası, bir imlâ yanlışı, bir şekil yanlışı üzerinde durulması yeter; öbür yanlışların düzeltilmesi de başka ödevlere bırakılır. İlk ödevlerde istif yanlışlarını hoş görmeli, imlâ ve anlatım yanlışlarını tabiî karşılamalıdır.

Düzeltmede kırıcı olmamak, en önemli ilkelerden biridir. Öğrenciyi kırmamak için, yukarıda değinildiği gibi, yanlışların hepsini birden işaret etmemekle birlikte, eleştirmenin de sert olmaması gerektir; yanlışı işaret ederken, öğrencinin kendi yanlışını düzeltebileceği duygusunu yok etmemelidir. Böyle yapılmazsa onda bir başarısızlık duygusu doğar; bu duygu da, gayretlerine engel olur. Öğretmen bir ödevin iyi taraflarını da, kenarda her halde belirtmelidir; ayrıca ödevin altına övücü birkaç söz de eklemelidir. Bu övmelerin, şüphesiz bir gerçeğe dayanması lâzımdır.

Öğretmenin en çok rastlayacağı ve düzeltmesi gereken yanlışlar, aşağıda gösterilmiştir. Kendi öğrencileri ile anlaşarak, her yanlışı, sağ tarafta parantez içinde gösterildiği gibi, harflerle de işaret edebilir. Bu yola ancak 4 - 5. sınıflarda başvurulacağı da hatırdan çıkarılmamalıdır.

1. Başlık yanlışı yahût başlık yok (B. y.).
2. Marj yanlışı, kenar az bırakılmış (M.).
3. İmlâ yanlışı (İ.).
4. Bozuk cümle (B. c.).
5. Noktalama işareti yok. Noktalama işareti yanlış konmuş (N.).
6. Paragraf gerek (P.).
7. Paragraf istemez (P. z.).
8. Belirsiz (?).
9. Güzel (G.).

Bu formüllere girmeyen yanlışlar ayrıca yazı ile belirtilir ve çocuklara açıklanır. Ödevdeki iyi nitelikler, kâğıdın altına yazılır.

Bir sınıftaki öğrencilerin ödevleri, uzunluk - kısalık, kavrayış ve anlatım seviyesi bakımından fark gösterebilir. Konu aynı olsa bile ilgi farkları görülür; meselâ, at, bir öğrenciyi binmek, birini ise yük taşımak bakımından ilgilendirir, ödevinde de bu görüşünü geliştirmiş olabilir. Bütün bu özellikler tabiî karşılanmalıdır.

Yanlış, noksan ve başarılı yönleri böylece işaret edilmiş olan ödevler sınıfa getirilir ve o zaman asıl düzeltme diyebileceğimiz safha başlar. Düzeltme, 4 yolla yapılabilir: 1. Sınıfça düzeltme, 2. Grupça düzeltme, 3. İki öğrencinin karşılıklı düzeltmesi, 4. Kendi kendine düzeltme.

1. Sınıfça düzeltme, ders içinde yazılan kısa yazılar üzerinde yapılır. Ödevlerden biri okunur, bütün öğrenciler dinler. Hepsi o derste aynı konu üzerinde düşünmüş, çalışmış oldukları için arkadaşlarının noksan bıraktığı yerleri ve yanlışlarını daha iyi görüp belirtebilirler. Ödevin sahibi olan çocuk da gerekli düzeltmeyi yapar.

İlk sınıflarda en önce bu türlü düzeltmeye yer verilmelidir.

Sınıfta yazılan bu yazıları öğretmenin daha önce görüp incelemesine imkân yoktur; ancak çocuklar arasında dolaşarak yazıları ve düzeltmeleri denetleyebilir.

2. Grupça düzeltmede, grup içindeki her üyenin ödevi okunur ve herkes düzeltmeye karışır. Yanlışlar çizilerek üzerine, grupça tavsiye edilen şekiller, ödevin sahibi tarafından yazılır.

3. Karşılıklı düzeltmede, iki öğrenci ödevlerini değiştirirler. Biri, öbürünün ödevindeki yanlışların doğrularını başka bir kâğıda yazar (doğrudan doğruya ödev üzerine yazması, aralarında anlaşmazlıklar, kırgınlıklar çıkarabilir). Sonra karşılıklı konuşup anlaşarak, doğru şekilleri, ödeve geçirirler.

4. Kendi kendine düzeltmede ise, öğrenci, kendi ödevini tekrar okur; yanlışının ne olduğunu anlamaya çalışır, doğrusunu arar; bunun için İmlâ Kılavuzu'na bakar, arkadaşlarına, öğretmenine sorar. Bu düzeltme, öğrencinin bu yolda biraz ilerlemesine bağlıdır; onun için 4 - 5 inci sınıfta başvurulması faydalı olur.

Bu dört şekilden kendi kendine düzeltme, öğrenciyi tam etken (aktif) kılacağından dolayı en uygun olanıdır; fakat bunun için yetişmesi gerektiği gibi, her yanlışın doğrusunu bulamayacağı da düşünülecek bir mahzurdur. Grupça düzeltme ise kendisine arkadaşlarının yardımını sağlar. Bu sebepler-

le bu iki şekli karışık uygulamak faydalı olur; yani, öğrenciler, önce kendi ödevlerinde yapabilecekleri düzeltmeleri yaparlar; sonra grupça toplanıp ortak düzeltmeye geçerler.

Sınıfça düzeltmeden başka, bütün şekillerde ödevi önce öğretmenin okuması gerektiğini bir daha hatırlatalım.

Öğretmen, kendi okuduğu ödevleri sınıfa getirdiği zaman, öğrencilere dağıtmadan önce tipik yanlışlardan yeteri kadar örnek alarak, sahiplerinin isimlerini vermeden, tahtada düzeltmeler yapmalıdır. Sonra yukarıdaki şekillerden biri ile düzeltmelere geçilmelidir.

Düzeltmeler sırasında öğrencilerle ilgilenmeli; ödevlerin bütünlüğü, anlatımı, noktalaması, imlâsı üzerinde düşündürücü sorular sormalı ve gerektiği yerde mutlaka yardım etmelidir. Ödevin, bütünü üzerinde düşündürerek, öğrencide kendi ödevini değerlendirme duygusu uyandırmak için, "Bu yazını okuyan, senin söylemek istediğini anladı mı? Amacını anlatacak bir başlangıç yaptın mı? Okuyanda ilgi uyandıracak sözler söyledin mi? Yazının bitişi sence uygun mu?" diye bazı sorular sorulabilir. Ancak öğrencinin konuyu planlayışı ve düşünce akışı bozulmamalıdır; eklemeler, çıkarmalar tavsiye edilebilir.

Anlatım düzeltmelerinde, öğrenciye yeni cümle kurma yoluna gitmeyip kendi sözlerindeki yanlış ve yetersizlikleri gidermesi yolları gösterilmelidir. Bu yol hem kolaydır, hem de öğrenciye yaptığını denetlemek, tamamlamak alışkanlığı verir; kendi kendine güven de yaratır. Anlatım düzeltmelerinde öğrencinin güçlükle karşılaştığı zaman öğretmen yardım etmelidir. Meselâ, ağız özelliği yahut bilgi eksikliğinden ileri gelen yanlışların doğrusunu öğrenci bilemeyeceği için hemen doğrusu söylenmelidir. Yaygın anlatım şekillerinin değeri üzerine dikkat çekilir. "Şu durumda olan adam ne der?" yahut "şöyle söylesek daha iyi anlaşılmaz mı?" gibi teklifler, uyarmalar yapılır. Ayrıca, yanlış kurulmuş, yarım ve karışık cümleler düzeltilirken, öğrenci söylemek istediği düşünce üzerinde tekrar düşündürülmelidir; duru düşünülen olay veya düşüncenin kolay anlatılabileceği hatırdan çıkarılmamalıdır.

Noktalama işaretleri yanlışları ve eksikleri de yine öğrenciyi bunların söz içindeki görevleri üzerinde düşündürerek tamamlattırılır. "Burada cümle bitti mi? Hangi işaret konur?", "Soru soruyorsan, cümlenin sonuna hangi işareti koyman gerek?", "Bu sözü başkasından almışsın, senin olmadığını yazı içinde nasıl belirtirsin?", "Ahmet, Mehmet, Ali diye birkaç isim sayıyorsun; bunlar arasına hangi noktalama işaretini koyarsın?" gibi sorularla rehberlik edilir.

İyi ödevlerden birkaçı bütün sınıfa okunur; en iyi ödev sınıfın "anı" defterine geçirilir veya dosyasına konur.

Yazmada Gelişme Belirtileri

Ders yılı içindeki yazma çalışmalarıyle bir öğrencinin bu alanda gelişip gelişmediğini anlamak için, öğretmen, sınıf seviyesine göre şu ölçüleri kullanabilir:

1. Yazmaya ilgi duyuyor mu? Yahut ilgisi arttı mı?

2. Daha çok kelime kullanabiliyor mu? Her kavramın karşılığı olan kelimelere sahip mi? Bunları doğru kullanıyor mu?

3. Düşüncesini anlatabilmek için cümle veya söz şekilleri arayabiliyor mu?

4. Yazarken doğru imlâ, doğru anlatım şeklini bulmak için dikkat ediyor mu? Buna özeniyor mu?

5. Kendi yanlışını bulabiliyor mu? İşaret edilmiş olan yanlışlarını kavrayıp düzeltebiliyor mu?

6. Cümleler arasındaki anlam ilgisine, tutarlığına dikkat ediyor mu?

7. Mektup, telgraf v.b. gibi yazılarda özel şekilleri öğrendi mi?

8. Genel olarak yazısında ilerleme gösteriyor mu?

SINIFLARA GÖRE ANLATIM ÇALIŞMALARI

I. Sınıf:

Bu sınıf, çocuğun okula alışma devresidir. Sınıf arkadaşları içinde konuşmak da alışacağı hususlardan biridir. Anlatım çalışmalarında konuşma, yazmadan önce gelir. Yeni öğrencilerimizden bazılarının dilinde henüz çocukluk sesleri ve kelimeleri yaşar; yani r, l, k seslerini çıkaramazlar; **at** yerine **dahdah; yemek** yerine **mama** diyenler bulunur. Bunları bırakacak, doğru söyleyişler, yeni kelimeler kazanacaktır. Bu sınıftaki öğrencilerimiz anlatımda olayları bağsız olarak sıralar: bu da yaşının özelliğidir. Ders yılı sonuna doğru yazıyı da öğrenip yazılı anlatıma geçecektir. Yazma çalışmaları hep birlikte yapılır.

Yapılacak anlatım çalışmaları üzerinde örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Konuşma:

1. Adını (ailesindeki bireylerin adlarını) tam cümle ile söyletmek.
2. Oturduğu sokağın adını, evin numarasını söyletmek. (Daha sonraları) evlerine nasıl gidileceği anlattırılır. (Başka bir yolu tarif etmek değil).
3. Yaşadığı yahut gördüğü bir olayı anlattırmak (sinemaya gittiler. Amcalarına gittiler. Bir kaza gördü).
4. Bilmece söyletmek, cevap verdirmek.
5. Kendi rüyasını anlattırmak.
6. Kendinin de oynadığı bir oyunu tarif ettirmek.
7. Resimlerde gördüğünü anlattırmak.
8. Dinlediği hayvan hikâyelerini. kısa bir masalı anlattırmak.
9. Daha önce dinlenmiş bir hikâyeyi, olayla ilgili resimlere bakarak anlattırmak.

Yazma:

Öğrenciler yazıyı öğrendikten sonra, onlarda konuştuklarını yazma hevesi uyandırılır. Şu türlü yazma çalışmaları yapılabilir:

1. Konuşulan konudan bir veya iki cümle yazdırmak: "Hikâyedeki adam ne demişti, çocuklar?". "Köpeğe taş atmayın, yazık". "Hadi bunu yazalım" diye harekete geçilir.

2. Anlatılan hikâye, masal, rüya v.b. nın ana fikri, bir iki cümle ile özetlettirilir: "Bu çocuk kuşları çok seviyor. Onlara yem veriyor".
3. Resim altı, etkiet yazdırmak.
4. Sınıfta yapılan bir hareketi, bir iki cümle ile yazdırmak: "Ahmet kapıya gitti. Kapıyı kapadı" gibi.
5. Cümlelerin sonuna nokta ve soru işareti koydurmak.
6. Kâğıdın sol tarafını boş bırakmaya, sağında da açıklık bırakmaya alıştırmak.
7. Öğrenciye kelime kazandırmak, kelimelerin doğru kullanılmasını öğretmek için cümle tamamlattırmak: "Babamın kız kardeşi ..... dır" gibi.

II. Sınıf

Bu sınıf, okumada olduğu gibi anlatımda da birinci sınıfın devamıdır; önceki sınıfta kazanılan beceriler olgunlaştırılmaya çalışılır. Çocuk, olayları nesnel (objektif) olarak anlatabilecek bir devrededir; anlatımda da bunun gerçekleşmesine çalışılır. Birlikte yazma devam eder.

Konuşma:

1. Kendini yahut arkadaşını bir yabancıya tanıttırmak.
2. Hatır sordurmak. Ayrılırken (veda) söylenecek sözleri öğretmek.
3. Bilmece söyletmek, cevap verdirmek.
4. Yaşanan, görülen olayı, gezintiyi anlattırmak (1. sınıfa göre ayrıntılı ve daha doğru).
5. Rüyasını anlattırmak.
6. Dinlediği bir hikâye, fıkra veya masalı tekrar ettirmek.
7. Bildiği bir oyunu tarif ettirmek.
8. Resimlerde gördüğünü anlattırmak; insanların, hayvanların yaptıkları hareketleri anlattırmak.
9. Resimli hikâyelerin dizi halindeki resimlerini yorumlatmak.

Yazma:

1. Konuşulan konuları özet olarak 3 - 4 cümle ile hep birlikte yazdırmak.
2. Konuşulan konulardan 3 - 4 cümle seçerek yazdırmak.
3. Masalların, hikâyelerin ana fikirlerini 3 - 4 cümle ile yazdırmak.
4. Ana, baba, arkadaş gibi yakınlara yeni yıl, bayram kutlama kartları yazdırmak. Kısa çağrı mektupları, hastalık sebebiyle iyilikler dilemek için mektup yazdırmak. Bu yazıların gerektirdiği şekil özelliklerini öğretmek.

5. Zarf üzeri yazdırmak.
6. Sınıfın çalışma konuları planlandıktan sonra, bunları maddeler halinde kısa kısa yazdırmak.
7. Etiket, resimaltı yazdırmak.
8. Yazının kâğıda yerleştirilişi üzerindeki alışkanlıkları izlemek.
9. Nokta, soru, virgül ve ünlem işaretlerini ortak yazmalarda hep birlikte kullandırmak.
10. İleri çocuklara ayrı çalışmalar uygulanabilir; kendi kendilerine anılarını yazdırmak gibi.

III. Sınıf

Bu sınıfta çocuk, olayları ve çevresini nesnel (objektif) olarak anlatabilmek bakımından daha gelişmiştir. Anlatımda bu özellik aranmalıdır. Yazmada artık bireyselliğe (ferdîliğe) geçecektir. Ders yılı başında yine ortak yazmaya devam edilir. Bireysel yazmaya geçilirken yine konu üzerinde sınıfça konuşulur. Yazılacak noktalar belirtilir, ilk cümleler de birlikte yazılır ve sonu öğrencilere bırakılır. Öğretmen, bu yolda cesaretsizlere yardım eder.

Konuşma:

1. Yol tarif ettirmek. Yol sordurmak.
2. Çevresini, özellikleriyle anlatmak.
3. Yaşadığı, gördüğü olayları önce ayrıntıları ile anlattırmak; sonra 3 - 4 cümle ile özetletmek.
4. Bir kişiyi özellikleriyle anlatmak (huylarına gidilmez).
5. Hikâye, fıkra, masal anlattırmak.
6. Rüya ve başka hayal konuları üzerinde konuşturmak.
7. Yaptığı işi anlattırmak. (Her gün yaptığı bir işi, o anda yapmakta olduğunu).
8. Telefonla konuşturmak.

Yazma:

1. Gördüğünü, yaşadığını, duyduğunu biraz ayrıntılı şekilde yazdırmak.
2. Hayat bilgisi konuları ile ilgili gezinti, gözlem konularını kısaca yazdırmak.
3. Rüya, masal, hayal konuları yazdırmak.
4. Posta kartı, çağrı mektubu, mektup, kutlama kartı yazdırmak (şekiller üzerinde yine durulur).
5. Zarf üzeri yazdırmak.
6. Posta alındısı doldurtmak (taahhütlü mektup kâğıdı, para kâğıdı).

7. Kendisi yahut grubu için, birkaç maddelik çalışma planı hazırlatmak.
8. İlân yazdırmak (yeni bir yazı türü olduğu için önce birlikte çalışılır).
9. Yazıyı kâğıda yerleştirirken kenar boşluklarına dikkat ettirmek. (Asıl şekil, kâğıdın sağında 3, solunda 1,5 cm. lik boşluktur; ödevde ise, düzeltme için sol kenar 5 cm. olabilir).
10. Kabiliyetli çocuklar türlü yazılar yazmaya heveslendirilir: Duvar gazetesine yazı yazdırmak (bu yazılar öğretmenin düzeltmesinden geçerek gazeteye konur). Ritm duygusu olanlara kısa manzumeler yazdırmak.

IV. Sınıf

Bu sınıfa öğrenci, yazma yolunda bazı denemeler geçirerek gelmiştir; bunlardan yoksun olanlar da bulunabilir. Geri öğrencileri ayrı gruplar halinde toplayarak ihtiyaçlarına cevap vermek mümkündür. Çok ileri öğrenciler için de böyle bir grup düşünülmelidir.

Çocuklar genel olarak türlü olaylar içinde yaşamış ve izlenimleri zenginleşmiştir, yani yazacak konulara sahiptirler; artık, olaylara kişisel görüşlerini de katabilirler. Fakat yazma hususunda hâlâ korkak ve çekingendirler. Öğretmenin yol göstermesi, cesaret vermesi gerekir. Bu arada planlı yazmak için öğütler de verebilir: "Konu üzerinde aklına gelen noktaları bir yere not et. Bunları sıraya koy, sonra yazmaya başla" gibi.

Konuşma:

1. Telefonla konuşturmak.
2. Gördüğünü, yaşadığını, incelediğini daha gerçekçi ve ayrıntılı olarak anlattırmak. Bunlar üzerinde yorumlar yaptırmak.
3. Yaptığı işi anlattırmak.
4. Bir eşyayı, insanı, çevreyi tanıttırmak.
5. Koro konuşmaları (temsillerde) yaptırmak.
6. Tartışma yaptırmak.
7. Hazırladığı bir konu üzerinde kısaca (5 dakika) konuşturmak.
8. Okuduğu hikâyeleri, kısa romanları anlattırmak. Sonraları kendi duyuşlarını da kattırmak.

Yazma:

1. Hikâye yahut yaşadığı olayları yazdırmak (bunlarda gerçeklik, ayrıntı ve kişisel yorum istenir).

2. İçinde tasvir ve portre geçen olay ve hikâyeler yazdırmak.
3. Mektup, iş mektupları, telgraf, posta kartı, kutlama kartları yazdırmak.
4. İlânlar yazdırmak.
5. Raporlar (gözlemler, incelemeler, öğrenci kollarının çalışmaları üzerinde) yazdırmak.
6. Yazmada önceki noktalama işaretlerine iki nokta ve üç nokta eklenir.

V. Sınıf

Bu sınıf, anlatım çalışmaları bakımından 4. sınıfın konu ve özelliklerini devam ettirir; ancak çocuklar artık, okulu bitireceklerine ve büyük bir kısmı da hayata atılacağına göre yazma çeşitleri ve kuralları üzerinde doğru alışkanlıklar ve bilgiler almış olmalıdırlar. Bunun için öğretmen, daha önceki sınıflarda iyi alışkanlıklar kazanılması için gösterdiği gayrete devam eder; bir taraftan da yazı çeşitleri ve bunlarda aranacak nitelikler üzerinde bilgiler verir: Mektup, telgraf, rapor, hikâye, dilekçe, ilân gibi yazılarda ne gibi özellikler aranırsa, ödevlerde de bunların uygulanmasını ister.

Gerek konuşma ve gerekse yazma çalışmalarında, önceki sınıflardan — daha çok 4. sınıftan — ihtiyaç duyulan şekiller üzerinde durur. Ayrıca aşağıdaki çalışmaları da uygular.

Konuşma:

1. Okuduğu şiir, hikâye, makale, anı v.b. yazıları anlattırmak, bunlar üzerindeki kişisel görüşünü ekletmek.
2. Yaşadığı, gördüğü olayları anlattırmak; bunları kişisel görüşüne göre yorumlatmak.
3. Tartışmalar yaptırmak.
4. Bir konu üzerinde hazırlanıp kısaca konuşturmak.
5. Konuşurken notlardan faydalanmak.

Yazma:

1. Bir konuşmadan kısa notlar aldırmak (Bkz. Okuma V. Sınıf).
2. Bir toplantı kararlarını maddeler halinde yazdırmak.
3. Okuduğu yazı (hikâye, şiir, makale) üzerinde kendi görüşünü yazdırmak.
4. Duygu ve düşüncelerini kendi istek ve zevkine göre yazdırmak. Kabiliyetli öğrencilere nazım yazdırmak.

İ M L Â

İlkokul programı, imlâ çalışmalarının amacını şu sözlerle belirtmiştir: **"Çocuklara, kullandıkları kelimelerin doğru yazılışını ve belli başlı imlâ kurallarını kavratmak ve doğru yazma alışkanlığını kazandırmak".**

Bu amaçta şu elemanları ayırt edebiliriz:

1. Kelimelerin doğru yazılışını öğretmek.
2. Doğru yazılış kurallarını, yani imlâ kurallarını öğretmek.
3. Kendi dilini doğru yazmanın önemini kavratarak çocukta, kurala saygı uyandırmak, neticede doğru yazma alışkanlığı kazandırmak.

Türkçenin İmlâ Özelliği:

Doğru yazma, doğru konuşma ile başlar. Bu temel, Türkçe'de her dile göre biraz daha doğrudur; çünkü Türkçe'nin imlâsı, büyük ölçüde sesçil (phonétique [fonetik]) bir imlâdır; kelimelerin çoğu, konuşulduğu gibi yazılır. İşte bundan dolayı doğru yazmanın başlangıcı, doğru konuşmadır. Öğretmenin daha ilk sınıflardan öğrencilerinin her sesi doğru çıkarmalarına önem vermesi, kelimeleri doğru söyletme çalışmaları, tabiî olarak iyi bir imlâ hazırlığı sayılır.

Türk dili imlâsının sesçil (fonetik) oluşu, öğretimde büyük kolaylıklar da sağlamaktadır; çoğu kelimelerin yazılışı, imlâ güçlüğü çıkarmaz. Ancak, bazı öğrenciler, kimi kelimelerde "ğ" (yumuşak ge) yi göstermezler; meselâ, **geleceğim** yerine **gelecem, yapmayacağız** yerine **yapmicaz, doğru** yerine **doru** yazarlar. Bu türlü yanlışlar bir tarafa, imlâmızın öğretiminde başlıca güçlük, kurallardan gelir; bunları şu başlıklar altında toplayabilirz: Düzeltme işareti kullanılan yerler (kâğıt, imlâ, rüzgâr kelimelerinde olduğu gibi); büyük harflerin kullanılışı; b, c, d, g harflerinin sert sessizlerden sonra sertleşmesi; bileşik kelimelerin yazılışı; soru anlatan "mi", bağlaç olan "ki" ve zarf olan "de" nin ayrı yazılması... çevreye ve sınıflara göre başka güçlük konuları da meydana çıkabilir.

Yanlışlar, daha çok kurallarda belirdiğine göre, ta ilk sınıflardan kural öğretmek, çare olarak gösterilemez. Kelimelerin yazılışında, 4. sınıfa kadar kural olarak hiç bir bilgi öğretilmemelidir: fakat her kelime kendi başına

bir konu olarak ele alınmalıdır. Meselâ, **"taşçı** kelimesinde ş sert sessiz olduğu için, **c sertleşmiş..."** gibi bir açıklamaya gidilmemelidir. Öğrenci, **"taşcı"** yazmışsa, doğrusu "taşçı" dır, diye düzeltilir.

İmlâ öğretimi, ancak dilbilgisi konularının da okutulmaya başlandığı 4. sınıfta kurala bağlanır ve dilbilgisi çalışmaları ile yürütülür. Başka bir deyimle dilbilgisi konuları, öğrencilerin doğru yazmalarına yardım eder (Bkz. Dilbilgisi, s. 82).

Yeni Kelimeler:

Öğrenciler, daha ilk okuma - yazma çalışmalarına başladıkları günden itibaren imlâ öğreniyorlar demektir. Böylece, okuyup yazarken kullandıkları 200 - 300 kelimenin hem okunuşunu, hem imlâsını öğrenmiş olurlar. Bu kelime kadrosu, onların, kendi seviyelerinde yazılmış yazıları okumalarına ve düşündüklerini yazmalarına yeter. Başlıkta "Yeni Kelime" sözü ile anlatılmak istenenler, işte bu okuma - yazma sırasında yeni karşılaşılanlardır; bunlar öğrencinin konuşma kelimeleri hazinesi içinde veya ona büsbütün yabancı olabilir. İmlâsı öğrenilecek olanlar, bunlardır. Yeni kelime, öğrenci seviyesine göre değişebilir; **"sürahi"** köy çocuğu için, **"saban"** da şehir çocuğu için yeni olabilir.

Yeni kelimeler okuma parçaları, hayat bilgisi konuları, gezintiler, konuşmalar... v.b. dan gelebilir. Kelimeler önce anlam bakımından açıklanmalıdır; böylece öğrencinin okuma, öğrenme yolundaki anlama engeli ortadan kaldırılmış olur. Yeni kelime, okuma ve öğrenme işlerinden sonra ayrı bir imlâ konusu olarak ele alınır.

Bir kelimeyi öğrenmek, onu şekil (harfler, işaretler), ses, anlam bakımlarından tanıyabilmek, söyleyebilmek, anlamını öğrenmek, yerinde kullanabilmek demektir. O halde, kelime öğretmekte bu kabiliyeti kazandırıcı yollar uygulanmalıdır:

1. Kelime yazılır.
2. Söylenir.
3. Anlamı açıklanır.
4. Kullanılışına örnek verilir.

Sonra bütün bunlar öğrenciye yaptırılır. İmlâsı güç kelimeleri, çocuklara birkaç kere yazdırmak, heceletmek, gözlerini kapayarak hayallerinde canlandırmalarını söylemek, havada yazdırmak tavsiye olunabilir.

4. ve 5. sınıflarda yeni kelimenin yazılışı ile ilgili dilbilgisi kuralı da açıklanırsa, faydalı olur. Meselâ, **riyakâr** kelimesinde, **a** üzerindeki düzeltme işaretinin görevi açıklanmalıdır. Böylece, imlâ ile dilbilgisi birleştirilmiş olur.

Yeni kelimeyi, öğrenciye ilk olarak mutlaka doğru yazılış şekli ile göstermek gerektir. Çünkü öğrenmede ilk hayalin önemi büyüktür. İleride inceliyeceğimiz imlâ düzeltmelerinde bile, yanlış ve doğru şekli yan yana yazıp, "doğrusu bu değil, bu" dersek, çocuğun hayalinde iki şekil birden kalır ve ileride duraksamaya sebep olur.

İmlâsı güç olan kelimeler, kartlara yazılarak sınıfa asılıp bir süre bırakılır.

Kazanılmış olan yeni kelime, özel bir deftere yazdırılır (Bkz. Kelime Çalışmaları, s. 79).

İmlâ Yetersizliklerini Tanımak:

Öğrencilerin imlâ yetersizlikleri ve imlâda karşılaştıkları güçlükler, en iyi şekilde, yazma ödevlerinde belli olur. Yazma ödevleri 4. ve 5. sınıflarda zaten serbest ve bireysel ev ödevleri olarak yapılmakta ve öğretmene düzeltilmek üzere verilmektedir. Öğretmen bunları, çeşitli yönleri ile değerlendirirken imlâsı üzerinde de duracaktır. 1. ve 3. sınıflarda yapılan ortak yazma ödevleri de toplanırsa, birlikte yazıldığı için, anlatım bakımından kusur taşımayacak olan bu ödevler, imlâ yönünden yetersizlikleri öğretmene gösterecektir.

"Dikte" yolu da, imlâ noksanlarını belirtecek bir çalışmadır. Ancak, dikte, öğrencilerin edindikleri maharet ve bilgileri denetlemek için uygulanmalıdır. Dikte, imlâ öğretici bir yol değildir. Bu sebeple, dikte ettirilecek yazıda, öğrencilerin bilmedikleri kelimeler bulunmamalıdır; çünkü bilinmeyen kelimenin imlâca denenmesi de söz konusu olamaz.

Dikte çalışmalarının şu şekilde yapılması tavsiye olunabilir: Seçilmiş kısa bir yazı önce çocuklara okunur, onlar için yeni kelimeler tahtaya yazılarak hem imlâları gösterilir, hem de anlamları açıklanır. Bu arada öğrencilere anlamadıkları düşünce, olay ve kelimeleri sormak müsaadesi de verilir, sonra dikteye geçilir. Yazma sırasında öğrenciler kelime, şekil v.b. leri bakımından karşılaştıkları güçlükleri sorabilmelidirler; çalışmaların öğretmek ve öğrenmek amacıyle tertiplendiği hatırdan çıkarılmayarak, öğrenciye, ihtiyaç duyduğu yerde rehberlik edilmelidir. Yazının açıklanması ve diktesi, düzeltmeler o ders içinde yapılacaksa, dersin en çok 20 dakikasını almalıdır. Dikteden sonra düzeltmeye geçilir.

Yazma ödevlerindeki imlâ yanlışları, bunların düzeltilmesi sırasında dikkate alınır (Bkz. Düzeltme, s. 66). Dikte ödevlerindeki yanlışlara gelince, ödevleri önce öğretmenin okuması tavsiyeye değer; ne çeşit yanlışların yapıldığını anlamak ve düzeltilecek kelimeleri işaret etmek için bu okuma faydalı ve gereklidir. Okuduğu ve yanlışlarını işaret ettiği dikte ödevle-

rini öğrencilere dağıtmadan önce, öğretmen ortak yanlışları açıklar; doğru şekillerini gösterir. Bunun az sonra öğrenciler tarafından yapılacak düzeltmelere çok yardımı olur.

Okunmuş ve yanlışları işaretlenmiş olan dikte ödevleri, yazma ödevleri gibi, şu yollarla düzeltilebilir: a) Kendi kendine düzeltme. b) İki öğrencinin karşılıklı düzeltmesi. c) Grupça düzeltme. Bunlardan en faydalısı, yazmada olduğu gibi, grupça yapılan düzeltmedir (Bkz. s. 67).

Düzeltmelerde her gruba bir "İmlâ Kılavuzu" yahut "Sözlük" verilmelidir. Öğretmen de rehberliğini esirgememelidir.

KELİME ÇALIŞMALARI

Programın genel **Amaçlar** bölümünün 5. maddesinde ve ayrıca okuma, anlatım, dilbilgisi, imlâ bölümlerinde sık sık yer alan, "öğrencilerin kelime hazinelerini (vocabulaire) zenginleştirme" sorunu, ana dili öğretiminde önemli bir konudur; çünkü çok kelime bilen, bunları kullanmayı da öğrenmiş olan çocuk, okuduğunu kolay anlar, düşündüğünü de kolaylıkla anlatır.

Kelime çalışmaları, yukarıda sayılan okuma, anlatım, dilbilgisi ve imlâ çalışmalarına şüphesiz bağlıdır; fakat onlardan ayrı bir çalışmadır. Bundan dolayı, meseleye açıklık vermek için ayrı bir başlık altında incelemeyi faydalı bulduk.

Kelime Çalışmaları Nedir:

Kelime çalışmaları, öğrencinin okuma, hayat bilgisi, toplum ve ülke incelemeleri, fen ve tabiat bilgileri, matematik derslerinde öğrendiği kelimeler ve terimler üzerinde ayrıca durulmasıdır. Karşılaşılan bu yeni kelimelerin yazılışları, zaten bir imlâ konusu olarak ele alınmaktadır. Kelime çalışmasında, bunlardan seçilecek birkaçının: a) Anlamı (sınıf seviyesine göre çeşitli anlamları), b) Yapılışları (kök ve eki), c) Türevleri, ç) Kullanılışları üzerinde durulması, kelime çalışmasını teşkil eder.

Kelime çalışmaları, aslında imlâ çalışmalarının bir devamıdır; ancak, imlâda yalnız kelimenin yazılışı üzerinde durulduğu halde, bunda anlam, türeme ve kullanma vardır.

Öğretmen, yeni bir kelimeyi, "İmlâ" bölümünde açıklandığı gibi, öğrencinin karşılaştığı anda anlamca öğreterek, onun anlama engelini ortadan kaldırmalıdır; kelime başka derslerde geçiyorsa, açıklamak için Türkçe dersini beklemek gereksiz ve zararlıdır. Fakat bir kelimenin anlamını vermek başka, onu yukarıda çeşitli yönleri sayılmış olan çalışmalarla öğrencinin faal kelime hazinesine (vocabulaire actif) kazandırmak başkadır. Bu sebeple, yeni kelime üzerinde, okuma yahut öğrenme işinden sonra ayrıca çalışılması gerekir.

Kelime Çalışması Nasıl Yapılır:

Kelime çalışmaları, Türkçe derslerinde yapılır. Önce, en çok yeni kelimelerle karşılaşılan okuma dersini dikkate alalım:

Okuma açıklamalarında bildirildiği gibi (Bkz. s. 18), yeni kelimelerin anlamı verilerek yazının anlaşılması sağlanır. Dersin sonunda, imlâ ve kelime çalışmalarına 10 - 15 dakikalık bir zaman ayrılır (bu zaman, kelimelerin sayısına göre azaltılıp çoğaltılabilir; fakat kelime çalışmalarının kuruluğu, yoruculuğu düşünülerek 15 dakikadan çoğuna gidilmemelidir.).

Bu süre içinde: 1. Yeni kelimelerin yazılışı öğretilir (Bkz. İmlâ. Sayfa 76). 2. Bunlar cümlede kullandırılır. Kullanma işi kolay değildir, öğretmen örnekler göstermelidir. İki üç çocuktan doğru örnekler de alınmalıdır. 3. İkinci dönemde, incelenen birkaç kelimenin kökü, eki, türevi buldurulur. 4. En sonra, yeni kelime, "kelime defterine" geçirilir.

Her kelime üzerinde yukarıda belirtilen genişlikte çalışılması gerekmez; bu çalışmalar kelimenin yalnız anlamını ve imlâsını öğrenmekten başlar, öğrenci ilgisine, seviyesine ve kelimenin önemine göre genişler. Öğretmen, çocuklarda ilgi uyandıran yahut öğrenilmesi faydalı ve zarurî kelimeleri seçmelidir. Bir kelime çalışması, bütün olarak en çok 3 - 5 kelimeyi içine almalıdır.

Başka derslerde öğrenilmiş kelimelere gelince, öğretmen bunlardan incelenecek değerde olanları önceden seçerek hazırlar. Meselâ, hayat bilgisi dersinde geçen **pulluk** (demir saban), toplum ve ülke incelemelerinden **antlaşma, kayşa, ilçe,** matematikten **ölçü, bölük,** fen ve tabiat bilgilerinden **besin, ürün** kelimeleri, çeşitli yönlerden incelenmeye değer. Türkçe dersi sonundaki kelime çalışmaları arasında bunlar ele alınır. Şu da var ki, bu kelimelerin incelenmesi, ilginin kaybolmaması için, gecikmemelidir; kelime ile ilgili dersin yapıldığı hafta içinde ele alınmalıdır.

Kelime çalışmalarında "İmlâ Kılavuzu" ve "Sözlük", ihmal edilmez araçlardır ve bunlar sınıfta yeter sayıda bulundurulmalıdır.

Kelime Defteri:

Öğrencinin çeşitli yollarla öğrendiği ve incelediği kelimeleri yazdığı deftere "Kelime Defteri" denir. Böyle bir defter tutmak, öğrencinin bellediği kelimeleri unutmamasına yarar. Deftere yazacağı için, kelimeyi doğru ve iyi öğrenmeye zorlanmış olur. Alfabe sırasını öğrenmeye ve bundan faydalanmaya da alışır.

Bu defterin tutulmasına birinci sınıfın sonunda başlanabilir. Bu sınıfta yeni kelimeler, hiç bir sıra gözetilmeden de kaydedilebilir. Çünkü öğrenilen kelime azdır; öğrencilerinde ilgi ve anlayış gören öğretmenler her sayfayı bir harfe ayırarak, yeni kelimeleri, baş harflerine göre bu sayfalara yazdırabilirler. İkinci sınıfta, daha önce başlanmış yahut başlanmamış olsun, kelimeler deftere baş harflerine göre bölümlenerek yazılmalıdır. 3. sınıfta, aynı harfle başlayan kelimelerin, kendi aralarında alfabetik sıra ile yazılmasına geçilmelidir. Bu sınıfta, deftere kelimelerin anlamlarının da yazılmasına başlanabilir; güç kelimelerin kullanılmasına örnekler de verilir. Şu var ki, deftere yazılacak anlamlar ve örneklerin doğru olmasını denetlemek gerektir; çünkü deftere, öğrenci sonradan başvuracak, unuttuklarını öğrenecektir; kelime defteri, bu durumu ile öğrencinin kendi yaptığı bir sözlük oluyor demektir.

Defterlerin doğruluğunu sağlamak amacıyle, öğretmen, kelime üzerinde iyice çalışılıp anlamı öğrenildikten sonra, o kelimeyi deftere yazdırır: kullanılma örneklerinden de en iyisini seçip dikte eder.

4. ve 5. sınıflarda kelime defterinin tutulmasına 3. sınıftaki gibi devam edilir; kelimelerin yanına yahut altına kökleri, ekleri, türevleri de eklenebilir.

Bir kelimenin, deftere yazılışını ikinci dönemdeki şekli ile aşağıda örnek olarak gösterelim: Önce anlam, sonra örnek yazılmalıdır. Daha sonra da gerekli görülen başka yönler eklenebilir:

Belirgin: (Bu kelime, fen ve tabiat bilgisi programında "Çevremizin belirgin bitkileri" başlığında geçmektedir).

(Anlamı) Çok tanınan. Belirmiş olan. (Kullanılışına örnek) **Belirgin insan. Ahmet, çalışkanlığı ile belirgin bir öğrenci olmuştur.** (Kökü) **belir-,** eki: **- gin.** (Türevleri) **Belirtmek, belirli, belirsiz, belirti.**

DİLBİLGİSİ

Program, dilbilgisi çalışmalarının amaçlarını şöylece bildirmektedir: **"Öğrencilere Türk dilinin konuşma, yazma ve okuma ile ilgili ana kuralları-nı sezdirip benimsetmek, ana dillerini kullanışta güven kazandırmak."**

Bu amaç, şu elemanları içine alır: a) Konuşma kurallarını öğrenmek: Kelimeyi, sesleri ve vurgusu yönlerinden; cümleyi ise öğe dizisi ve vurgusu bakımlarından doğru söylemeyi öğrenmek. b) Türkçe kelimelerin yapısındaki ve cümlelerin kuruluşundaki kuralları öğrenerek onları doğru yazmak, doğru kurmak. c) Dilin sözdizimine alışıp, yazılmış bir yazıyı, cümlelere ve bunların kuruluşuna göre anlamlı ve ahenkli bir şekilde okuma alışkanlığı kazanmak. ç) Dilin gerekli kurallarını öğrenerek konuşurken ve yazarken yanlış yapmamak; yapılmış yanlışı anlayıp düzeltmek.

Görülüyor ki dilbilgisi, ilkokulda ana dilini öğrenmek ve kullanmak bakımlarından yardımcı bir bilgidir; asıl amaç, dilbilgisi kuralları öğrenmek değil, dili doğru kullanabilmektir. Bu nedenlerle, dilbilgisi programının konuları, öğrencilerimizin doğru imlâ, doğru anlatım kazanmalarına yarayacak nitelikte ve ilkokul seviyesinde buna yetecek ölçüde tespit edilmiştir.

Programın "Açıklamalar" bölümü, ilkokulda dilbilgisi çalışmalarını iki safha olarak ele alıyor ve I. dönemde yapılacak çalışmalarla II. dönemdekileri metot ve konu bakımlarından ayırıyor. Biz de bu tutuma uyarak I. ve II. dönemlerde yapılacak çalışmaları ayrı ayrı inceledik.

Birinci Dönemde Dilbilgisi Çalışmaları:

Bu dönemde henüz 7 - 9 yaşında bulunan öğrenci, kendi ana dilini okuma - yazma ve konuşma yönleriyle öğrenme çağındadır. Dilin kurallarını inceleyecek kadar kelime yahut konuşma şekillerine sahip olmamıştır; kural inceleyen ve öğreten bir bilim olan dilbilgisine girmesi mümkün olamaz. Çocuklar, ana dillerini işiterek ve konuşarak öğrendiklerine göre, dilbilgisinin ana dilini kuralla öğretmek gibi bir faydası da düşünülemez.

Bu sebeplerle I. dönemde dilbilgisi çalışması olarak yapılacak iş, kuralları öğretmek değil, bu kurallara göre yapılmış doğru örnekleri öğretmektir. Öğrencilerin konuşurken, okurken ve yazarken yaptıkları telâffuz, imlâ ve anlatım yanlışları düzeltilmeli, doğru şekiller gösterilmelidir; fakat bu şekil-

ler ne dilbilgisi kuralına bağlanmalı ne de terimi verilmeli... Doğru örnekler öğrenilince ileride çıkarılacak olan kurallar temel kazanmış olacaktır.

Demek oluyor ki bu dönemde dilbilgisi çalışmaları, "doğru konuşma, doğru yazma şekillerini öğrenmek" diye özetlenebilir. Varlıkların adları olan kelimeler, çocuğun belleğinde toplanacak: **Kuş, kalem, kâğıt...** Bu kelimeler başkaları ile nitelenecek: **"Küçük kuş, sarı kalem, beyaz kâğıt...** İlgili fiillerle kullanılacak: **Kuş uçar, kalem yazmıyor, kâğıt yırtıldı...** Bu kelimelerin neisim oldukları söylenecek, ne sıfat, ne de fiil; ama kelimenin kendisi ve kavramı, kullanılış yeri ve şekli öğretilecektir.

İkinci Dönemde Dilbilgisi Çalışmaları:

Bu dönemde öğrencilerimiz hem dilin kurallarını öğrenecek kadar kelime ve deney kazanmışlar, hem de onu varlıklardan ayrı olarak inceleyecek bir psikolojik güce sahip olmuşlardır. Bu sebeplerle dilbilgisi denebilecek çalışmalara girecek duruma gelmişlerdir.

Dilbilgisi programının ikinci dönemle ilgili bölümü, eski programa göre büsbütün yenidir denebilir; bilgilerin sistematik verilişi kaldırılmış, öğrencilerin doğru okuma ve yazma bakımından öğrenmek ihtiyacında bulundukları imlâ ve anlatım sorunları birer konu olarak alınmıştır. Bu tutuma göre "-de" eki ile "dahi" anlamına kullanılan "de" lerin imlâda ayırt edilmesi, bir ders konusu olacaktır. İsimlerin cümlede özne yahut tümleç oldukları zaman hal ekleri alışları, ayrıca işlenecek bir konu olacaktır.

4. ve 5. sınıf dilbilgisi programı düzenlenirken konuların çoğalmamasına da çalışılmıştır; ancak sınıfın öğretmeni, kendi öğrencilerinin ihtiyaçlarına göre başka sorunları da birer ders konusu olarak alıp işleyebilir.

Bir Konunun İşlenmesi:

Bir dilbilgisi konusu işlenirken şöyle bir yol tutulmalıdır: Meselâ, konumuz "sert sessizler yanında c, d, g harflerinin sertleşmesine ilişkin imlâ kuralı" olsun.

Öğrenciler bu kuralı gerçekten öğrenmek ihtiyacı içindedirler; çünkü bu kuralla ilgili imlâ yanlışlarını çok yaparlar.

İşte konuya bu yanlışlardan biri ile başlanır: **"Biletci** doğru değil, **bilet-çi** yazılmalı...". Bu kelimenin doğru şekli tahtaya yazılır ve örnekler çoğaltılır: **Kitap-çı, çiçek-çi...** (Dilbilgisi dersi için örnek bulmak her zaman kolay olmaz. Bu sebeple öğretmen, örneklerin ders saatinde kolayca aklına geleceğine güvenmeyerek, bunları daha önce bulup planına yazmalıdır. Dilbilgisinde örnek, kuralın çıktığı temel olmak bakımından çok önemlidir).

Başka örnekler için öğrencilerden de yardım istenir; bu, onların derse katılmalarını, aktif olmalarını sağlar.

Örnekler tahtaya alt alta yazılır:

bilet-çi
kitap-çı
çiçek-çi
ateş-te ateş-ten
kes-kin
. . . . . .

Şimdi artık sebebin açıklanmasına geçilir: **"Bilet, kitap, çiçek** kelimelerinin sonlarındaki t, p, k harfleri serttir. Alfabemizdeki sert harflerin hepsini birden yazalım: ç, f, h, k, p, s, ş, t". (Bunlara neden sert dendiğine, eğer öğrenciler ilgi duyarlarsa açıklanır: Bu sesler ağzımızdan çıkarken, ses kirişleri titremez. Yumuşak sessizler çıkarken ses kirişleri titrer; bunlar da b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z harfleridir).

"Eklerin aslı **-ci, -de, -den, -gin** idi; sert harfler yanına gelince başlarındaki **c, d, g** harfleri sertleşerek **ç, t, k** oldu" denir. Aslında öğrenilecek durum budur. Bu durum, öğrencilere bir kural olarak özetlettirilir: "Bir kelimenin sonunda sert sessiz harflerden biri bulunursa, buna gelen eklerin başlarındaki **c, d, g** harfleri sertleşerek **ç, t, k** olur".

Bundan sonra alıştırmalara geçilir.

Alıştırmalar:

Alıştırma yaptırılırken aşağıdaki ilkeler ve metot göz önünde tutulmalıdır:

1. Alıştırma, bir kuralı öğretip benimsetmek, uygulanmasını alışkanlık haline getirmek için yaptırılır; buna göre, alıştırmanın bir amacı olmalıdır. Alıştırmanın amacını, faydasını öğrenci de anlayıp kabul etmelidir. Öğrenci, faydasına inandığı alıştırmayı severek yapar. Onu can sıkıcı bir iş saymaz, bitirince de bir şey öğrendiğini anlar.

2. Alıştırmalar, planlı olarak düzenlenmelidir; her alıştırma, öğrenciyi konunun bir yönü ile uğraştırmalıdır. Meselâ, yukarıdaki konu üzerinde şu alıştırmalar yaptırılabilir:

a) Defter, kalem, tebeşir kelimelerinin sonuna **-ci, -de, -den** eklerini getiriniz.

b) Bu ekleri **masa, sandalye, kapı** kelimeleri ile de kullanınız.

c) **Kâğıt, çorap, taş** kelimelerine de aynı ekleri getiriniz. Eklerin baş harfleri hangi kelimelerde değişti? Sebebini anlamaya çalışınız.

ç) **Bil-, kes-** köklerine **-gi, -gen** eklerini getiriniz. Eklerin baş harfleri hangi kelimede değişti?

d) **Süt-çü, Ağaç-ta, Bur-gu, Kitap-tan** kelimelerinin eklerindeki sesli harfler değişmiş mi? Niçin?

e) Şu sözlerdeki imlâ yanlışlarını bulunuz: "Kes-gin sirke küpüne zarar verir". "Türkçe güzel bir dildir". "Acıkmış adam taşdan yumuşağını yer".

Bu beş alıştırma, öğrencilere eklerin normal durumunu, sessiz ve sesli harflerinin hangi şartlar altında değiştiğini bir daha incelemek fırsatını verecektir.

3. Alıştırmalar değişik olmalıdır; aynı konu ile uğraşmak, öğrencileri sıkar ve alıştırmaya karşı ilgiyi azaltır, sonucu da faydasız olur.

4. Alıştırmalar kolaydan güce doğru tertiplenmelidir. Kısa alıştırmalar uzunlardan faydalıdır.

5. Alıştırmalar, daha çok, konuyu iyi öğrenemeyenlere verilmelidir; çabuk ve iyi öğrenen çocuklar, alıştırma ile vakit geçirmekten hoşlanmazlar. Yukarıda 2. maddedeki gibi, sonuç denetleyici alıştırmalar bütün öğrencilere yaptırılır; fakat iyi kavramamış öğrencilere daha başka alıştırmalar da verilebilir.

Birkaç Nokta Daha:

Gerek I., gerekse II. dönemlerde yapılacak dilbilgisi çalışmaları bakımından dikkate alınacak birkaç nokta daha vardır:

1. Konuları işlerken örnek olarak, sırf kuralı göstermek için hazırlanmış bir yazı, bir söz kullanılmamalıdır; yani kullanacağımız örnek, yapmacık olmamalı, fakat bir yazarın eserinden alınan bir parçadan faydalanılmalıdır. Öğrencilerin yazıları, yanlışları da hareket noktası olabilir; bu örnekler doğru ise, ödev sahibi öğrencimize güven kazandırır, yanlışsa bu konuda onun öğrenmek ihtiyacını karşılamış olur.

2. Öğretmen, yanlışları düzeltmek için Türkçe dersini beklememelidir. İlkokulda en büyük amacın ana dilinde beceriklilik kazandırmak olduğunu, bütün bilgilerin öğrenilmesinde ve anlatılmasında ana dilinin araç olarak yerini ve önemini göz önünde tutup, her derste gördüğü yanlışı, yerinde düzeltmelidir. Ancak, bir hayat bilgisi yahut toplum ve ülke incelemeleri dersini Türkçe dersi durumuna da getirmemelidir; bu derslerde yalnız yanlışları düzeltmeli, yetersizliklerde yol göstermeli, gerekiyorsa Türkçe dersinde de bu yanlışları kurallarla açıklamalıdır.

3. Dördüncü ve beşinci sınıflarda öğrencilerin yanlışlarını, dilbilgisinde öğrenilmiş olan terim ve kurallarla açıklamak faydalı olur; bu yolla hem terim ve kuralları tekrar etmiş, hem de uygulanmasını göstermiş oluruz: Meselâ, **kağıt** yazan öğrenciye şöyle demeli: **"k** den sonra kalın sesli harf gelirse, **ka** okunur. Halbuki **k,** bu kelimede ince, yani **ke** okunuyor; bunu göstermek için **a** üzerine " ^ " düzeltme işareti konur".

Yine örnek olarak: "Çocuklar konuşuyor" diyen yahut yazan bir öğrenciye şu kuralı açıklamalı: **"Çocuklar** özne, **konuşuyor** yüklem. Özne çoğul olduğu için yüklem de çoğul olarak kullanılmalı, yani **konuşuyorlar** denmelidir".

SINIFLARA GÖRE İMLÂ, KELİME VE DİLBİLGİSİ ÇALIŞMALARI

Ana dili öğretiminde okuma dersi, bir anlama etkinliği olarak görülebilir; sözlü ve yazılı anlatım da, düşündüğünü anlatma çalışması... Bu iki yol dışındaki imlâ, kelime ve dilbilgisi çalışmalarını Program, her sınıfta tek bir çalışma grubu olarak görmüş, bu anlayışla da "Dilbilgisi ve İmlâ" başlığı altında toplamıştır. Gerçekten bu çalışmalar dilin kendisi ve kuralları üzerinde toplanır; birbirine hem yakın, hem de birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Bu sebeplerle biz de, her sınıfta imlâ, kelime ve dilbilgisi çalışmalarını bir arada gösterdik.

I. Sınıf

Bu sınıfta yazmayı henüz öğrenmiş olan öğrencilerin konuşma yanlışlarını düzeltmekten başlanır; çünkü doğru konuşmaya alışan çocuk ileride doğru da yazacaktır.

1. "Anlatım" bölümünde tavsiye edilen "konuşma" çalışmaları yaptırılırken öğrencinin yanlışları tespit edilir. Bunlar, henüz doğru çıkarılamayan sesler olabilir, yanlış cümleler olabilir; bilgisizlikten, ağız özelliğinden ileri gelen yanlış kelimeler olabilir. (Çocuk, "koyun" a **kuzu,** yahut çocuk dilinin henüz kaybolmamış izi olarak **mecik** diyebilir). Öğretmen, bu yanlışları, yolu ile düzeltir; doğru söylenişlerini gösterir.

2. Hayat bilgisi konularında geçen isimler ele alınır. Bunlar belli başlı nitelikleri ile kullandırılır: **Uzun ağaç, yeşil yaprak.** Yaptıkları işlerle kullandırılır: **Bayrak dalgalanıyor. Çocuk konuşuyor.**

Şu türlü, oyun niteliğinde çalışmalar yaptırılabilir:
Limon sarıdır. Yaprak . . . . . ., kâğıt . . . . . .
Direk uzundur. Değnek . . . . . ., top . . . . . .
Hava nasıl olabilir (Açık, kapalı, bulutlu, serin...)
Serçe uçar. Kuzu . . . . . (yürür, meler), at . . . . . (koşar, kişner).
Kedi et yer. Serçe . . . . . Koyun . ; . . . .
Neler yenir (ekmek, erik . . . . .).
Neler okunur (kitap . . . . .).

3. Varlıkların parçalarına ait isimler öğretilir: İnsanın ögeleri; kapının kilidi, anahtarı, kolu; ayakkabının yüzü, pençesi, ökçesi, burnu, bağı (ipi demesin).

4. Varlıkların tekil ve çoğul oluşlarına göre durumları kullandırılır: Ahmet bir **çocuk**tur. Ayşe, Hüseyin, Ömer bir arada olursa nasıl denir? (Çocuklar).

5. Cümle, kelime, hece, harf kavramı verilir (yazıyı öğrenme ile paralel olarak): **Mehmet bayrak tutuyor.** Hepsi cümle. **Mahmut** kelime, heceleri . . . . . ., harfleri . . . . . .

6. Nokta ve soru işaretinin kullanılması öğretilir. (Yazı öğrenme ve yazma çalışmalarına bağlayarak, yani ortak yazma derslerinde kullandırarak).

7. Büyük harflerin cümle başlarında, insan ve çok geçen özel isimlerin (bulunduğumuz şehrin ismi gibi) başlarında kullanılması öğretilir. (Yine yazma derslerinde kullanılmasına dikkat edilir).

8. Kelimeler üzerinde şu türlü oyunlar oynattırılabilir:

a) Çocukların kelime hazinelerinde bulunan kelimelerden 10 - 15 tanesi yarım yarım bir liste halinde yazılır. Çocuklar bunları tamamlayarak yazarlar.

b) Yenecek şeylerin isimlerini içine alan bir kelime listesi verilir. Bunları meyve, sebze v.b. olarak ayırırlar.

c) Kelimeler bir liste olarak yazılır. Bunları gösteren varlıkların resimleri de ayrıca verilir. Öğrencilerin bunları birleştirmeleri istenir.

Not:

1. Bu sınıfta dikte yaptırılmaz. İmlâ alışkanlık ve seviyesi, ortak yazmalardan denetlenir.

2. Kelime defteri konusunda, ilgili bölümdeki düşünceler dikkate alınır; yani çocukların ilgi ve isteklerine göre hareket edilir.

II. Sınıf

Birçok bakımlardan 1. sınıfın devamı olduğu için bu sınıfta da daha önceki çalışmalar, olgunlaşarak uygulanır. Yeni şekillere de geçilir:

1. Konuşmada, yazmada doğru şekiller gösterilir.

2. Çeşitli yollarla öğrenilen yeni isimler, bunları niteleyen sıfatlarla, bunların yaptıklarını gösteren fiillerle kullanılır. 1. sınıftaki örneklere, çeşit gösteren şu türlü tamlamalar da eklenebilir: Ağaç üzerinde: **Erik ağacı, dut ağacı, meyva ağacı, süs ağacı.** Su: **İçme suyu, maden suyu.**

Ne kişner? Ne kükrer? Ne miyavlar? Köpek ne yapar?

3. Bir kavramla ilgili kelimeler, çağrışım yolu ile öğretilir: **Ocak** deyince hatırınıza ne gelir? **Ateş, kül, maşa, odun, kömür, kazan...** "Sofrada ne bulunur: **Tabak, çatal, kaşık, sürahi...**"

4. Benzerlik yolu ile kelime öğretilir: "Hikâyedeki çocuk taşın üzerinde oturmuş çekirdek yiyordu. Böyle, eğlencelik olarak yenen yemişleri sayınız: **Leblebi, fıstık, kuru üzüm, şeker...**

5. Karşıtlık yolu ile kelime öğretilir: "**Şeker tatlı... Ekşi** yiyecekleri hatırlayınız." **Limon, yeşil erik...**

6. Eşsesli kelimelerin anlamları fark ettirilir: "**Al,** dersem ne gelir hatırınıza?", "1. Açık kırmızı renk. 2. Bir şeyi elimle almamı istediğiniz". "**Yüz** dersem?". Günlük konuşmalarda en çok kullanılan eşanlamlılar üzerinde durulur.

7. Bir kelimeden türeyen kelimeler öğretilir: **Kitap:** "Bunu satana ne denir?" "Kitapçı". Odun koyduğumuz yere ne nedir? "Odunluk". **Boya, boyalı, boyasız.** "Canımız su isterse ne deriz?". "Susadım" .....

Böylece, çocuk sözlüğünde bulunan kelimelerden, en çok kullanılan türemiş kelimeler çıkarılır; fakat türemeden söz edilmez.

(**Not:** İkinci maddeden beri sayılan çalışmalarda geçen kelimelerin hepsi kelime defterine yazılmaz; çoğu, sözlü çalışma olarak kalır).

8. İsim hallerinin doğru kullanılması üzerinde durulur: "**Okul** kelimesi **çıkmak, gitmek, oturmak, görmek** fiilleri ile kullandırılır; doğru şekiller gösterilir: "**Okuldan** çıktı" gibi. Bu çalışmalar çeşitli isimler, fiillerle yaptırılır.

9. O hafta hayat bilgisinde okunan konu üzerinde cümleler tertiplenir; bunların bir kelimesi boş bırakılır ve öğrencilerden cümlenin doldurulması istenir. Bunda amaç, öğrencilerin yeni kelimeleri hatırlayıp kullanmalarıdır.

Meselâ: "Yılın birinci ayı . . . . . dır" (Ocak).
"Sokakta yayaların yürüyeceği yerlere . . . . . denir." (Kaldırım).
". . . . . bulaşıcı hastalıklardan korur." (Aşı).

10. Okumada geçen kelimelerin anlamları, yazılışları öğretilir; bunlar kelime defterine yazdırılır.

11. Okuma çalışmalarında noktalamaya dikkat çekilir. İncelenecek olan işaretler nokta, soru işareti, virgül, ünlemdir. Bunlar ortak yazmalarda kullandırılır.

12. Bu sınıfta, öğrencilerin kelime hazinesi içinde bulunan kelimelerle yazılmış kısa yazıların dikte ettirilmesi mümkündür.

13. Büyük harflerin cümle başlarında, çocuğun kendi ve aile bireylerinin, öğretmeninin isimleri ile sokak, şehir isimlerinde kullanılmasına dikkat edilir.

14. Kelimeler üzerinde şu türlü oyunlar yaptırılabilir:

a) Bazı seçilmiş kelimeler, kâğıdın bir tarafına sıralanır. Bir tarafa da karşıt kelimeler yazılır. "Bunlardan hangisi, hangisinin karşıtıdır, bulunuz" denir.

b) Tahtaya, o hafta okunan hikâyelerde, masallarda geçen, dikkat çekici, önemli kelimeler yazılır; bunların hangi hikâyelerde geçtiği, hangi olayları, varlıkları hatırlattığı sorulur.

c) Bir hikâyede geçen bir isme, konuya uygun olarak sıfatlar verdirilir: "Ev", **beyaz** ev, **küçük** ev, **yıkık** ev gibi.

ç) Çocukların söylemekte güçlük çektikleri 10 - 12 kelimeden meydana gelen bir liste yapılır. Sınıf iki takıma bölünerek, her takımdan birer çocuğa sıra ile okutulur: böylece bütün çocuklar okurlar. Her yanlış bir puvan sayılır, en az puvan alan takım kazanır. Söz gelişi bu kelimelerden bir liste yapılabilir: Testi, tepsi, su testisi, çay tepsisi, otobüs, otomobil, ispinoz, saka kuşu, çiçek saksısı.

d) Öğretmen, içinde çok yapılan bir yanlış bulunan bir cümleyi tahtaya yazar; sınıf iki takıma ayrılarak, her takımdan bundaki yanlışın bulunup düzeltilmesini ister.

Yazılan cümlede tek bir yanlış bulunmalıdır; bu yanlışlar imlâ yanlışı, isim hali yanlışı, tamlama yanlışı, ağız yanlışı, yerinde kullanılmamış bir kelime olabilir.

III. Sınıf

Genellikle, 2. sınıfta gösterilen çağrışım, benzerlik, karşıtlık, türeme yolları ile kelime öğretme ve bildikleri kelimeler üzerinde güven kazandırma çalışmalarına devam edilir. İsim hallerinin doğru kullanılması üzerinde durulur; bunlar, sınıf seviyesine göre daha olgunlaştırılır. Ayrıca, aşağıdaki çalışmalara da yer verilir.

1. Kelimelerin anlamlarını sözlüklerden aratmak.

2. Kelimelerde çok anlamlılığı fark ettirmek: Meselâ, **durmak** kelimesinin "1. Giden şey hareketini kesmek. 2. Çalışmaya ara vermek. 3. Beklemek, sabretmek" gibi en çok kullanılan anlamlarını öğretmek ve cümlelerde bu anlamlarla kullandırmak.

Gene buna benzer bir çalışma olarak, kelimelerin mecazî anlamda kullanıldığını fark ettirmek: **Odun yüklemek, suç yüklemek;** ikinciyi çocuğun mecaz anlamı olarak tanımasına lüzum yoktur, "üstüne suç atmak" diye anlaması yeter.

3. İsim, sıfat, fiil, zamir gibi, çok belli kelime türlerinin söz içindeki görevlerine dikkati çekmek: **Ağaç, kuru ağaç;** bu iki sözde **kuru** kelimesinin anlamı belirtmesi...

"Ahmet'in bir kuzusu var, **onu** her gün otlatır." Bu sözde **O** kelimesi neyin ismi yerine kullanılmış? Sen, kendi adın yerine ne dersin?"

"Üç arkadaş bahçede oynuyorlar." Bu cümlede fiilin önemi... fiili kaldırsak, ne iş yaptıklarını öğrenebilir miyiz?"

4. Zaman kavramını anlatmak: "Dün arkadaşlarımla saklambaç oynadım" cümlesini, "şimdi ..... oynuyorum. Yarın ..... oynayacağım" şeklinde kullandırıp, zaman farklarını göstermek. Fiilin zamanlara göre kullanılış farklarını anlatmak.

5. Bir fiili alıp, "ben, sen, o, biz, siz, onlar" kelimeleri ile kullandırmak: "Ben okuyorum, sen okuyorsun..." Bu şekilde fiillerin şahıslara göre kullanılış farkını anlatmak.

6. Kelime defterine yazılan kelimelerin anlamlarını da kaydetmek (yerine göre iki anlamla).

7. Öğrenilecek ve kullanılacak noktalama işaretleri, ikinci sınıftakilerin aynıdır. Tekrarlanan kelimeler arasına virgül konmasına alıştırılır.

8. İkinci sınıftaki kelime oyunlarına şunlar da eklenebilir:

a) Öğrencilerin daha önce öğrenmiş oldukları kelimeler, harf veya hece sıraları değiştirilerek bir liste halinde yazılır; bunlar, daha önce öğrenmiş oldukları kelimelerden hangisi ise yanlarına yazılması istenir. Bu oyun için öğrencinin hatırlamasında fayda olan kelimeler seçilmelidir:

Nıta	Anıt
İmseç	Seçim
Kılsağ	Sağlık gibi.

b) Tanımları verilip, kelimelerin söylenmesi istenir. Bunlar, çocukların bildikleri arasından seçilmelidir. Kolaylık olsun diye baş harfi de hatırlatılabilir: "Oturmaya yarayan, arkalıklı bir eşya" (sandalye) gibi.

Bu oyun, daha birçokları gibi, sınıfı iki takıma ayırarak yarışlı şekilde de oynanabilir. Doğru cevabı önce söyleyen takım olumlu bir puvan kazanır.

c) Daha önce hazırlanmış cümlelerin boş yerlerine uygun sıfat yahut zarf koymak (konacak kelimeler, liste halinde ve karışık olarak verilebilir).

"Çocuk okula geç kalmıştı, ... gidiyordu". Burada, anlama göre, boş yere konacak zarf "acele ile, hızlı hızlı" olabilir.

ç) Yanlış cümleler fişlere yazılıp hazırlanır. Öğrenciler tek tek, grup halinde çalıştırılır; bazen de iki grup en doğru, en güzel düzeltme yolunda yarıştırılır.

Cümlelerin doğru şeklini fişlere değil, kendi defterlerine yazmalıdırlar.

d) Sınıf, iki takıma ayrılır. A takımı basit bir cümle söyler: "Adam kırıyor". B takımına bu cümle üzerinde tamamlayıcı sorular sorar: "Ne kırıyor?", "Odun". Bu uygun bir cevaptır. Sorulara cevap alındıkça, cümle yeter derecede genişleyinceye kadar devam edilir: "Nerede? Ne zaman? Ne ile? Nasıl?". Ayrıca "Nasıl adam? Nasıl odun?" gibi, sorular da sorulabilir. İkinci defa genişletilecek cümlede sorma sırası öbür takıma geçer.

IV. Sınıf

Bu sınıfın başlıca özelliği dilbilgisi kurallarının öğretilmesine geçilmesidir; bunun, sistematik bir dilbilgisi olmaktan çok, öğrencinin ihtiyaçlarına cevap veren, ayrı açıklama ve kurallar olduğuna bir daha işaret etmek faydalıdır.

IV. sınıftaki çalışma konu ve şekilleri:

1. Bilinmeyen kelimeleri, terimleri sözlüklerden aratmak. Bunların anlamlarından, yazıya uygun gelenini seçtirmek.
2. Yeni kelime ve terimlerin ek ve köklerine dikkat çekmek.

Her kelimenin yapısını inceletmek kolay olmadığı gibi, bu sınıf için gereksizdir de; amaç, işlek eklerle yapılmış kelimenin yapısına dikkat ettirerek ana dilinde güven kazandırmaktır.

3. Yeni kelimeler, kelime defterine anlamları, kök ve ekleri ile yazdırılır. Öğrenci, bu deftere, anlamını kendi araştırması ile bulduğu kelimeleri yazmaya teşvik edilir; defter, bir çeşit özel sözlük niteliği alır.
4. Ölçülü bir dikte çalışmasına yer verilir.
5. İmlâ kuralları, dilbilgisine dayanılarak açıklanır. Gelmişdi yazan bir öğrenciye: "**Gelmiş** kelimesi sonundaki **ş serttir;** bunun yanına ancak sert bir harf olan t gelebilir, o halde gelmişti yazmalısın" demek gibi.
6. Bu sınıfta dilbilgisi kurallarının da açıklanmasına zaman ayrılmalıdır. Fakat bir kurala, bir ders saati verilmeyebilir. Söz gelişi, bir okuma dersinden sonra, o yazıda rastlanan sorunlar, konu olarak alınabilir; yahut da bir dilbilgisi kuralının açıklanmasından sonra imlâ, türeme gibi çalışmalara geçilir.

Aşağıda, IV. sınıfta incelenecek dilbilgisi konuları ele alınmış, gerekli konularda uygulama ile ilgili açıklamalar yapılmıştır:

— **Büyük harflerin kullanıldığı yerler:** a) Cümle başlarında. b) Özel isimlerin başlarında. c) Mısraların başında. ç) Kısaltmalarda.

Görülüyor ki, büyük harflerin kullanıldığı bütün yerler ve özel amaçlar programa alınmamış, en çok kullanıldığı yerler seçilmiştir. (Bkz. Yeni

İmlâ Kılavuzu. S. 29, 1967). Öğretmenin bu konulardan, öğretmekte en çok güçlük çekeceği, büyük harflerin cümle başlarında ve özel isimlerde kullanılmasıdır; çünkü öğrenci, kendi yazısında cümlenin nerede bitip nerede başladığına kolayca hükmedemez, özel isimleri de seçemez. O halde yapılacak iş, büyük harfleri kullanmaya temel olacak özel isim ve cümle kavramlarını tanıtmaktır. Bunun için, okuma parçaları ve yazma ödevleri üzerinde bu güç konularla ilgili gözlem ve açıklamalar yaptırılır; kendi ödevlerinin düzeltilmesinde de bu noktalar dikkate alınır.

— **Kelime içinde sesli harflerin kalınlık - incelik bakımından uyumu.**

— **Sert sessizler:** ç, f, h, k, p, s, ş, t. Bunlarla ilgili imlâ kuralı.

— **Kelime sonunda p, ç, t, k harflerinin sesli harf alınca yumuşaması.**

Bu üç konunun imlâdaki önemi açıktır (Bkz. "Dilbilgisi" konusu. Örnek açıklama. S. 83).

— **Kelime yapısı: Kök. Ek. Yapım ve çekim ekleri.**

Bu konuda amaç, Türkçe kelimelerin yapısına öğrencinin dikkatlerini çekmektir. Konu işlenirken, en işlek eklerle yapılmış kelimeler üzerinde durulmalıdır. Bunların başlıcaları, programa uyularak aşağıda gösterilmiştir:

- ci, - lik, - li, - siz, - inci, - ek (dur - ak) - gin, -gi, - in, - im ...

a) Bu eklerle türemiş olan kelimelerin yapıları incelenir.

b) Bunlarla kelime türetme çalışmaları yaptırılır.

Çekim eklerinden yalnız isim hal ekleri tanıtılır. Bu eklerin yeni kelime yapmadığı belirtilir: "Simit-i yedi" dersek, **simit**'in anlamı değişmez; ama **simit-çi** dersek, artık bu, **simit** değil, bir adamdır" gibi açıklamalar faydalı olur. Fakat, öğrencilerin yapı ve çekim eklerini ayırmakta güçlük çektikleri gözden uzak tutulmamalı ve bunlar üzerinde çok örnek verilmelidir. Bu sınıfta fiil çekimi yoktur; ancak, gel-di, gel-miş, gele-cek-sin... gibi fiillerin aldıkları eklerin de çekim eki olduklarına yeri geldikçe dikkat çekilir.

— **Kesme (') işaretinin kullanıldığı yerler:**

a) Özel isimlere gelen çekim eklerinin ayrılması: Ahmet'in gibi.

b) Rakamlardan sonra kullanılan eklerin ayrılması: **1950'de** gibi. İşaretin başka yerlerdeki kullanılışına lüzum yoktur (Bkz. Yeni İmlâ Kılavuzu, S. 32, 1967).

— **İsim halini gösteren -de eki ile "dahi" anlamı veren 'de 'nin yazılış farkları:**

Bu durum, çocuklarda imlâ yanlışlarına sebep olduğu için Programda ayrı bir konu olarak alınmış ve işlenmesi istenmiştir. Bu iki ek: a) Anlamları. b)) Vurguları. (**ev-de, -de** vurgulu, **ev de, de** vurgusuz). c) Uyumları

(ağaç - **ta, d** sertleşti, kitap **da, d** sertleşmedi) yönlerinden farkları ile incelenebilir; fakat bu sınıftaki öğrencilere ayrılığın, daha çok anlam yolu ile fark ettirilmesine çalışılmalıdır.

Not: Bu konu, isim halleri incelendikten sonra da okutulabilir.

— **Soru bildiren mi'lerin ayrı yazılışı.**

Bu konuda imlâ yanlışı yapılması, kuralın bilinmemesindendir. Kural açıklanıp bol örnekler üzerinde çalışılırsa, yanlışlık ortadan kalkar. Başlıca isme ve fiile gelen **mi** ekleri üzerinde durulur: **Güzel mi? Gelecek misiniz?** gibi.

— **Basit cümlenin öğeleri: Yüklem, özne, tümleç.**

Anlam birliği olarak cümle, çok önemli bir kelime topluluğudur. Bu toplulukta kelimelerin görev isimleri öğrenilmelidir. Cümle, bütün dilbilgisi çalışmalarında bir çerçeve olmalıdır; bu sebeplerle cümlenin kuruluşu, basit örnekler üzerinde öğretilir: "Ahmet okula geliyor". Bunda, yüklem, özne, tümleç açıklanır. Başka örnekler üzerinde durulur.

Öğrencilerin cümleyi ve öğelerini henüz tanımış oldukları dikkate alınarak, örneklerin, öğeleri tek kelimeler olan (tamlama değil) cümlelerden seçilmesine dikkat edilmelidir.

Cümle tanıtıldıktan sonra, tamlama ile cümlenin farkı üzerinde de durulur: **"Sarı yaprak. Yaprak sarardı"** farkı.

— **İsim, sıfat ve fiilin tanıtılması.**

Öğrenilmiş olan cümle çerçevesi içinde bu kelime çeşitlerinin öğretilmesine geçilir:

"Ahmet okula geliyor" cümlesinde önce öğeler belirtilir. **Ahmet, okul** kelimelerinin birer varlık gösterdiği, bunlara çeşit bakımından **isim** dendiği söylenir. "Bu kelimelere **özne, tümleç** denilmesi, cümledeki görevlerinden dolayıdır. **Okul** ismi de özne olabilir: "Okul insanı yetiştirir" cümlesinde böydir, şeklinde açıklamalar yapılmalıdır. İsimle fiilin birlikte öğretilmesi faydalı olur; çünkü biri duran şeyleri, öbürü hareketleri gösterdiği için, karşıtlık, kavramı anlama kolaylığı sağlar.

İsimlerin çeşitlerinden, imlâdaki önemi dolayısıyle yalnız **özel isimler** öğretilir.

— **İsimlerin cümledeki görevleri ve isim halleri:**

Bu konu, zaten cümle dışında işlenemez. Yine çerçeve olarak birkaç cümle alınır:

"**Çocuk ekmeği** yiyor".
"**Öğretmen sınıfa** girdi".

"**Kuzu çayırda** otluyor".
"**Ben evden** çıktım".

Bunlar üzerinde **yalın, -i, -e, -de, -den** halleri açıklanır. Öznelerin daima yalın halde bulunduğu, tümleçlerin, anlama göre hal değiştirdikleri açıklanır.

— **İsimlerin anlamca belirtilmesi; isim ve sıfat tamlamaları.**

Bu konuda, ismin anlamının daha iyi anlaşılmak için bir **sıfat** yahut başka bir **isimle** tamlandığı kavratılmalıdır. Yine cümle içinde özne veya tümleç olan bir isimden hareket edilir. Sıfat yahut tamlayan bir isim alınca meydana gelen anlam değişiklikleri örnekler üzerinde gösterilir.

"İsim ve sıfat tamlaması" terimleri öğretilir. Tamlamaların hep birden öğe olduğu kavratılır: "Saka kuşu ötüyor" cümlesinde özne "Saka kuşu".

Sıfatların çeşitlerine geçilmez.

— **Zamir.**

İsimler gibi öğretilir. Çeşitlerine geçilmez.

— **Noktalama işaretleri:**

Nokta, soru işareti, virgül, ünlem işareti, iki nokta, üç nokta üzerinde durulur. Okuma ve yazma derslerinden faydalanılır.

V. Sınıf

Bu sınıfı da 4. sınıfın devamı sayabiliriz. Bu sebepten, oradaki çalışma şekilleri ve konular, genişleyerek ve çeşitlenerek tekrarlanır. Başlıca şu çalışmalar yapılır:

1. Yeni kelimeler üzerinde **sözlük** çalışmaları. Yeni kelimelerin çeşitli anlamlarını öğrenme. Bunları kullanma.
2. Ek ve kök incelemeleri. **Türetmeler.**
3. Kelime defteri tutmaya devam.
4. İmlâ çalışmaları. Kuralların açıklanması.
5. Dilbilgisi konularının ayrıca işlenmesi. (Bkz. IV. Sınıf. Mad. 6, s. 92).
6. Dilbilgisi konuları: (Aşağıda açıklanmış olan konularla birlikte, öğrencilerin çözümüne ihtiyaç duydukları başka konular da ele alınmalıdır).

— **Kelime yapısı.**

— **Türemiş kelimeler:** -ci, -lik, -siz, -inci, -daş, -gin, -ik (çiz - ik), **-ici** (ek - ici), -gen, - gi, -i (yazı), -in, -im, -me, -iş, -leş, -le ekleri ile türemiş kelimelerin yapısı incelenir; bu eklerle yapılmış kelimeler buldurulur.

— **Bileşik kelimeler:** Kelimelerde bileşmenin ne olduğu, çok açık örnekler üzerinde gösterilir. En çok kullanılan bileşik kelimeler yapı bakımından incelenir. Bileşik kelimelerin bitişik yazıldığı öğretilir. İmlâ Kılavuzu ve Sözlük kullanılması zorunluğu belirtilir.

— **Sert sessizler, bunlarla ilgili imlâ kuralı.**

— **Kelime sonundaki p, ç, t, k harflerinin yumuşaması kuralı.**

Bu iki konu, 4. sınıfta okunmuş olmakla birlikte, imlâdaki önemi dolayısıyle tekrar edilir.

— **Düzeltme (^) işaretinin kullanılışı:**

1. Kalın sesliler önünde g, k seslerini inceltme görevi: **Kâğıt, rüzgâr ....** da olduğu gibi.

2. Uzatmaya göre: **Lâle, âlem, âdet ....**

3. **Medenî, millî** kelimelerindeki uzatma görevi örneklerle açıklanır.

-idi, -imiş, -ise ekleriyle ile'nin ayrı ve bitişik yazıldığı zaman aldığı şekiller:

Hasta idi - hastaydı, zengin imiş - zenginmiş, evde ise - evdeyse, kolları

Ben **yarın** sana **geleceğim.** (Gelecek zaman)

Ben okuyor **-um** **I. tekil şahıs.**
Sen okuyor **-sun** II. tekil şahıs.

Sen sinemaya **gittin.** Bunu ben gördüm.
Sen sinemaya **gitmişsin.** Bunu ben işiterek öğrendim.

Her iki fiil de geçmiş zaman anlamı verir; fakat fiillerin işi bildirme şekilleri ayrı. Bundan dolayı, bu fiillerin çekilişlerine ayrı ad verilmiştir. Birine **- di'li geçmiş kipi,** öbürüne **- miş'li geçmiş kipi** denmiştir. Şimdi kip tanımlanabilir: "Fiillerin iş ve oluşları zamanla ilgili olarak bildirme şekillerine kip denir." Beş kip vardır: Şimdiki zaman kipi v.b.

-ki eki ile ki bağlacının yazılışında ayrılık.

(Bkz. IV. Sınıfta "de" lerin yazılışı. S. 93).

— **Noktalama işaretleri: Nokta, virgül, soru işareti, ünlem işareti, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, tırnak, parantez, kısa çizgi, uzun çizgi, parantez ( ).**

Bütün sınıflarda olduğu gibi, burada da noktalama işaretlerinin görev-

İNŞAT[1]

Program, inşat çalışmaları için iki amaç göstermiştir: **"1. Öğrencilere, manzum yazıların düşünce, duygu ve ahenk değerini belirtmek yeteneğini kazandırmak ve böylece sanat sevgisi vermek. 2. Bir topluluk karşısında heyecanlarına hâkim olarak okuma alışkanlığını kazandırmak; onlarda kendine güven duygusu yaratmak".**

Bu sözlerde şu elemanları ayırabiliriz: a) Manzum yazıları, duygu ve düşünce bakımlarından anlamak, b) Bunları okuyuşta belirtebilmek, c) Bu çalışma ile sanat sevgisi kazanmak, ç) Bir şiiri topluluk karşısında okuma alışkanlığı kazanmak.

Bu amaçları gerçekleştirebilmek için, nitelik bakımından, çocukları kendi seviyelerinde bir sanat çalışmasına yöneltmek gerektiği meydana çıkar. Gerçekten inşat çalışmaları, manzum yazıların güzelliklerini duyup sesle anlatma işidir; bundan dolayı çocuklar için bir neşe kaynağı olur. Zaten çocuklar ahenkli sözleri severler, henüz okul çağından önceki oyunlarında tekerlemeler söylemeleri, hep birlikte tekrarlamaları bundandır.

İnşat çalışmalarının hafızayı eğitici etkisi de unutulmamalıdır; çocuk, bir sözü zihninde tutabilmek için çeşitli yollar öğrenecek ve bunda kendini deneyecektir.

Bu çalışmaların sonucu olarak, "hafızasında küçük bir antoloji meydana gelecektir."

Ezberletilecek Yazıların Nitelikleri:

Öğrencilere nazım da ezberletilir, nesir de. Ancak bunlarda bazı nitelikler aranmalıdır:

Manzum yazılar uslûpca hareketli ve ahenkli olmalıdır; bu sebeple kafiyeli olması da istenebilir. Fakat yeni şiirlerde kafiyeye yer verilmediği göz önüne alınarak bu niteliğin şart olmadığı düşünülmelidir. Bu manzumeler konu bakımından anlaşılabilir, basit olmalı; fakat duygu ve hayal de taşımalıdır. Çocuğun yaşadıklarına, izlenimlerine, gelişme seviyesine de uygun bulunmalıdır.

Ezberletilecek nesirlerde de üslûp ve konu yönlerinden yukarıdaki nitelikler aranır. Nesirlerin hatırda kalacak kadar önemli olanları yahut üstün

[1] Edebî değeri olan bir yazının yüksek sesle ve uygun bir eda ile okunması.

bir söz değeri taşıyanları ezberletilmelidir: "Atatürk'ün gençliğe hitabesi" gibi. Vecizeler de ezberletilebilir. Nesir ezberletmekte çoğa varmak doğru değildir.

Ezberletilecek yazıların uzun olmamasına dikkat edilir; birinci sınıfta bir dörtlük yahut bir cümlelik söz yeter. Sınıf ilerledikçe bu uzunluk da artabilir. Bazı manzumelerin tamamı yerine, seçilmiş birkaç güzel kıtası, nesirlerin güzel pasajları ezberletilebilir.

Yazılar tabiat, kahramanlık, vatan, iyilik, sevgi konularında manzum hikâyeler, şiirler, nesirler olabilir. Bunlar, okuma kitaplarından alınabilir. Fakat dışardan seçilecek olanların ilgi yönünden tazelik taşıdığı unutulmamalıdır. Bütün sınıflarda yazıların çocuğa göre edebî değer taşımasına dikkat edilir. Bu yazıları çocukların seçmesine de imkân verilmelidir; çünkü çocuklar sevdikleri yazıları daha kolay ezberlerler. Öğretmenin, çocuk tarafından seçilen yazıların değerleri üzerinde, kısa konuşmalarla onları kırmadan yol göstermesi çok yetiştirici olur.

Nasıl Ezberletilmeli:

Ezberlenmesini istediğimiz yazıları, ilk sınıflardaki çocuklara birçok kereler okumalı ve dinlete dinlete ezberletmeli; bu yolla çocuk hem sözleri, hem de entonasyonu (Tonlanma: Sesin anlama göre değişmesi) öğrenmiş olur.

Çocuklar, sınıfları ilerledikçe, ezberlemek için dinlemekten okumaya geçebilirler.

Ezber için 3 - 6 günlük zaman verilir; çocuklara yazının tümünü her gün birkaç kere okumaları tavsiye edilir.

Öğretmen, ezberlemekte güçlük çeken öğrencilerin yazıyı kâğıttan izlemelerine müsaade edebilir; bu davranışı, inşat çalışmalarının çocuk için bir ıstırap olmasını önler ve şiir okuma hevesini söndürmez.

Ezberlenen Yazılar Nasıl Okunmalı:

İnşat için, Türkçe dersleri saatlerinde bir zaman ayrılmalıdır; bu, tam bir ders saati olmayabilir ve her hafta da tekrarlanmayabilir. Ezberlenen yazı yeteri kadar okunup, öğrencilerdeki ilgi azalınca okuma, yazma gibi başka bir çalışmaya geçilmelidir.

Şiir, konuşur gibi okunmaz; ondaki duygu ve ahengin sesle belirtilmesi gerektir; inşadın anlam ve amacı da budur. Bu anlayış bizi her şiirin kendine göre bir okunuşu olacağı kanısına götürür; gerçekten de öyledir. Ezberlenecek şiirin nasıl okunacağı üzerinde, öğretmenin de hazırlanması ve öğrenciler karşısında yeteri kadar okuyarak örnek vermesi gerektir; kendisi de ezberden okusa daha iyi olur.

Çocukların inşat yaparken çok bağırdıkları, mübalâğalı ve gereksiz hareketler yaptıkları görülür. Bunlar, heyecan ve duyuştan ileri gelir; bu sebeple hoş görülmelidir. İlk sınıflarda, şiirin anlattığı yahut zihinlerde uyandığı hareketleri çocukların okurken yapmaları da, bir dramatizasyona benzediği için uygun olur. Ancak, pek aşırı hareketler, okuyuş bittikten sonra, öğrencinin kırılmamasına dikkat edilerek belirtilmeli, düzeltilmeye çalışılmalıdır. İnşat düzeltmeleri için ses şeridi (tape recorder) de kullanılabilirler; bu makine vasıtası ile öğrencilerin kendi seslerini dinlemeleri hem eğitici olur, hem de neşelendirici.

Tek okuyuştan sonra koro halinde okumalara geçilebilir.

***

Birkaç inşat örneği göstermek amacı ile bazı şiirler alınarak, vurgular ve tonlanmalar üzerlerinde, işaretlerle gösterilmiştir.

İşaretlerin anlamları:

´ : Yüksek vurgulu hece.
¯´ : Tonu kuvvetli kelime.
¯ : Kelime altında, az uzatma.
) : Sesin yükselmesi.
‿ : Heceyi daha sonra gelen kelimeye bağlama.

VAR

Ağacı kıskanırım,
Yemiş yüklü dalı var;
Bahar olsun, güz olsun,
Ne güzel masalı var!

İmrenirim arıya,
Petek petek balı var;
Konduğu çiçeklerin
Pembesi var, alı var.

Cahit Sıtkı TARANCI

Okunuş: Ses tabiî olmalıdır, yükseltilmemelidir. Okuyuş duygulu, bir imrenme ve neşe edası taşımalıdır.

SANMAYIN KI TASAM VAR

İncecik bir kar suyuydum,
Ormanlı dağda akan)
Bir bulut düşmesinden arta kalan.
Tün karanlığında dondum)
Gün ışıdı, eridim.
Yol sordum taşlara, ağaçlara...
Dudaklar emdi beni yudum yudum.
Kan oldum, dolaştım damarlarda)
Benimle çarptı bir zaman
Kurt yüreği, kuş yüreği.
Dereye indim.
Irmak suyuna bulandım.

Ah ondan sonrası, ondan sonrası..
Katıldım akıntının gücüne)
Çakıllarla çağladım,
Kayalardan düşüp atladım;
Balıklarla oynaştım ova düzünde...

Aş oldum piştim tencerelerde,
Sofralara kuruldum,
Değirmen çarklarında savruldum,
Çamaşır kazanlarında kaynadım,
Arka girdim bahçeleri dolandım.

Sonunda, sonunda bütün bunların)
Göründü uzaklarda, çok uzaklarda,
Bulutları, köpükleriyle deniz;
O günkü ulaşma sevincimi bilseniz.

Şimdi adım "Bir damla"
Fakat sanmayın ki tasam var)
Kavuştum vatanıma.

Nedim ÇAPMAN

Okunuş: Ses yükseltilmez. Okuyuş, geçirilen uzun maceranın çilesini, özlemini anlatan bir eda taşımalıdır. Yer yer durulur, ellerle çaresizlikler, özlemler anlatılır. Her yeni durumda ses yeni bir hız alır.

ATATÜRK

Bu bayrak, benim bayrağımdır,
Göklerin en yücesine çekilir.
Ama Kasım ayları geldi miydi
Gelin gelin, nazlı nazlı,
Atamın kabrine eğilir.

Aylar geçer, yıllar geçer, zaman eskir;
Toprak ana uyur, uyanır.
Büyür gücümüz kuvvetimiz,
Yiğitliğimiz aziz adınla çoğalır.

Yaşarsın dalga dalga, cihan cihan
Dört yönünde yurdumun;
Günden güne daha ulu, daha kahraman
Şiirlerin aydınlığı içinde.

Zahit ÖZAK

Okunuş: Ses yüksektir, yalnız 3., 4. ve 5. mısralarda alçalır, hüzünlenir. Okuyuşta övünme edası olmalıdır.

TÜRKÇE DERSLERİNİN HAFTALIK ÇALIŞMA PROGRAMINDAKİ YERİ

İlkokullarda öğrencilerin ana dili çalışmaları ile kazanacakları maharetlerin önemi gözden uzak tutulmamalı ve programda bu derslere, bu öneme göre yer verilmelidir. Okuma, yazma, dilbilgisi derslerinin öğleden önce, öğrenci dikkatinin zinde olduğu saatlerde yapılması tavsiyeye değer. Öğleden sonra ise konuşmalar, tartışmalar, serbest okumalar yer alır.

Kütüphanedeki kitapların öğrenciler tarafından okunması için haftalık Türkçe dersi programında özel saatler ayrılabilir; bu saatler, öğretmenin kendi öğrencilerini kitap okumaya alıştırmasına imkân verir; ayrıca çocukların okuma zevklerini, seviyelerini anlamasına da yarar. Böylece kitap dağıtılıp, okunanların toplanacağı bir zaman da bulunmuş olur. Bu saatlerde hep birlikte bir kitap okunabilir; okunmuş olan bir kitap üzerinde genel konuşma yapılabilir. Bu türlü birlikte okuma ve konuşmalar programın tavsiye ettiği seviye grupları halinde, yani ayrı ayrı gruplarla da yapılabilir.

BUGÜNKÜ OKULDA DERSHANE

Bugünün okulu, yalnız dershanelerden meydana gelen bir yapı değildir; toplantı salonu, kütüphane ve oyun bahçesinin, çeşitli öğretim ve oyun araçlarının çocukları başka başka yönlerden tamamlayarak yetiştirdiği önemle dikkate alınarak, bugünün okulu çok ayrı mimarlık özellikleri kazanan yapılar durumuna gelmiştir. Ancak, biz bu kılavuzda daha çok dershanede geçecek olan çalışmalar üzerinde durduğumuzdan, bu çalışmalara bir çerçeve ve çevre olacak dershanelere, çağımızın ihtiyaçlarına göre verilmesi gereken genel şekilleri belirtmeyi faydalı bulduk.

Dersliklere öğrenciler, ışığı, okuma - yazma yönüne uygun olarak soldan alacak şekilde yerleştirilmelidir. Sıralar tek yahut çift kişilik ve taşınabilir şekilde yapılmalı; istendiği zaman büyük çalışma masaları teşkil edebilmek için üstü düz (meyilsiz) olmalıdır. Çocukların oturma yerleri, yukarıdaki amaçlarla sandalye olarak tercih edilmelidir; iki kişilik sıralar kullanılacaksa, oturma yerlerinin masalardan ayrı yapılması gerektir.

Dershanede bir yahut iki kitap dolabı; bunun önünde yeni kitapları sergileyip öğrencilere tanıtmak, hatta oturup bunları karıştırmalarına ve okumalarına imkân vermek için bir yuvarlak masa bulunur. Sözlük, ansiklopedi, atlas, imlâ kılavuzu gibi başvurma kitapları da bu masa üzerine konur. Ayrıca, öğrencilerin kesme, yapıştırma işleri, deneyler v.b. işler yapmaları için bir iş masası bulunmalıdır. Yazı tahtası mümkün olduğu kadar geniş olmalıdır: öğrencilerin karşılarındaki duvarı baştan başa kaplamalı, imkân olursa başka duvarlara da bir yahut iki parça yazı tahtası yapılmalıdır. Yan tahtalar, sonuçları bütün öğrencilere gösterilecek ve üzerinde konuşulup tartışılacak tek öğrenci veya grup çalışmaları neticelerinin yazılmasına yarayacaktır.

Yan duvarlara teşhir levhaları, zaman şeridi, sınıfı ilgilendiren grafikler, takvim, gerekli resimler asılır. Örnek olarak bir dershane planı eklenmiştir (Şekil: 7).

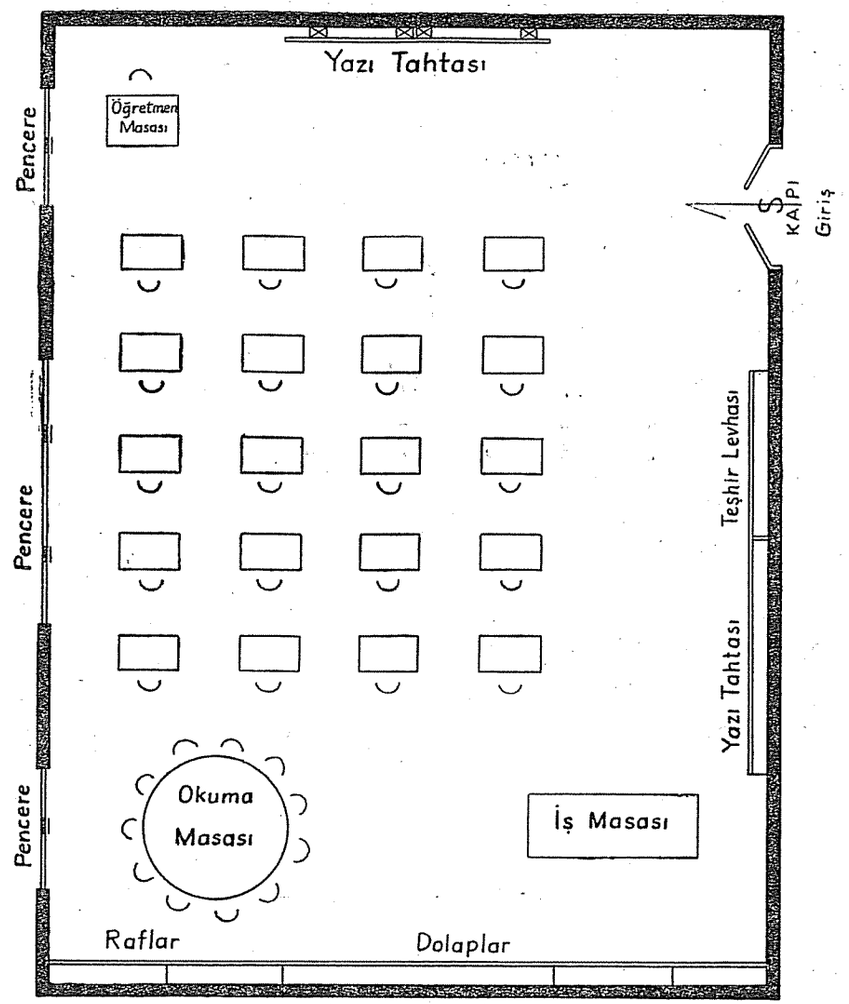

Bir Dershane Planı

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

— Baymur, Fuat, "İlkokullarda Türkçe Öğretimi" İst. I. 1943. İst. II. 1944.
— Bircan, Bircan, "Karma Harflerle İlk Okuma - Yazma Öğretimi" Ankara, 1965.
— Cahiers Pedagogiques, L'enseignement du Français. No. 5. Paris, 1958.
— Demiray, Kemal, "Çocuk Edebiyatı" İst. 1963.
— Dictionary of Education, New York, 1959.
— Gray, William S., "Okuma ve Yazı Öğretimi" (Çev. N. Yüzbaşıoğlu) İst. 1961.
— Hildreth, Gertrude, "Teahing Reading" New York, 1958.
— Judson, Horace, "The Techniques of Reading" New York, 1954.
— Karagöz, Süleyman, - Or. E. Green "İlkokul Program Taslağı ve Ünite Çalışmaları" Ankara, 1965.
— Karagöz, Süleyman, "Program Geliştirmede Rehberlik" Ankara, 1965.
— Karaman, Bedrettin, - Tanışık, Refet "Alfabe Öğretimi Kılavuzu", "Kılavuzlu Alfabe" İzmir, 1962.
— Linke, Karl, "Serbest Tahrir" (Çev. Rauf İnan), İst. 1948.
— Mory, Ferdinant "Bireysel Öğretim ve Grup Çalışmaları", (Çev. Beşir Göğüş) Ankara, 1964.
— Necatigil, Behçet, "Atatürk Şiirleri", Ankara, 1963.
— Pars, Vedide Baha - Cahit Baha, "Okuma Psikolojisi ve İlk Okuma Öğretimi" İst. 1954.
— "Petit Dictionnaire Portatif de Pedagogie Pratique" Paris, 1962.
— Özön, M. Nihat, - Baymur, Fuat "Hayat Bilgisi ile İlgili Dil Çalışmaları" İst. 1953.
— Regü, Şükrü Enis, "Şiir Bahçesi" İst. 1958.
— Russel, Davit H. - Karp Etta E., "Reading Aids" U. S. of Am. Colom. Un. 1959.
— Teaching Guide for The Language Arts, for grades 1 - 3, Chicago, 1958.
— Teaching Guide for The Language Arts, for grades 4 - 6, Chicago, 1958.